ARH Diss. B-26879

AJALEHT "SAKALA" VÕITLUS BALTI-SAKSA FEODAALSE ERIKORRA VASTU C.R.JAKOBSONI PÄEVIL

Ea J a n s e n

Diplomitöö Eesti ajaloos a.1949

TRÜ NSVL ajal.
kat. nr. 1169.

SISUKORD.

Lk.

Sissejuhatus 3

I. "Sakala" võitlus mõisnike majandusliku ülemvõimu vastu 18

1. Maaküsimus 18

a. Talude päriseksostu propaganda 18

b. Maamüügi ja rendi reguleerimise küsimus 21

c. Talumaade mõisastamine 25

2. Väikepõllumehe teadlikkus ja organisatsioon 26

3. Võitlus teo-orjuse vastu 32

II. "Sakala" võitlus eesti maakodanluse poliitiliste õiguste eest 39

1. Poliitilise võrdsuse nõue "Sakalas" 39

2. Võitlus mõisnike privileegide vastu 41

a. Mõisnike privileegid kohtus ja politseis 41

b. Ihunuhtluse küsimus 48

c. Avalikõiguslikud kohustused 49

d. Mõisnike jahiõigus 52

3. Võitlus võrdsete õiguste eest maaomavalitsuses . . 54

a. Vallaomavalitsus 54

b. Kubermanguomavalitsus . . . . . 59.

4."Sakala" võitlus eesti etnograafilisest piirkonnast ühe kubermangu moodustamise eest 62

III. "Sakala" võitlus feodalismi ideoloogia vastu 64

1. Rahvuslik iseteadvus 64

2. Kirik kui feodalismi ideoloogide olulisim relv . . 67

3. Võitlus rahvakoolide vabastamiseks feodalistliku ideoloogia mõjust 74

Lk.

a. Võitlus mõisnike ja kirikuõpetajate ülemvõimu vastu koolivalitsuses 74

b. Võitlus emakeelse alghariduse ja rahvakoolide õppekavade laiendamise eest 80

IV. Feodalistliku reaktsiooni vasturünnak 85

1. Balti-saksluse püüdlused "Sakala" teotsemise tõkestamiseks 85

2. "Sakala" võitlus eesti kodanluse reaktsioonilise tiivaga 95

Lõppsõna 108

SISSEJUHATUS.

19. sajandi II poolel murdusid Eesti alal seni feodalistliku formatsiooni rüpes arenenud kapitalismi elemendid otsustavalt esile. Rahanduslike vahekordade areng haaras nii eesti linna kui küla, ilmnedes viimase puhul raharendile siirdumises ja eriti talude päriseksostmises. Sellega seoses kujunes talu üha suuremal määral kaubatootjaks turu jaoks ja turult kauba ostjaks. Need nähtused täheldasid uue klassi - e e s t i m a a k o d a n l u s e - võidulepääsu.

Arenev kapitalistlik süsteem andis meie maale majandusliku ühtsuse, mis oli üheks olulisemaks eelduseks eesti rahvuse väljakujunemisele 19. sajandi II poolel. "Rahvus on ajalooliselt kujunenud püsiv ühtekuuluvus, mis on tekkinud ühise keele, territooriumi ja ühises kultuuris avalduva psüühilise laadi pinnal", on öelnud seltsimees Stalin.[1] Baseerudes majanduslikul ühtsusel kujuneski sel perioodil eesti rahva psüühiline ühtsus, küpses uus teadvus ja formuleerus rahvuslik ideoloogia. Loodi eesti kultuur - sisult kodanlik, vormilt rahvuslik.

Kuid 19. sajandi II poole algul toimunud suurte majanduslike muudatustega ei võitnud uus tootmissüsteem veel lõplikult. Vanade tootmissuhete võrk polnud täiesti kärisenud, Eesti majanduslikus ja ühiskondlikus elus säilis ohtralt feodalismi elemente, ja nende pealisehitusena püsis feodalistlik ideoloogia. Kapitalistlikuks kujunevas Vene tsaaririigis olid Balti provintsid oma feodalistliku balti erikorraga isoleeritud ühikuks. Nende feodalismi elementide vastu asus võitlusse eesti kujunev maakodanlus sellal progressiivse klassina.

---

1) Stalin, J.V., Teosed, 2. köide, lk. 231.

Teame, et uue tootmissüsteemi baasil kujunenud uus ideoloogia on omakorda võimeline mõjutama majanduslikku baasi. Teame, et ideoloogial, vallutades rahvamassid ning muutudes materiaalseks jõuks, on täita küllalt oluline osa võitluses uue tootmissüsteemi võidu eest. Nii sai meiegi uute tootlike jõudude esindajaile uus progressiivne ideoloogia relvaks vana korra jäänuste vastu.

"Ideoloogilised vormid olid noore kodanluse tööriistaks rahva mobiliseerimisel võitlusele vanade tootmissuhete ja nende esindajate, mõisnike vastu. Kodanlik ideoloogia vastandab end feodaalsele, kodanlik kultuur - feodaalsele kultuurile."[1)]

Kapitalismi ja feodalismi võitlusele Eestis andis aga spetsiifilise ilme ja spetsiifilised vormid asjaolu, et siin tõusev kodanlus tähendas ka tõusvat eestlust, häviv feodaalide klass balti sakslasi. Seetõttu omandas antagonistlike klasside võitlus rahvusliku võitluse vormid, vana ja uue tootmissüsteemi ideoloogia vastandamine kujunes paratamatult rahvuslike ideoloogiate vastandamiseks. Eesti koloniaalse positsiooni tõttu sai siinse kodanluse võitlusest eestluse võitlus balti-saksluse vastu, selle kui feodaalse ülemklassi majandusliku ülemvõimu, vanade seisuslike eesõiguste ja feodalistliku ideoloogia vastu, mille peamiseks relvaks oli luteri kirik. Need kolm momenti kujunesidki eesti tõusva kodanluse võitluse põhisuundadeks, andes sisu eesti kodanlik-rahvuslikule ärkamisliikumisele. Võime öelda koos H. Kruusiga, et eesti rahvuslik ärkamisliikumine oli noore eesti kodanluse võitlus feodaalkorrast pärineva saksa mõisnikkonna vastu, kes püsis edasi valitseva klassina ja püüdis säilitada oma võimu feodaalkorrast

---

1) Naan, G., Eesti kodanlike natsionalistide ideoloogia reaktsiooniline olemus, lk. 40.

jäänud tegurite abil.[1] Kuivõrd need mõisnikud ise olidki ümber kujunemas kapitalistlikeks ettevõtjaiks, ei loobunud nad meelsasti oma feodaalsest võimust.

Nagu juba mainitud, tõusis Eestis esialgu esile m a a k o d a n l u s. 19. sajandi II poolel toimus küll ka linnade eesti elemendi tunduv kasv, selle majandusliku ja sotsiaalse erikaalu tõus oli aga esialgu aeglane. Eesti maakodanlus aga aktiviseerus juba 1860-ndail aastail, esitades tuntud palvekirjade-aktsioonidega keisrile oma feodaalkorra vastu sihitud nõuded, ja andmed näitavad, kuidas edaspidi eesti suuris rahvuslikes üritusis, nagu Aleksandri kooli abikomiteedes, esimese üldlaulupeo tegelaskonnas ja Eesti Kirjameeste Seltsis oli kandvaks kihiks just talunikkond, keda organiseeris temast võrsunud intelligents.[2] See oli raharendi ja talude päriseksostu alusel tugevnev talunikkond, kelle positsiooni veelgi soodustasid Aleksander II-se 1860-ndate aastate reformid - nii talurahva liikumisõiguse avardamine, talupoja vabastamine mõisniku kodukari alt, uus vallakogukonna seadus, teoorjuse kaotamine.

Eesti talunikkond oli küll juba 19. sajandi II poolel tublisti diferentseerunud, ja seoses kapitalistlike suhete arenemisega arenes edasi ka see diferentseerumine üha suureneva kiirusega. Kapitalismi arenguga muutus talunik, juba kapitalistlik rentnik või päriskohaomanik, sulaste ekspluateerijaks, oli saanud faktiks eestlase ekspluateerimine eestlase poolt. Näeme maarahva süvenevat proletariseerumist: üsna kitsas kiht tegelikke talupere-

---

1) Kruus, H., Eesti rahvuslik liikumine Venele lähenemist taotlemas. Eesti NSV Teaduste Akadeemia teaduslik sessioon 14.-17. aprillini 1948, lk. 104.

2) Vrdl. Kruus, H., Eesti ajalugu kõige uuemal ajal II, lk.35-38.

mehi, taluomanikke või -rentnikke vastandas end laiadele taluteenijate ja vabadikehulkadele. Liivimaal oli näiteks 1881. a. rahvaloenduse andmeil umbes 27.700 taluperemeest, sulaseid, tüdrukuid ja vabadikke aga umbes 90.300, pääle selle veel ohtralt mõisateenijaid ja vähese maaga talurahvast.[1] Eestimaal olid vastavad arvud samal aastal umbes 19.700 ja 66.900, arvestamata samuti väikekohapidajaid ja mõisateenijaid.[2]

Kuid selle arvuliselt üsna kitsa maakodanluse võitluse puhul tuleb arvestada kaht momenti. Ühelt poolt: mõisnike kui feodaalide vastu võis me talurahvas välja astuda veel ühtse tervikuna. Lenin on öelnud: "Kuivõrd säilivad veel pärisorjuslikud suhted, sel määral talurahvas jääb veel klassiks, s.o. ... mitte kodanliku, vaid pärisorjusliku ühiskonna klassiks."[3] Hoolimata sulaste süvenevast ekspluateerimisest, maarahva arenevast proletariseerumisest, olid sulased feodaalkorra vastu sihitud võitluses enamasti solidaarsed peremeeste huvidega - nagu seda näitab mõningate eranditega ka 1864.a. kollektiivmärgukiri. Teiselt poolt: niivõrd, kui säilisid needsamad feodalistlikud suhted, suutis eesti veel värske ja elujõuline maakodanlus olla laiade rahvamasside juhiks, keda ta sidus endaga veel enam rahvusliku ideoloogia abil. Kuna mõisnikud olid erinevast rahvusest, võis eesti kodanlus - nagu on öelnud seltsimees Stalin koloniaalmaade kodanluse kohta - oma üritust lasta paista üldrahvaliku üritusena, tõstes "kära" isamaast."... Ja alamkihid ei jää ... ükskõikseks üleskutsete vastu ning koonduvad kodanluse lipu ümber: repressioonid ülaltpoolt riivavad ka neid,

---

1) Jung-Stilling, Fr., Ergebnisse der livländischen Volkszählung, III Band, Lief. I, lk. 46 - 73 ja 104 - 109.

2) Jordan, P., Ergebnisse der ehstländischen Volkszählung, III Band, Lief. I, lk. 28 - 33.

3) Ленин, В.И., Сочинения, т.V, lk. 92 - 93.

kutsudes neis esile rahulolematust... Rahvusliku liikumise jõu määrab see, millisel määral sellest osa võtavad rahvuse laialdased kihid ... " [1]

Ja nii võib G. Naan õigusega väita: "Ärkamisaja liikumise kohta võib öelda, et see oli ülddemokraatlik (oma klassiliselt sisult muidugi kodanlik-demokraatlik) liikumine, mis oli suunatud rohkete feodaalsete-pärisorjuslike jäänuste vastu Eesti ühiskonna elus." [2] Üldiselt ühinesid selles liikumises maakodanlusega talurahva laialdased hulgad, kuigi juba liikumise algusest pääle väljendusid ka nende erihuvid.

Kuid ärkamisliikumises polnud eesti kodanlus ise homogeenne. Esiteks, ta teadvuses säilis veel suuremal või vähemal määral feodalismi igandeid. Ja teiseks: kuigi eesti kodanluse feodaalkorravastase võitluse edukus sõltus masside aktiviseerumisest, hakkas kodanlus juba kartma neidsamu rahvamasse, muutudes tagasihoidlikuks ja kaldudes kokkuleppele balti parunitega. Seetõttu kujunes eesti rahvuslikus ärkamisliikumises kaks suunda: konservatiivne ja demokraatlik suund.

Konservatiivne suund tähendas algusest pääle takerdumist feodalistlikus mentaliteedis, taotelles 1849.-1860.a. talurahvaseadustega loodud pinnale ehitada poolkodanlikku-poolfeodaalset kultuuri, ja kasvas vahetult üle rahvamasse kartva reaktsioonililiseks muutunud kodanluse hoiakuks. See oli areng J.W.Jannsenist ja Jakob Hurdast Jaan Tõnissonini. Jannsen, kellel ju oli mõnesuguseid teeneid eesti noore kodanluse poliitilise elu esimesel etapil, rajas kogu oma tegevuse "hea ülemate ja vanemate armule" ja muutus sakslaste otsesekski käsikuks. Juba varakult tituleeris

---

1) Stalin, J.V., Teosed, 2.köide, lk. 300 - 301.

2) Naan, G., op. cit., lk. 50.

vastasrind ta "Eesti Postimehe" "Sakste eraleheks eesti keeles". Selle voolu edasisi tähtsamaid esindajaid Jakob Hurt oli üdini "kiriklane" ega vabanenud, hoolimata oma rahvusepropagandast, kunagi feodaalse kultuuri mõjust. Kuid temas avaldus teiselt poolt ka juba selgesti reaktsioonilise kodanluse hirm rahvamasside ees.

Teine, demokraatlik suund eesti kodanlik-rahvuslikus ärkamisliikumises, kasvas vahetult välja talupoeglikust tegelikkusest. Olid ju selle teadliku faasi esimesiks väljendusiks Viljandimaa talupoegade palvekirjaaktsioonid 1860-ndate aastate alul. Neid talupoegi organiseeris kohalik intelligents ja mõningad Peterburi koondunud radikaalsemalt häälestatud eesti haritlased, nn. Peterburi patrioodid. Vastavalt kujuneva kodanluse elulistele nõuetele arendas see suund aktiivset võitlust kogu vana feodaalkorra vastu ja etendas "... oma võitlusega kõige olulisemas ulatuses seda progressiivset osa, milleks eesti kodanlus oma eluea kestel oli üldse suuteline."[1]

1860-ndate aastate palvekirjaaktsioonides, eriti aga 1864.a. sügise suures märgukirjas keisrile, formuleeriti esmakordselt haritlaste kaasabil eesti maakodanluse feodaalkorra vastu suunatud taotlused, s.t. eesti rahvusliku liikumise esimene programm. Kuid Peterburi patriootidest ja Viljandimaa palvekirjadest viis areng edasi - kujuneva maakodanluse võitlus võis vaid laieneda.

1870-ndate aastate lõpuks oligi eesti maakodanlus hoogsa taludeostu tulemusena veelgi tugevnenud. Kaubanduslik tõus ja raudteede ehitamine olid kiirendanud maa kapitalistlikku arengut. Kodanlus oli vahepääl organiseerunud, ja need ta esimesed suurüritused olid omakorda kasvatanud nii kodanluse enda kui rahva-

---

1) Kruus, H., Eesti rahvuslik liikumine Venele lähenemist taotlemas, lk. 113.

masside teadlikkust ja poliitilist aktiivsust. Eesti maakodanluse nõuded olid edasi arenenud, ja ta võitlusprogramm pidi omandama uue formuleeringu. Selle maakodanluse teravdatud võitluse keskse kujuna, radikaalse kodanluse taotluste formuleerijana, aktiviseerunud rahvahulkade juhina ja feodalismi igandite julge ründajana kerkis me rahva hulgast esile C.R.Jakobson. Ta tähtsamaks võitlusrelvaks, rünnaku kandjaks balti-saksa feodaalkorra vastu sai aga ajaleht "Sakala", mida Jakobson andis välja aastail 1878 - 1882.

Jakobsoni esiletõus algas õieti juba 1860-ndail aastail. Juba siis suutis ta teravaimini läbi näha lepitamatuid vastuolusid saksa mõisnikkonna ja eesti kodanluse, peamiselt talupoegkonna, vahel; suutis siis juba õigesti hinnata balti erikorda kui saksa mõisnikkonna võimukaimat klassivõimu vahendit, samuti luteri kirikut selle klassivõimu ideoloogilise relvana.[1] Kuid Jakobsoni tegevuse haripunktiks - nii nagu kogu Eesti maakodanluse feodalismivastase võitluse kulminatsiooniks - kujunesid siiski "Sakala" väljaandmise aastad Jakobsoni poolt.

Jakobson taipas, et ajaleht on parim agiteerimise ja rahva aktiviseerimise vahend. Radikaalse ajalehe idee vastukaaluks kokkuleplikule "Eesti Postimehele" polnud küll Jakobsoni originaal, vaid pärines Peterburi patriootidelt. Jakobson haaras aga sellest ideest täie innuga kinni, ja alates a. 1868 taotles ta oma ajalehe väljaandmisluba, mille ta lõpuks sai a. 1878.[2]

"Missugusest küljest me ärkamisaega ka vaataksime," ütleb G.Naan, "ikka kerkib me ette talurahvaliku demokraadi C.R. Jakobsoni hiigelkuju, kes taotles talurahvahulkade aktiivset võitlust vaimse ja füüsilise orjuse vastu, ja oli selle liikumise

---

1) Kruus, H., Eesti rahvuslik liikumine Venele lähenemist taotlemas, lk. 113.

2) Kruus, H., C.R.Jakobson võitlejana, Eesti Kirjandus 1932, nr.4, lk. 165.

järjekindlaks ning vastaste suhtes lepitamatuks juhiks ajastul, kus kodanlus veel suutis olla rahvahulkade tõeliseks juhiks."[1]

Jakobson oli enneköike maakodanluse ideoloog, kes oma maailmavaate tsentrumisse seadis talupoja. Nagu eespooltoodud andmeist eesti talurahva diferentseerumise kohta selgesti nähtub, oli see kiht, kelle o t s e s e i d huve Jakobson kaitses, küllaltki kitsas - kuigi see kitsas kodanlik kiht veel suutis olla laiade rahvamasside juhiks. Teadlikku tähelepanu Jakobson neile laiadele taluteenijate- ja vabadikehulkadele ei pööranud. Ta püüdis mitte näha talupoegkonna diferentseerumist ja rõhutas sulaste huvide solidaarsust peremeestega,- ütleb ta ju näiteks "Sakalas", et me maal valitsevat sulaste ja peremeeste vahel nii "hea olek", et "sotsiaaldemokraatlaste mõtteid kellelegi pähe ei tule".[2] Tüüpilise pärisperemehena katsus ta näidata, et sulaste olukord on kõigiti hea ja kaldus neid halvustamagi. Näiteks väidab ta korra, et meie sulased saavat enam palka, kui nad "sisse teenivad", millest enamik kuluvat kõrtsile. "Nurjatu kõrtsielu" olevatki suurema osa meie sulastest "täiesti kõvera tee peale viinud".[3]

Loomulikult ei tahtnud Jakobson näha ka tekkimisel olevat eesti töölisklassi. Ta tundis suurimat hirmu sotsiaal-demokraatlike ideede ees ja avaldas korduvalt oma rõõmu, et Eestis niisuguseid mõttesuundi ega nende kandjaid ei esine. Proletaarlased olid ju talle vaid "linnavurled", kes tema arvates meie maal õnneks puudusid.[4] Eesti vabrikute elu püüdis ta kujutada õndsa

---

1) Naan, G., op. cit., lk. 52.
2) Sakala nr.18, 17.juuni 1878, Juhtkiri: Meie aeg.
3) Sakala nr.17, 10.juuni 1878, Omalt maalt, Tartust.
4) Sakala nr.18, 17.juuni 1878, Juhtkiri: Meie aeg.

patriarhaalse idüllina - näiteks kirjeldus Voltveti vabriku elust ühes "Sakala" lisalehes.

Pöörates küll ka mõnesugust tähelepanu eesti tekkivale linnakodanlusele, nägi ja hindas Jakobson peamiselt maakodanlust ja oli selle järjekindlaim eestvõitleja. "... Et ... Eesti rahvas suuremalt osalt põllumeheks jäävad, siis peab iga rahvasõbra püüdmine olema, talupoja seisust ülendada, Eestlast tubliks, tegevaks ja haritud põllumeheks kasvatada..." [1] See on muidugi mõistetav Eesti tolleaegseis arengutingimusis. Vastandina senisele orjamentaliteedile kuulutas Jakobson talupojaseisuse tähtsaks, õnnelikuks ja auväärseks seisuseks,[2] kes on riikide tugi ja alus. "Üksi üks täitsa toores ja harimata inimene võib seda seisust laita ja põlata... ... Kusagil ei või üks auus inimene nii õnnelik ja prii olla, kui prii põllumehe seisuses..." [3] "Prii põllumehe" huvides asuski Jakobson süstemaatiliselt ründama oma häälekandjas feodalismi elemente, balti-saksa aadli majanduslikku domineerimist, selle ees- ja eriõigusi ja ideoloogiat.

Me näeme neis kolmes eesti maakodanluse rünnakusuunas Jakobsoni kontseptsioonide tüüpilist kodanlikkust. Ta võitles m a a, peatootmisvahendi haaramise eest balti-saksa mõisnike majandusliku ülemvõimu purustamiseks, kaitstes siinjuures kodanlikku eraomandi pühaduse printsiipi - näiteks öeldes talude päriseksostmise propageerimisel: "... mis on ostetud, see on ostetud, ja seda ei või keegi enam teie käest ära võtta... " [4] Ta võitles

---

1) Sakala nr.24, 29.juuli 1878, Juhtkiri: Kas peab meie kihelkonnakoolisi maal aastakoolideks ümber muudetama...

2) Jakobson, C.R., Teadus ja seadus põllul, lk. 3.

3) Sakala Lisaleht nr.2, 17. märts 1878, Jakobsoni Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsis peetud kõne 18.dets.1877.

4) Sakala nr. 51/52, 26.detsember 1881, Omalt maalt, Tallinnamaalt.

poliitilisel alal balti erikorra vastu, rõhutades vastandina feodalistlikule seisuslikkuseprintsiibile kodanlikku üldinimlike õiguste põhimõtet või rääkis "riigi kodanikkudest". Ütleb ju "Sakala" esimene numbergi oma programmilises juhtkirjas enda kohta: "... ta saab tööd tegema, ilma kellegi muu asjade peale vaatamata, kui selle peale, mis õigus on Jumala, meie Keisri Herra ja meie rahva ees. Ta ei saa küsima üksiku seisuste ehk rahva sugude järele, vaid saab ilma kartuseta nõudma, et meie ikka edasi tõttaksime."[1] Feodalistlike terminite "talupoeg" ja "mõisnik" kasutamise asemel meeldib Jakobsonile kõnelda "väikepõllumehest" ja "suurpõllumehest". Ja Jakobson võitles, lõpuks, kodanliku kultuuri nimel feodaalse luteri kiriku ja selle mõju vastu eesti rahvakoolis.

Kogu Jakobsoni moraal ja ellusuhtumine oli tüüpiliselt kodanlik. Vastandina feodalistlikule fatalismile ja alistumusemoraalile ülistas Jakobson kodanlikku initsiatiivitahet. "Ise on mees", rõhutas ta ühes oma "Sakalas" refereeritud kõnes, "ja kes ise enese eest ei võitle ja tööd ei tee, see on väärt, et teda tõised tallavad ja et ta hukka läheb..."[2]

Olles eesti ühiskonna senise arengu produkt, kiirendas "Sakala" ise edasist arengut. Jakobsoni "Sakala" andis rahvale poliitilise mõtlemise kooli, tõstes tunduvalt eesti taluniku teadlikkuse taset ja võitlustahet. Ta aktiviseeris ja mobiliseeris rahvahulki edasiseks võitluseks feodaalse balti erikorra vastu.

"Sakala" hoiak oli v õ i t l e v, nii nagu Jakobson ise oli võitlejanatuur. Ajastu tõstis esile just niisuguse klassijuhi,

---

1) Sakala nr.1/2, 11.märts 1878, Juhtkiri: Meie tahtmised ja eesmärgid.

2) Sakala Lisaleht nr.4, 25.märts 1878, C.R.Jakobsoni Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsis peetud kõne 18. dets. 1877.

nagu eesti noor maakodanlus vajas. Ja Jakobson on end ehk ise parimini iseloomustanud oma kirjades - näiteks deklareerides J.Adamsonile: "Ega ma ka enne järele ei anna, kunni kaks kät rinna peale olen pannud." Või kirjeldades ennast Kölerile: "Rahu olekus minu vaim ei või elada, ja ma oleksin kõige õnnetum inimene, kui teda välispidised asjad selle oleku sisse saaksivad sundima."[1] Vastandina eesti reaktsiooni laagrist tulevaile lakkamatutele manitsustele: "Rahu kosutab, vaen kautab," müristas Jakobsoni sõjatrompet: "Rahu kosutab, vaen selgitab."[2]

"Sakala" deklareeris korduvalt oma võitlevat positsiooni. Oli ju "Sakala" printsiibiks, et seni, kuni pole täidetud nõue: "igal ühel olgu ühesugune õigus", seni "ärgu keegi meile sõbrusest ja ühest meelest ehk kokku leppimisest rääkima hakaku",[3] vaid "üksi võitlemise teel, samm-sammu järel, võime viimaks rahule ja ühendusele jõuda."[4] Rahu kosutavus on orjapõlve mõtteviis, sest tegelikult kehtib rahvaste elus põhimõte:"vivere est militare". On vaja liikumist, sest "liikumises ilmutab end elu, rahu seisuses ilmutab ennast surm".[5] See liikumine peab kestma nii kaua, "kunni kõik raba vesi kadunud on."[6]

Muidugi ei olnud "Sakala" võitlus r e v o l u t s i o o n i l i n e. See oli agitatsioon ja propaganda legaalseis raames,

---

1) Kruus, H., C.R.Jakobson võitlejana, Eesti Kirjandus 1932, nr.4, lk. 161 - 162.

2) Samas, lk. 176.

3) Sakala nr.38, 28.okt. 1878, Omalt maalt, Viliandis.

4) Sakala nr.13, 31.märts 1879, Omalt maalt, Viliandist.

5) Sakala Lisaleht nr.3, 20.jaan. 1879, Art. Ajaloo õppimise tähtsusest.

6) Sakala nr.50/51/52, 30.dets. 1878, Juhtkiri, Aasta lõpetuseks.

mida iseloomustaksid ehk kõige paremini "Sakala" enda sõnad: "Seaduslikul teel oma armulise Riigi-isa armu peale lootes astume edasi..."[1]

Jakobsoni võitluse peamiseks taktiliseks põhijooneks oligi toetusetaotlus vene tsaarivõimult. See taktika lähtus feodaalse talupoja naiivsest monarhismist, usust heasse keisrisse, mis oli olnud ka eesti feodaalses ekspluateerimises vaevlevale talupojale traditsiooniliseks orientatsiooniks, ilmnedes näiteks täie selgusega 18. sajandi lõpu ja 19. sajandi alguse talurahvarahutuste puhul. Siin oli pöördumus riigivõimu poole talurahva stiihilise klassivõitluse avalduseks. Ärkamisajal sai aga apelleerimine vene tsaarivõimule eesti maakodanluse, eriti C.R.Jakobsoni ja ta "Sakala" teadlikuks taktiliseks võitlusvõtteks. Kogu Jakobsoni tegevuse aluseks oli ta idaorientatsioon - veendumus, et vaid vene keisrite abil on võimalik murda Baltikumi feodaalkorda. Ütles ju Jakobson juba oma esimeses isamaa kõneski a. 1868: "Aga pimedus ei kesta igavesti, jo tõusis koit hommiku poolt ja kuulutab heledat valgust: meie Vene keisri Herrade arm oli see koit..." [2]

Seesugune toetuseotsimine oli paratamatus, sest, nagu seda on esile tõstnud H.Kruus, oli eesti kodanlus veel nõrk ja arg, saksa mõisnikkonna tugeva majandusliku ja poliitilise surve ja luteriusu kiriku reaktsioonilise ideoloogilise mõju all olev klass, kes oma teravnevas võitluses vajas mõjukat liitlast.[3] Peatselt alustas ka balti mõisnikkond omapoolset aktiivset rünnakut eesti kodanluse vabastusliikumise vastu üldse ja "Sakala" vastu eriti.

---

1) Sakala nr.38, 28.okt.1878, Omalt maalt, Viliandis.

2) Jakobson, C.R., Kolm isamaa kõnet, lk. 30.

3) Kruus, H., Eesti rahvuslik liikumine Venele lähenemist taotlemas, lk. 113.

Seepärast polegi ime, et "Sakala" läbivad lõmitamiseni küündivad truualamlikkuse-avaldused. "Eesti Postimees" või saksa ajalehed meenutavad "Sakalaga" võrreldes suhteliselt harva "keisri-herrat". Saksa ajalehed näiteks ütlesid, et olevat a s j a t u "Sakala" kombel rõhutada oma truualamlikkust keisri ja suure riigi suhtes, see on igale Balti provintside elanikule endastmõistetav. Või, küsiti, mõtleb "Sakala", et eesti rahvas peaks venelaste hulka sulama?[1] Niisuguste argumentidega püüti kahtlemata halvata "Sakala" taktika tulemusrikkust.

Oma võitluses ei toetunud Jakobson üksnes keskvõimule, vaid ka sellele osale vene ajakirjandusest, mis oli teravalt vaenulik balti erikorra suhtes. (Nii alul Katkovi "Московские Ведомости", Aksakovi "День" jne.) Vene ajalehti kasutas Jakobson ka omapoolsete siinseid olusid valgustavate kirjutiste avaldamiseks. Niisugune kontaktipidamine, mis oli Jakobsonile omane ta poliitilise teotsemise algusest alates, püsis ka "Sakala" päevil. "Sakala" poolt sageli refereeritud ajalehtedeks olid "Голос", "Новая Время", "Русский Вестник". Võiks tuua ka näiteks "Sakala referee-ringu ajalehe "Русь" iseloomulikest mõtteavaldisist, milles see kurdab, et Baltimaade erilised seadused luudavad miljoneid inimesi Venemaa üldisest elust ja annavad nad väikese hulga meelevalda, kellele nende seadustega on kindlustatud erilised õigused. "Sakala" tõlgib "Русь"ist , et Baltimaad olevat "päris keskaegne kunstitöö, mida... Peetri Suure antud eesõigused nagu klaas vari on rikkumise eest hoidnud."[2]

Eesti maakodanluse võitlust soodustaski teatud määral asjaolu, et kapitalismi arengule paratamatult mööndusi tegevale tsaari-

---

1) Näiteks Revalsche Zeitung nr.243, 19.okt. 1878, juhtkiri: "Etwas über die ehstnische... Tagespresse" II.

2) Sakala nr.11, 13.märts 1882, Omalt maalt, Viliandist.

valitsusele polnud balti erikord täiel määral vastuvõetav. Vene valitsus kasutas mõnevõrra eesti rahvuslikku liikumist balti aadli võimu tasakaalustamiseks. Ja kuigi tsaarivalitsus oli üldiselt tagasihoidlik, sest ta soovis murda vaid balti aadli keskaegseid privileege, mitte aga aadli võimu kui niisugust, võis "Sakala" ilmuda tsensuuriolude suhtes võrdlemisi vabalt. Riias tegutsesid eesti tsensoritena kreeka-katoliku usku eestlased Suigusaar ja Mets, kes suhtusid "Sakalasse" sõbralikult ja isegi kaitsvalt, Liivimaa kuberner parun Uexküll-Güldenbrandt oli eesti rahvuslikule liikumisele võrdlemisi sõbralik või vähemalt väga loid sakslaste eesti trükisõna-vastaste ässituste suhtes, samuti siseminister Ignatjev. Ja kuigi sakslased tegid kõik, et eesti rahvuslikku liikumist Vene riigivõimu silmis kompromiteerida, väites, et kogu selle "Nationalitätsschwindel"'i lõppsihiks olevat eestlaste ja soomlaste ühendamine ühiseks rahvuseks ühises riigis, ja nimetades Jakobsoni sotsiaaldemokraadiks ja nihilistiks, jäi keskvõim üldiselt passiivseks, jättes Jakobsonile võimaluse üsna julgelt rünnata feodalismi elemente.

Jakobsoni võitlus oli küllalt raske. Tal tuli võidelda oma feodaalset võimu meeleheitlikult kaitsva balti aadli ja selle peamise liitlase - luteri pastorkonnaga. Nende vasturünnaku intensiivsus "Sakalale" tõestas küllaldaselt Jakobsoni võitlushoo tugevust. Jakobson pidi aga paratamatult võitlema ka feodalistliku ideoloogia kammitsais oleva reaktsioonilise eestlusega, kelle kokkuleplus mõisnikega oli otseselt ohtlik eesti rahva elulistele huvidele. Nii täidabki "Sakala" veerge lõpmatu poleemika - poleemika saksa ajalehtedega, sakslaste eestikeelsete käsikajalehtedega (nagu "Ristirahva pühapäevaleht" ja "Tallinna sõber"), ja eesti reaktsiooni tähtsaima häälekandja "Eesti Postimehega".

Eesti maakodanluse feodaalkorra-vastase võitluse, eesti rahvusliku ärkamisliikumise programmi esimeseks formulatsiooniks oli, nagu rõhutatud, 1864.a. sügisel Viljandimaa talupoegade poolt Aleksander II-le esitatud kollektiivmärgukiri. Me näeme siin nõudeid eespoolmainitud kolmes võitlussuunas - majanduslikus, poliitilises ja ideoloogilises. Majanduslikul alal nõuti talude päriseksostmise hinna ja rendi kõrguse normeerimist. Nõuti, et teistest seisustest inimestele ei müüdaks ega renditaks maad, ja et seni, kuni pole määratud kindlaks talude päriseksostmise hinnad ja rendimäärad, ei kõrgendataks renti ega aetaks kedagi ta kohalt ära. Nõuti talumaade mõisastamise lõpetamist, teo-orjuse kaotamist ja vene ametnikest komisjoni eesti talurahva olukorra uurimiseks.

Poliitilisel alal nõuti kohtute vabastamist mõisnike ülemvõimu alt, talupoegade esindajaid kohtuisse, talupoegadele õigust võtta advokaate, ja ihunuhtluse kaotamist. Nõuti ka eesti keele tarvituselevõttu asjaajamiskeelena. Kohaliku omavalitsuse alal taoteldi vallakogukonna vabastamist mõisavalitsuse eestkoste alt.

Eesti tekkiva kodanluse püüdeid vabaneda feodaalse ideoloogia mõjust peegeldasid selles märgukirjas kaks nõuet: nimelt rahvakoolide vabastamine mõisnike ja kiriku meelevallast, ja mõisnike patronaadiõiguse kaotamine kirikuõpetajate suhtes.[1)]

Samades võitlussuundades arendas rünnakut ka Jakobson "Sakalas", teravdades ja täiendades endisi nõudeid vastavalt eesti maakodanluse vahepääl toimunud progressile. Ja "Sakala" võitleva teotsemise kulminatsiooniks, edenenud maakodanluse põhiliste taotluste teravdatud formulatsiooniks ja kokkuvõtteks, oli eesti seltside saadikute märgukiri, mis esitati a. 1881 keiser Aleksander III -le.

---

1) Kruus, H., Eesti rahvusliku liikumise algupäevilt, lk.83-84.

I.

"SAKALA" VÕITLUS MÕISNIKE MAJANDUSLIKU ÜLEMVÕIMU VASTU.

1. Maaküsimus.

a. Talude päriseksostu propaganda.

Arendades võitlust saksa feodaalkorra vastu oma ajalehes "Sakala" taotles Jakobson kõigepäält mõisniku majandusliku ülemvõimu purustamist ja eesti talupoja igakülgset majanduslikku edenemist. Ta taotles uue klassi - maakodanluse - täielikku väljaarendamist. Ta tahtis likvideerida taluniku, väikepõllumehe igasuguse majandusliku sõltumuse mõisast, näha teda majanduslikult iseseisvana ja tugevana. See kodanluse võitlus oma lõpliku majandusliku väljakujunemise eest oli aga loomulikult lahutamatus seoses võitlusega poliitilise pealisehituse alal mõisnike seisuslike eesõiguste vastu, mis omakorda raskendasid eesti talupoja majanduslikku emantsipatsiooni. Nii olid ka "Sakalas" majanduslik ja poliitiline võitlus paralleelsed. Primaarne oli aga Jakobsonile majanduslik baas - oli ju ta põhimõtteks, et "see rahvaus üksi võib oma vabause peale julge olla, kellel leib ja liha enese päralt on."[1)]

Keskne probleem maakodanluse lõplikus väljakujunemises oli kahtlemata võitlus maa, selle peatootmisvahendi, pärast. 1816/19.a. talurahvaseadustega oli otsene tootja eksproprieeritud - mõisnikud olid röövinud eesti talupojalt maa. 1849/56/60.a. seadused lubasid armulikult eesti talupojale osa sellest maast endale tagasi osta. Maa omandamisega hakkaski välja kujunema eesti külakodanlus, ja sellest saadav raha oli vahendiks balti mõisnikule ta ümberkujunemisel kapitalistlikuks ettevõtjaks. Kuid "Sakala"

---

1) Jakobson, C.R., Teadus ja Seadus põllul, lk. 3.

võitlusaastaiks polnud see küsimus veel kaugeltki lahendatud. Kestis võitlus kodanluse ja mõisnike vahel maa pärast. Moodustas ju Manasseini revisjoni andmeil Liivimaal a. 1882 talumaa 2/3 mõisamaast. 1840-ndais aastais oli suhe olnud vastupidine - mõisamaa oli moodustanud 2/3 talumaast. See näitab, kuidas mõisnikud olid vahepääl oma huvides teotsenud. Samas oli talu- ja mõisamaa suhe sisekubermangudes, Euroopa-Venemaal, 2:1 talumaa kasuks.[1] Nii sai maaküsimus "Sakalalegi" loomulikult põhiliseks probleemiks. Olles veendunud, et "alles pärismaa peal seisab meie talupojaseisus kindla põhja peal"[2], alustas Jakobson "Sakalas" väsimatut talude päriseksostmise propagandat.

19. sajandi keskpaigu talurahvaseadustega, mis olid mööndu-seks arenevale kapitalistlikule süsteemile, põhjendatud taludemüük oli "Sakala" võitlusperioodiks tublisti edenenud. Oli ju Liivimaal alanud massilisem taludemüük 19. sajandi 60-ndail aastail ja jõudnud haritipule a. 1871 - 1873. Me näeme aga, et 1880-ndate aastate alul, niisiis pääle "Sakala" ilmumist, oli Liivimaal uus tõus taludeostmiseks. Eestimaal, kus talurahvas oli üldiselt vaesem, elavnes taludemüük alles a. 1871 - 1876. Elavamini toimus siin müük aastail 1882 - 1889. Nii oli "Sakala" taludeostu propagandal eluline tähtsus ja ta võis olla mõnevõrra õhutavaks teguriks päriseksostu kulgemisel.

"Sakala" tõi pidevat informatsiooni taludemüügi arengust.[3] Ta väitis, et vaid päriseksostmine on aluseks meie talupoja majandusliku jõukuse tõusule ja põllunduse arengule, kuigi alul võlakoorma

---

1) Крестьянское дело в Лифляндской губерний, Вестник Европы, 1906, книга 12, lk.683.

2) Sakala nr.8, 24. veebr. 1879, Omalt maalt, Viliandis.

3) Näit. Sakala nr.8, 24. veebr. 1879, Omalt maalt, Viliandis; Sakala nr.46, 15.nov. 1880, Omalt maalt, Tallinnast, Riiast jne.

ja kõrgete sulaste palkade tõttu võivat päriskohaomanike olukord olla üsna raske. "Küll on praegu päriskoha omanikudel osast veel raskem põli kui enne ja kui praegu sulastel on..." Kuid sellest ei tohi lasta end kohutada, sest "... siiski saavad need raskused pea ära olema võidetud, kui aga peremehed auusa püüdmiste ja elu sisse jäävad... Siiski on igal pool, kus talud päriseks on ostetud, kohe paremat järge põllutöös näha, hooned siginevad paremaks, põllud suuremaks ja kõik põllutöö kord ilusamaks..."[1] Või teisal: "Kus kohad päriseks on ostetud, seal on kohe paari aastaga uus elu õitsema hakanud."[2] Nii tahtis Jakobson näha vastukaaluks feodaalsele mõisnikule majanduslikult iseseisva taluniku, maakodanlase täielikku väljakujunemist. Teda huvitas vaid tõeline maakodanlane, pärisperemees. Ta oli esmajoones pärisperemeeste ideoloog, muutudes ju isegi "gümnaasi koolmeistrist" "Kurgja talu pärisperemeheks". Ta ei käsitle "Sakalas", nagu eespool juba rõhutatud, peaaegu üldse sulaste ja vabadike masside olukorda ega kaitse nende majanduslikke huve. Ta, nagu mainitud, ainult vihjab sulaste küllalt soodsatele palgaoludele, kaitstes peremehi sulaste vastu,- sulaste kõrged palgad on üheks põhjuseks, miks päriskohaomanike põli on veel nii raske, raskem kui enne sulastel.

Rendivahekordi, olgugi need kapitalistlikud raharendivahekorrad, tahtnuks "Sakala" meelsasti likvideerida. 1860.a. talurahvaseaduse põhjal ei tohtinud rendilepingute kestus olla alla 6 aasta, ja balti-saksa ajaloolased püüdsid väita, et Liivimaa agraarseadused kaitsvat talumaa rentnikke isalikult. "Sakala" väitis aga, et "rendi seisuses kuue aastaste kontrahtidega lähäb põllutöö tagurpidi, ja üksi pärismaa pidamine on kõigi talunikude ja kõige

---

1) Sakala nr.17, 16.juuni 1878, Omalt maalt, Tartust.

2) Sakala nr.8, 24.veebr. 1879, Omalt maalt, Viliandis.

meie isamaa põllutöö kõrgema järjele aitaja."[1] Ja põllutöö läheb seda enam tagurpidi, et sõlmitakse küllalt, hoolimata selle seadusevastasusest, ka lühemaajalisi rendilepinguid - nii 2 - 3 aastani.[2]

"Sakala" astus vastu tegureile, mis võisid vähendada talunike indu talude päriseksostmiseks. Nii näiteks võitles Jakobson kuulujutu vastu, et ka balti provintsidesse tulevad hingemaad Sise-Vene eeskujul. "Sakala" hoiatas: "Jätkem ... see hingemaa jutt narride hooleks ja ärgem laskem kedagi ennast kohtade päriseksostmisest tagasi hoida. Mis ostetud, see on ostetud, ja seda ei või keegi enam meie käest ära võtta."[3]

b. Maamüügi ja rendi reguleerimise küsimus.

19. sajandi keskpaiga talurahvaseaduste eesmärk oli talude päriseksmüük, kuid ükski paragrahv ei reguleerinud selle müügi korda. Taludemüük oli täiesti mõisnike meelevallas, mis kahtlemata oli äärmiselt raske ja ebasoodus talunikele. Eesti maakodanluse sünd oli üsna piinav protsess, mida kajastavad küllalt selgesti maakodanluse taotlused oma arenemistingimuste avardamiseks. Apelleerides tsaarivõimule tahtis eesti talunik saavutada maamüügi reguleerimist. Me näeme, et juba eespooltsiteeritud 1864.aasta kollektiivmärgukirjas nõuti maa- ja rendihinna normeerimist, et teistele seisustele pääle talupoja maad ei müüdaks, ja et maa- ja rendihindade kindlaksmääramiseni kedagi ei aetaks ta kohalt ära.[4]

Ka "Sakala" nõudis maahinna normeerimist. Nagu balti-saksa

---

1) Sakala nr.18, 9.mai 1881, Omalt maalt, Tartust.

2) Sakala nr.50, 13.dets. 1881, Omalt maalt, Viliandis.

3) Sakala nr.51/52, 26.dets. 1881, Omalt maalt, Tallinnamaalt.

4) Kruus, H., Eesti rahvusliku liikumise algupäevilt,lk.83-84.

agraar-ajaloolased on eesti talupoja seisundit püüdnud kujutada kõigiti hiilgavana, nii on nad ka väitnud, et talupoeg pole maksnud maa eest liiga kõrget hinda, vaid tessatiini keskmine hind Baltimail on madalam kui sisekubermangudes.[1] Tegelikult aga näitas, vastavalt kasvavale nõudmisele, maahind pidevat tõusu - nii oli näiteks talumaa tessatiini hinnaks Liivimaal rublades:

Aasta	Üldse maa	Kultuurpinnas
1823 - 1851	46	52
1862 - 1866	61	68
1877 - 1881	72	80
1882 - 1886	85	93 [2]

Eestimaal oli tessatiini keskmiseks hinnaks rublades:

1870 - 46

1885 - 64 [3]

Ja kui näiteks parun Meyendorff süüdistas eesti talupoegi, et need on müünud oma päriskohti kallimalt edasi, kui nad on ostnud, ja tegi sellest järelduse, et maahind on paras, siis astus "Sakala" aktiivselt vastu niisuguseile väiteile: "Keegi ei või öelda, et me maadehinnad oleksid parajad... ... suurem jagu meie päriskohtadest on ütlemata raske võlakoorma all..." [4] Et "Sakalal" oli õigus, seda tõestavad kõige paremini Manasseini revisjoni andmed a.1882. Kultiveeritud maa tessatiin näiteks Balti kubermangudes maksis Manasseini järgi keskmiselt 125 rbl., sisekubermangudes aga ca 30 rbl. 85 kop. Seega ületas kultiveeritud maa hind Baltimail sisekubermangude hinna 3 - 4-kordselt.[5]

1) Näiteks Tobien, A., Agrarverfassung des livländischen Festlandes, Baltische Wochenschrift 1906, Nr.15, lk.128.
2) Samas.
3) Kruus, H., Eesti ajalugu kõige uuemal ajal II, lk. 15.
4) Sakala nr.50, 30.dets. 1880, Omalt maalt, Viliandis.
5) Крестьянское дело в Лифляндской губерний, Вестник Европы, 1906, книга 12, lk.691.

1860-ndail aastail oli maamüüki soodustanud ka balti mõisnike hirm, et ka Läänemeremaadel võidaks kehtestada vene 1861.a. talurahvaseadus.

Kuigi üldiselt kapitalistliku süsteemi arenemisega kaasnev rahavajadus ajendas mõisnikke talusid ikka suuremal määral päriseks müüma, tuli siin ikkagi ette pidurdavat viivitamist. Kujunemas küll ümber kapitalistlikeks ettevõtjaiks, ei tahtnud balti mõisnikud siiski kergesti loobuda maast, mis oli nende kui feodaalide majandusliku võimu aluseks. Mida enam nad kaotasid oma mittemajandusliku sunni otseseid vahendeid, seda enam hoidsid nad ka kinni maast kui oma poliitilise võimu alusest.

Seepärast on loomulik, et "Sakala" nõudis koos Eesti põllumeeste seltsidega, taludemüügi kiirustamist "ülemalt poolt".[1] Ja kui Aleksander III määrusega 28. detsembrist 1881 tehti päriseksmüük teiste kubermangude suhtes sunduslikuks ja seati selle lõpetamise tähtpäevaks 1. jaanuar 1883, siis rõõmustas "Sakala": "Nagu uuemad sõnumed kuulutavad, on ka meie Läänemere kubermangudes talumaade äramüümine talupoegade kätte seaduseks tehtud. See Keiserliku Majesteedi tegu on talurahva elu kohta nii tähtjas, et ta kuld tähtedega igaveseks... riigi ajaloosse ... ja iga isamaa armastaja südamesse jääb kirjutatud."[2]

"Sakala" soovis ka kirikumõisade talumaa päriseksmüümist, rõhutades selle vajadust juba a. 1878.[3] Ja a. 1882 avaldas "Sakala" oma rahulolu siseministri korraldusega Liivimaa kirikumõisade maa päriseksmüügiks. Kuid Sakala oli väga skeptiline Maapäeva ja konsistooriumi poolt moodustatava komisjoni suhtes, kes pidi välja töötama vastava seaduseelnõu. Põhjendatult kahtles Jakobson mõisni-

---

1) Näiteks Sakala nr.18, 9.mai 1881, Omalt maalt, Tartust.
2) Sakala nr.3/4, 23.juuni 1882, Omalt maalt, Peeterburgist.
3) Näiteks Sakala nr.48/49, 23.dets. 1878, Omalt maalt, Kuuramaalt.

ke ja kirikuõpetajate asjaajamises, eriti kui küsimuses oli nende huve riivava riikliku korralduse teostamine. "Soovitav oleks küll," öeldakse "Sakalas", et "siin mitte viivitavaid väänutusi ja käänutusi jälle ette ei tule, vaid et meie kiriku valla talunikudele seesama õigus osaks saaks, mis muil inimestel juba käes on..."[1]

"Sakala" juhtis tähelepanu mõisnike omavolifaktidele, mis ilmnesid päriseksmüügi juures. Nii näiteks teade ühest Tähtvere valla mõisnikust, kes raius maha enne talukohtade müüki oma rentnike taludes asuva metsa.[2]

Kuigi Jakobson tahtis näha rentnikeklassi kiiresti likvideerimas oma sõltumust mõisast ja üle minemas päriskohaomanikeks, astus "Sakala" siiski välja ka rentnike huvide eest. Kui balti-sakslased on püüdnud näidata, et eesti ala rendihinnad on olnud võrreldes sisekubermangudega madalad, siis rõhutas "Sakala" rendihinna ülemäärast kõrgust ja õigusega. Sakslaste väite kummutavad täielikult näiteks Manasseini revisjoni andmed, milles on välja arvestatud Liivimaa haritud maa tessatiini hinnana 6 rbl. Parima maapinnaga ja enimasustatudki sisekubermangudes aga maksti haritud maa tessatiini eest keskmiselt 3 rbl. 27 kop. renti, Peterburi lähedal mitte üle 3 rbl. 70 kop. Mõningail üsna Liivimaa naabruses asuvail aladel on aga rendihind olnud 1 rbl. 33 kop. kuni 1 rbl. 80 kop.[3] Nagu maahind oli rendihindki raharendile siirdumisel ja kapitalismi arenedes näidanud tunduvat tõusu. Kui a. 1853/54 arvestati Liivimaal renti taalrilt 3,97 rbl., siis a. 1867/68 oli see juba 6,62 rbl. Tõid ju ka näiteks Viljandi ja Tartu Põllumeeste Seltside esindajad Riias põllutöö kongressil a. 1881 põllusaagi langemise põh-

---

1) Sakala nr. 11, 13. märts 1882, Omalt maalt, Viliandist.
2) Sakala nr. 16, 18. aprill 1881, Omalt maalt, Tartumaalt.
3) Крестьянское дело в Лифляндской губернии, Вестник Европы, 1906, книга 12, lk.693-694.

jusena esile asjaolu, et suur võlakoorem ja liiga kõrge rent on sundinud Liivimaa talupoegi oma põlde linadega välja kurnama. Suurpõllumehed - Liivimaa mõisnikud - kongressil loomulikult ignoreerisid eesti talupoegade saadikute avaldust: võeti vastu resolutsioon, et Põhja-Liivimaal olevat viljasaaki vähendanud hoopis "liiga palju uue maa ülesse kiskumine" "Sakala" väljenduse järgi. "Sakala" kommenteerib seda väitega, et uuel ja värskel maal on ju saak just parem.[1]

c. Talumaade mõisastamine.

Üheks olulisemaks feodalistliku ekspluateerimise süvendamise vahendiks ja brutaalseima omavoli vormiks mõisnikele oli olnud kogu feodalismiperioodi talumaade mõisastamine. Kuigi 1949/56/60.a. talurahvaseadustega mõisastamine talumaa suhtes keelati, kestis see edasi. Mõisastamise lõpetamine oli üheks esimeseks taotluseks eesti tekkivale maakodanlusele, kes asus mõisnikega energilisse võitlusesse maa pärast. Vastav nõue esines juba 1864.a. kollektiivmärgukirjas, ja võideldes eesti maakodanluse lõpliku väljakujunemise ja tugevnemise eest pidi ka "Sakala" puudutama seda feodalismi igandit. Kuigi talumaade mõisastamisprotsess meil 1870-ndate aastate lõpul oli talude kruntidesse-ajamise ja päriseksmüügi tõttu üldiselt vaibumas, kasutasid mõisnikud siiski mõnikord juhust, et talumaad haarata. Näiteks tõi "Revalsche Zeitung" "Sakala" andmeil sõnumi Jõhvi lähedalt, kus talupojad olevat maade kruntidessemõõtmisel haagikohtunikule vastu hakanud. "Revalsche Zeitung" väitis, et niisugune ülesastumine on ilmselt "Sakala" halva mõju tulemus. "Sakala" näitas aga, et siin polnud vastuhaku põhjuseks midagi muud, kui talumaade vägivaldne liitmine mõisaga kruntidesse-

1) Sakala nr.9, 28.veebr. 1881, Juhtkiri: Esimene põllutöö kongress Riias, II.

ajamisel.[1] Nagu kirjeldatud ühes "Sakala" hilisemas numbris, asutas seesama mõisnik hiljem karjamõisa kuue parema talukoha maadest ja lasi võtta igast vallast 1/6 külamaadest mõisa külge, sundides talupoegi oma majadestki lahkuma.[2] Nii juhtis "Sakala" tähelepanu mõisnike ikka kestvatele omavolitsemistele feodaalhärradena.

Niisiis võitles "Sakala"eesti maakodanluse lõpliku väljakujunemise eest, seades põhiliseks probleemiks maaküsimuse ja tehes kõigepäält propagandat talude päriseksostmiseks, teiselt-poolt taotelles keskvõimu abi päriseksostu soodustavate tingimuste loomiseks. Kuid nende peamiste printsiipide kõrval rõhutas "Sakala" teisigi tegureid, mis soodustasid eesti maakodanluse arenemist.

2. Põllumehe teadlikkus ja organisatsioon.

Eesti taluniku lõplikuks emantsipeerumiseks mõisast ja edasiseks majanduslikuks tugevnemiseks pidas Jakobson äärmiselt oluliseks väikepõllumehe teadlikkust ja haritust - teadlikku põlluharimist, põllunduslike uuenduste rakendamist. Pole siiski veel kõik, väitis "Sakala", kui ka talupojal on "oma maa", "oma hoone" ja "oma priius teha, mis tahab," on vaja veel midagi, on vaja õiget vaimu," teadlikkust.[3]

"Sakala" jagas juhiseid õigeks ja korralikuks majandamiseks. Nii näiteks formuleeriti igale põllumehele paratamatute põhimõtetena, et "põllumehe tallituse hooned" olgu ehitatud odavalt, aga siiski korralikult; kogu majapidamine organiseeritagu uuema aja nõuete kohaselt - olulised on head põllutööriistad, hea väetamine,

---

1) Sakala nr.37, 19.sept. 1881, Omalt maalt, Viliandis.
2) Sakala nr.38, 26. sept. 1881, Omalt maalt, Tallinnamaalt.
3) Sakala "Lisaleht" nr.4, 25. märts 1878, Jakobsoni Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsis peetud kõne 18.dets. 1877.

kunstväetise kasutamine; põllumees peab aga ka tundma "kauba ajamist ja rehkendamist" oma saagi edukamaks turustamiseks.[1] Näeme, et "Sakala" siin ilmselt arvestas talupoega kui kapitalistlikku tootjat. "Sakala" propageeris põllunduslikke uuendusi, nagu vahelduva vilja süsteem, ristikheina- ja linakasvatus, põldude torustamine, jne.[2]

Põllumehe teadlikkuse parimaks arendajaks, põllunduslike uuenduste läbiviimise soodustajaks, ja, õieti, kogu eesti talupoja majanduslikku progressi ja mõisnikevastast võitlust soodustavaks teguriks pidas aga Jakobson eesti talupoja organiseerimist - põllumeeste seltse.

Põllumeeste seltsid tekkisid Lõuna-Eestis 1870-ndail aastail (esimene a. 1870 Tartus), Põhja-Eestis küll alles 1880-ndate aastate lõpul. Need seltsid olid olulised mitte ainult põllumeeste kutsealaste organisatsioonidena, kajastades eesti põllumehe tõusnud teadlikkust, vaid siin arutati üldisigi eesti arenevat maakodanlust ja rahvust puudutavaid probleeme. Jakobson ise oli Kurgja pärisperemehena Pärnu ja Viljandi seltside esimeheks.

Olles veendunud, et "kui põllumehed seltsides kokku hoiavad, tõuseb põllutöö ja edeneb rahva üleüldine olukord silmanähtavalt..." ja et "ühendus teeb tugevaks"[4], alustas Jakobson "Sakalas" pidevat ja intensiivset põllumeeste seltside propagandat. Korduvalt tõstis Jakobson esile põllumeeste seltside tähtsust ja võiks tuua lugematuid näiteid ta hoogsaist üleskutseist eesti talunikele neisse astumiseks.[5] Põllumees, kes seltsielust osa ei võta, jääb

---

1) Sakala nr.9, 1.märts 1880, Juhtkiri: Põllumeeste uuemad nõudmised.

2) Näit. Sakala Lisaleht nr.48, 29. nov. 1880, J.Tootsi kõne Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsis.

3) Sakala nr.32, 8.aug. 1881, Omalt maalt, Põltsamaalt.

4) Sakala Lisaleht nr.14, 19.aprill 1880, Üleüldine ringvaatus.

5) Näiteks Sakala nr.5, 1. aprill 1878, Lisaleht nr.4, 25.märts 1878, Lisaleht nr.7, 8.aprill 1878, Sakala nr.8, 24.veebr.1879, nr.14, 5.aprill 1880, nr.9/10, 7.märts 1881, nr.40,10 okt.1881, jne. jne.

Jakobsoni arvates ka oma ostetud maa sulaseks, sest ta pole oma tegude peremees."[1] Ja kui meie talupojad neist veel liiga vähe osa võtavad, siis on selles süüdi "me rahvast rusuv vana orjapõlve pimedus".[2]

Jakobson rõhutas seltside osatähtsust väikepõllumehe teadlikkuse tõstmisel. Kui sada või tuhat meest koos nõu peavad, arvas "Sakala", siis on nende otsus ka väärtuslikum,[3] ja põllumeeste seltside kaudu võib õppida "uusi asju, mis palju raha sisse toovad."[4]

Jakobson tõstis siinjuures esile aga ka kooperatiivse teotsemise momendi. Seltside kaudu on võimalik saada paremaid põllutööriistu, seemet.[5] Talunikud peavad püüdma, rõhutati, "seltsliku kokkuleppimise läbi oma tallitusi ära seada, nagu näiteks seltsi peale masinate ostmine, vee loodijate ametisse seadmine, juustu ja võitegemise kohtade asutamine..." jne.[6]

Teiseks oluliseks vahendiks, mis võimaldaks Eesti talupoegadele edukamat võitlust oma huvide eest, pidas Jakobson põllumeeste kongresse. Ta tervitas rõõmuga valitsuse seadust a. 1880 põllutöö kongresside korraldamise suhtes Baltimail. "Nüüd on seaduslik tee lahti," ütles "Sakala", kus "meie põllumehed seda avaldada ja selle eest võidelda võivad, mis nende elule tarvis läheb..."[7] Neist

---

1) Sakala Lisaleht nr.33, 16. aug. 1880.

2) Sakala Lisaleht nr.4, 25.märts 1878, Jakobsoni Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsis peetud kõne 18.dets. 1877 II.

3) Sakala Lisaleht nr. 16, 19.aprill 1880, Üleüldine ringvaatus.

4) Sakala Lisaleht nr.4, 25. märts 1878, Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsis peetud kõne 18. dets. 1877 II.

5) Samas.

6) Sakala nr.9, 1.märts 1880, Juhtkiri: Põllumeeste uuemad nõudmised.

7) Sakala Lisaleht nr.45, 8.nov. 1880, Üleüldine ringvaatus.

kongressidest pidi osa võtma igast põllumeeste seltsist kaks saadikut, pääle selle seltside presidendid, ja väike- ja suurpõllumeestel oli siin võrdne hääleõigus.[1] See oli loomulikult teatud saavutuseks eesti maakodanlusele, sest siin ei olnud tõepoolest enam tegemist feodalistliku "talupoja" ja "mõisnikuga", vaid õiguslikult näiliselt võrdse "väikepõllumehe" ja "suurpõllumehega". Seepärast oligi "Sakalale" "ütlemata rõõmusõnumiks", et "meie oma elu edaspidi seesuguste põllumeeste kongressidel võime avaldada, kus mitte see eesmärgiks ei ole, vana aja vaimule toitu anda ja vana aja eesõigusi ühendada ja kinnitada püüda, vaid kus ainult üks tõsine õitsev põllutöö olek eesmärgiks on..."[2] Jakobson lootis põllutöö kongresside kaudu juhtida riigivalitsuse tähelepanu eesti noore maakodanluse elulistele vajadustele ja võidelda nii balti mõisnike ülemvõimu ja feodalismi igandite vastu põllumajanduses.

Jakobsoni juhtimisel püüdiski eesti maakodanlus maksimaalselt ära kasutada esimest Baltimaade põllutöö kongressi Riias veebruaris 1881. Sellest võttis osa viis eesti saadikut Tartu, Pärnu ja Viljandi Eesti Põllumeeste Seltside poolt, kes teostasid üsna aktiivset opositsiooni kongressi suurpõllumeestest-balti mõisnikest enamusele. Me näeme siin otsest võitlust feodalismi igandite vastu põllumajanduses - tähelepandavaim nimelt oli eesti saadikute kirjalik deklaratsioon seadusvastase teoorjuse säilimise kohta Eesti- ja Liivimaal. Muidugi ei leidnud eesti saadikute ettepanekud ja avaldused ~~mingit~~ vastuvõttu ega tähelepanu kongressi mõisnikest enamuse poolt. Teoorjuse suhtes saavutasid eesti

---

1) Samas.

2) Sakala Lisaleht nr. 33, 16. august 1880.

saadikud siiski mõnesugust tähelepanu Liivimaa kubernerilt Uexküll-Güldenbrandt'ilt. Oluliseks momendiks eesti saadikute esinemises siin kongressil oli ka Jakobsoni kõne Tori hobusekasvatusest - kus, nagu ta rõhutas, ignoreeritakse väikepõllumeeste huve. Jakobson tegi ettepaneku valida kooli juhtimiseks komisjon, millest võtaksid osa Liivimaa ökonoomilise sotsieteedi, suurpõllumeeste Pärnu-Viljandi Seltsi ja Pärnu, Viljandi ja Tartu Eesti Põllumeeste Seltside = eesti väikepõllumeeste esindajad. Ka seda ettepanekut ei võtnud kongress vastu.[1]

Eesti teadliku, haritud ja võitlusvõimelise talupoegkonna arengus pidas Jakobson väga oluliseks ka põllumeeste koole, rõhutades vajadust kõige lähemas tulevikus Eestis asutada vähemalt üks niisugune kool.[2] Põllutöö koolide eest astusid välja eesti saadikud Jakobsoni juhtimisel ka äsjamainitud esimesel põllumeeste kongressil. Kui paratamatult kapitalistlikeks ettevõtjaiks ümber kujunema hakkavad balti mõisnikud siin käsitlesid suurpõllumeestele sobivate koolide asutamist, kus õpitaks masinatega ümberkäimist jne., siis nõudsid eesti saadikud väikepõllumeeste koole praktilise majapidamise õppimiseks.[3]

Jakobson lootis, et arendades eespoolkirjeldatud vahenditega oma teadlikkust, initsiatiivi ja võitlusvõimet, võib majanduslikult iseseisvunud ja tugevnenud eesti talupoeg vastu astuda sellele "iseäralisele vaimule", mis on "Baltia kubermangude sees" ja mis "kõikide paranduste vasta kangeste sõitleb". "Sellel vaimul", kartis Jakobson, "on ülemaks eesmärgiks neid eesõigusi alal hoida, mis vanad ajad ühe veikse jaule meie rahvast osaks andsi-

1) Sakala nr.12, 21. märts 1881, Juhtkiri: Esimene põllutöö kongress Riias III.

2) Näiteks Sakala Lisaleht nr.4, 25.märts 1878, Jakobsoni Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsis peetud kõne 18. dets. 1877, II.

3) Sakala nr.18, 9.mai 1881, Juhtkiri: Esimene põllutöö kongress Riias, V.

vad..."[1] Me näeme, et Jakobson siin üsna julgelt ja otsekoheselt puudutas balti aadlit ta eesõigustega, üsna selgelt väljendas mõtte, et majanduslikult tugevnev talupoeg, arenev maakodanlus, peab mõisa majandusliku domineerimise lõplikuks purustamiseks ründama mõisnikke kaitsvat keskaegset eesõigustevõrku, balti erikorda. "Orja hinged on ennast... nüüd vabaks teinud," ütleb Jakobson, "on uues elus õitsema hakanud .... Meie üleüldine elu seisab teelahkmel..."[2]

Selle "orja hingede vabanemise" ees tundsid balti mõisnikud muidugi suurimat hirmu. Pole ime, kui akadeemik von Middendorf a. 1880 leidis - nagu refereeris "Sakala" -, et eesti väikepõllumees on liiga kiiresti majanduslikult edenenud, mis olevat kardetav. Vaevata rikkaks minemine ei sobivat maamehe iseloomule, meie väikepõllumees võivat nii sattuda sotsialismi ja nihilismi.[3] Näeme siin hirmunud feodaalisandate absurdset loogikat ja üht momenti nende nii intensiivsest taotlusest tembeldada eesti esiletõusev talupoeg ka Vene riigivõimu silmis ohtlikuks. "Sakala" nimetas niisuguseid väiteid laimuks ja rõhutas, et eesti talupoja olukord pole veel kuigi hiilgav - ta näeb äärmist vaeva raha saamiseks, teda rõhub raske võlakoorem, talude hooned on veel väga viletsad jne.[4] Kahtlemata oli see õige, sest eesti kodanluse sünniprotsess oli küllalt vaevaline. Teiseltpoolt püüdis "Sakala" nii kahtlemata õhutada eesti talupoega edasisele ja ikka pingelisemale võitlusele oma majandusliku progressi eest.

---

1) Sakala Lisaleht nr.33, 16.aug. 1880, Art. Üleüldine ringvaatus.

2) Samas.

3) Sakala nr.27, 5.juuni 1880, Juhtkiri: Kust uuema aja uurimise järele sotsialismust ja kommunismust üles leitud.

4) Samas.

3. Võitlus teoorjuse vastu.

Väga intensiivset ja laiaulatuslikku võitlust arendas "Sakala" teoorjuse kui ühe tõsiseima feodaalkorra igandi vastu, mis äärmiselt kammitses kapitalistlike suhete arenemist Eesti külas, halvates talupoja majanduslikku edenemist ja tõkestades ta iseseisvumist.

1849/56/60-ndate aastate talurahvaseadustega - mis olid sanktsiooniks senisele kohalikule kapitalistlikule arengule - oli teoorjus normeeritud ja seatud eesmärgiks üleminek raharendile ja talude päriseksmüük. Mõisamaal ja Liivimaal kvoote- ja Eestimaal kuuendikumaal püsis aga piiramata teoorjus, kestes edasi ka pääle a.1868, millal teoorjus keskvalitsuse survel ametlikult kaotati. Liivimaal oli sellal küll vaid 1,42% talumaast ametlikult teorendil, täielikult ei kadunud see aga siitki. Väga raskeks mooduseks kujunes aga üleminekul raharendile segarent, mis a. 1868 püsis Liivimaal veel 3,59% taludest.[1] Eestimaal oli a. 1868 veel 28,4% talude üldarvust teorendil. Siin ei muudetud a. 1868 ka seda paragrahvi 1856.a. seadusest, mis lubas ühe neljandiku rendist tasuda teoga.

Nii polnud ka teoorjuse probleem - kuigi ta kaotamist oli eesti talupoeg nõudnud juba ammu, eriti aga ärkav maakodanlus a.1864 - "Sakala" päeviks sugugi lahendatud. "Sakala" teadiski küllalt näiteid teoorjuse säilimisest ja seadusevastaseist teorendilepinguist mõisnike ja talupoegade vahel. "Meil teab ometi iga laps," väitis "Sakala", et "Liivimaal veel suure hulga mõisades ja kirikumõisades teu-orjust leida on, Tallinnamaal aga see teu-orjus veel läbikaudu igal pool valitseb..."[2] Teoorjuse püsimise näiteks üks kirja-

---

1) Jung-Stilling, Fr., Statistisches Material, lk. 8.

2) Sakala nr.12, 22. märts 1880, Omalt maalt, Viliandis.

saatja teade Karksi vallast: "Meestel on mõisa põllul nii palju tööd, et oma töö kõrvaliseks asjaks peab jääma, mida vahest ööse võimalik tallitada on, sest mõisa käsu vastu ei tohi keegi panna, muidu kautab koha..."[1] "Sakala" näitas, et teoorjuse hoolsad harrastajad on ka kirikuõpetajad[2], kes julgevad koormusi isegi suurendada - näiteks üks Harjumaa õpetaja, kes on lisanud kõigile oma peredele pääle seniste koormuste igal aastal ühe sõnnikuvedamise päeva. Alul oli see vabatahtlik, hiljem aga kaebas kirikuõpetaja talunike ärajäämise puhul haagikohtunikule.[3] Eriliseks teoorjuseliigiks kirikuõpetajate juures oli, nagu väitis "Sakala", leerilaste töölesundimine leeri ajal ja pärast leeri.[4]

Eriliselt taunis "Sakala" segarenti. Ta rõhutas, et see on veel raskem kui "päris" teoorjus, sest "vanast orjas talupoeg aasta otsa ja temal ei olnud raha maksa, nüüd maksab ta aga pool orjust rahas ära, orjab suvel vanal moodul mõisas edasi, ja peret peab ta ikka vanal moodul pidama..."[5] "Sakala" tõi ära kirjasaatjate teateid segarendi ruineerivast mõjust, näiteks üks teade Tallinnamaalt, kus korrati samu argumente - küllalt kõrge raharent; suvel parimal ajal teopäevade tegemine mõisa, mis päälegi arvestatakse väga odavalt; hulga teoliste ülalpidamine.[6]

"Sakala" peamiseks võitlusargumendiks teoorjuse vastu oli selle tõkestav mõju talumajanduse arengule, põllunduse üldisele hüvangule. Ta tõi korduvalt esile teoorjuse halvavat mõju taluniku

---

1) Sakala nr.3, 19.jaan.1880, Omalt maalt, Viliandi maakonnast.
2) Näiteks Sakala nr.29, 18.juuli 1881, Omalt maalt, Viliandis.
3) Sakala nr.16, 27.aprill 1878, Omalt maalt, Tallinnamaalt.
4) Sakala nr.9, 28.veebr. 1881, Omalt maalt, Tallinnamaalt.
5) Sakala nr.12, 22.märts 1880, Omalt maalt, Viliandis.
6) Sakala nr.38, 4.nov. 1878, Omalt maalt, Tallinnamaalt.

tööjõule, kes ei saa pöörata küllaldast tähelepanu oma põldudele. Kui "Riigi teataja" andmeil 1879.a. teravilja- ja kartulisaak Eestimaa kubermangus oli mõisamail enam kui kolmveerand seemne võrra kõrgem kui talumail, siis leidis "Sakala", et talumehe väiksema viljakuse põhjus seisneb selles, et "talupoeg kõige paremal töö ajal mõisat peab orjama ja omad tööd ja põllud hooletuse sisse jätma."[1]

Hoides kramplikult kinni vana tootmissüsteemi vormidest püüdsid balti-saksa mõisnikud igati säilitada ka seda vana ja mugavat tööjõu võimalust. Sakslased oma häälekandjais - nii saksakeelseis kui ka oma eestikeelseis käsikajalehtedes - püüdsid väita, et teoorjust pole olemas, ja kui see ei õnnestunud, siis maskeerida teissuguste nimetustega või koguni nimetada kasulikuks ja positiivseks nähtuseks.

"Sakala" teoorjuse-vastase propaganda äratas vene ajalehe "Голос" tähelepanu. Ajalehele "Голос" kirjutaski parun von Meyendorff Liivimaa maanõunike kolleegiumi nimel, et teoorjust meie maal üldse ei esine, sest alates a-st 1868 ei kinnitaks ükski kohus seadusevastast teorendilepingut.[2] Ja Riia "Zeitung für Stadt und Land" arvas, et kui seda siiski esineks, siis tarvitseksid talupojad pöörduda vaid kohtu poole sellest vabanemaks. "Sakala" naeruvääristas neid sakslaste väiteid absurdseina, öeldes: "Seaduse vastaline võib ta üksnes seal maal olla, kus seadusi peetakse. Meil seda mõnes tükis ei ole, vaid siin on seadus, mis tehakse.[3] Näeme, et siin "Sakala" juba üsna tõsiselt riivas ~~meie~~ Baltimaade mõisnike mõjuvõimu all olevaid kohtuid, mis niisuguseina säilitasid igan-

---

1) Sakala nr.5, 12. apr. 1880, Omalt maalt, Tallinnast.
2) Sakala nr.50, 13.dets. 1880, Omalt maalt, Viliandis.
3) Sakala nr.12, 22.märts 1880, Omalt maalt, Viliandis.

dina feodalistliku mittemajandusliku sunni funktsiooni.

Talupoegade juriidiline seisund teoorjuse suhtes oli "Sakala" andmeil üsna keeruline. Olevat leidunud talupoegi, kellel oli vaid vallakohtu ees kinnitatud teoorjuseleping; ja talupoegi, kellel oli kaks lepingut - üks neist raharendileping, kinnitatud kihelkonnakohtus, teine teorendileping, kinnitatud vaid vallakohtus.[1] Pääle selle olevat mõisu, kus talupoegadel "sugugi kontraktisi ei olegi ja kus ühel aastal renti kolm korda on suurendatud."[2] Ja kui talupojad mõne seadusevastase lepingu puhul läksidki õigust otsima, siis saadeti neid vaid ühest kohtuasutusest teise.

Sakslaste otsesteks ideoloogilisteks relvadeks olid mõningad nende teotusel ilmuvad eestikeelsed ajalehed. Neid kasutati hoolsasti ka kõnesoleva probleemi puhul. "Tallinna sõber" näiteks väitis, et alates a. 1816 ei ole Eestis enam teoorjust, vaid ainult teorent ja abitegu. Meie rahvas, väitis "Tallinna sõber", ei saanud pääle 1816.a. minna kohe üle raharendile, sest tal polnud raha. "Rent sai esiteks tööga tasutud, see oli teu-rent, mitte teuorjus." "Tallinna sõber" andis ka abiteo definitsiooni - see olevat "mõned tööd, mis väljarentija kauplemise läbi rentija poolt päävakaupa ehk töötüki kaupa pärib," ja enamasti arvestatud küllalt kõrge tasu eest, olles nii rentnikule kasulik.[3] Edasi arvas "Tallinna sõber", et kui abitegu valitsuse poolt täiesti keelataks, leiduks me maal maakondi, kes sellest "priiduse piiramisest häda tunneksivad". Kellel on väike koht ja suur pere, sellele olevat teotegemine väga meeltmööda, ja kihelkonnakohtud valvavat hoolsalt selle järele, et üheski rendilepingus ei esineks rohkem "abitegu" kui seaduslikult lubatud.[4]

---

1) Sakala nr.23, 9.juuni 1881, Omalt maalt, Viliandist.
2) Sakala nr.50, 13.dets. 1880, Omalt maalt, Viliandis.
3) Tallinna sõber 1880, nr.9 - 29.jaanuarist, Juhtkiri: Teu-orjus.
4) Sakala nr.13, 29.märts 1880, Omalt maalt, Viliandis.
Tallinna sõber 1880, nr.4/5 - 11.aprillist, Juhtkiri: Silm on kuningas.

"Sakala" kasutavat sõna teoorjus "kihutuse-sõnaks".[1] "Sakala" pidas neid "Tallinna sõbra" väiteid niivõrd absurdseiks, et ei laskunud nendega vaidlemagi.[2] Ta lasi vaid oma Nalja Märdil ja Kalja Pärdil teravalt ironiseerida "Tallinna sõpra" ja selle toimetajat, kelle nimi oli Eichhorn. Nimelt jutustas Nalja Märt Kalja Pärdile, et Tallinnas olevat orav laulma hakanud, ja laul oli löönud oravale nii pähe, et ta olevat hakanud end nimetama karuks ja selle nime all turul inimestele end teenistusse pakkunud. Inimesed aga olevat ta üle naernud ja nimetanud teda vaid jaanalinnuks, papagoiks ja võõramaa eesliks. Mõningad aga olevat öelnud: "Vaata narrilasekest, võtab omale uue nime ja arvab, et enam seda ei ole, mis on. See on jo justament nõndasamuti, kui tahaks keegi ütelda: See teu-orjus, mis teie nüüd teete, ei ole teu-orjus, vaid on paljas teurent ja abitegu."[3] "Sakala" vastu ei astunud aga teoorjuse küsimuses välja üksnes sakslased ja nende palgalised, vaid ka "Eesti Postimees". Nimelt naeruvääristas "Eesti Postimees" "Sakalat", et see hirmutab eesti rahvast teoorjusega - ütelgu siis parem pärisorjus. Eestlaste seas olevat küllalt pärisperemehi, kes teoorjust enam ei karda.[4] Siin avaldub "Eesti Postimehele" üsna tüüpiline ja eesti noore maakodanluse elulistele huvidele ohtlik edasise võitluse vajaduse eitamine, eksisteerivate feodalismi rudimentide ignoreerimine, millega "Eesti Postimees" tegelikult teenis mõisnike huve.

"Sakala" võitlus teoorjuse vastu kulmineerus juba eespool mainitud eesti saadikute kirjalikus deklaratsioonis teoorjuse kohta veebruaris 1881, mis puudutas küll peamiselt teoorjust Liivi-

1) Tallinna sõber 1880, nr.17, Juhtkiri: Koguni vastu tahtmist.
2) Sakala nr.18, 3.mai 1880, Omalt maalt, Tallinnast.
3) Sakala Lisaleht nr.14, 5.aprill 1880.
4) Eesti Postimees nr.38, 23.sept. 1881, lk. 142.

maal. Püüti sundida mõisnikke endid tegema mööndust kapitalismi arengule ja loobuma sellest häirivast feodalismi igandist. Deklaratsioonis öeldi: "Seda tähelepannes, et seaduse-vastaline orjus, mida Liivimaal paljudes mõisades jälle pruugitavaks tehakse, ja sellest välja siginev kontraktita olek rendi-talupoegade juures - meie maa rahulist tööd ja ühtmeelt lõhuvad ja meie põllutööd kõige kahjulikumal kombel segavad... panevad allnimetatud kongressi liikmed kongressile ette: kongress võtku välja ütelda, et kõige kangemat seaduslikku abi seks saaks tarvitatud, seadusvastalist orjust õige pea ära kautada..."[1]

Resideeriv maanõunik Oettingen väitis, et niisugune küsimus ei kuulu üldse kongressi kompetentsi. Kuid, nagu mainitud, saavutasid eesti saadikud siiski Liivimaa kuberneri tähelepanu, kes tegi vastavate läbirääkimiste põhjal eesti põllumeeste seltsidele ülesandeks koguda andmeid seadusevastase teoorjuse esinemise kohta. Seda aktsiooni asus Jakobson "Sakalas" innukalt propageerima.

Pääle kuberneri tähelepanu ei saanud saksa ajalehed enam eitada teoorjuse olemasolu. Nagu ütles "Sakala", oli alati asja saksa aadli huves osavasti käänav "Zeitung für Stadt und Land"'ki "sunnitud hapu õuna külge hammustama" ja tunnistama, et Liivimaa mõisnikud sõlmisid tõesti oma rentnikega seadusevastaseid teorendilepinguid ja harrastasid segarenti. Kuid "Zeitung für Stadt und Land" asus isegi kritiseerima talurahvaseadust ennast ja väitis ülbelt, et olevat täiesti ülearune tungida seadustega mõisniku eraõigusesse. Edasi püüdis "Zeitung für Stadt und Land" kujutada teoorjust positiivse nähtusena, väites, et teoorjuse range keelamine takistaks meie põllutöö edenemist. Osa rendi tasumine tööga olevat talupojale kasuks, ta tegevat seda häämeelega.

---

1) Sakala nr.16, 18.apr. 1881, Juhtkiri: I Põllutöö kongress Riias, IV.

"Sakala" ründas hoogsalt neid "Zeitung für Stadt und Land" seisukohti. Ta vastas kõigepäält: "Meie, kes seda kirjutame, elame just talurahva seas, aga meie ei tunne ainustki talurentnikku, ei Liivi- ega Tallinnamaal, kes rendi kõrval teu-orjusega oma raharendi maksu tahaks tasuda? Ehk mis edenemist sellest just mingi põllupidamine saab, kui rentnik raha eest mõisasse tegu teeb, eks mõisnik isegi raha eest küll inimesi saa, kes tema töö ära teevad?" Ja "Sakala" tungis mõisnikele üsna teravalt kallale argumendiga, et mõisnikud hoiavad seesuguseist lepinguist kinni saamaks lihtsalt odavat tööjõudu. Talupoeg peab kibedaimal tööajal andma oma tööjõu madala tasu eest, kui ta mujal saaks selle eest täispalga või kulutaks vastava energia oma põldude ja heinamaade parandamisele.[1] Teoorjuse püsimist rõhutasid eesti seltside saadikud ka oma 1881.a. märgukirjas Aleksander III-le.

Nii võitles Jakobson talupoja tööjõu vabastamise eest mõisniku meelevallast, et talurentnik seda võiks kasutada oma isikliku jõukuse tõstmiseks kuni talu päriseksostmiseni - kuni iseseisvumiseni, täieliku vabanemiseni mõisasõltuvusest.

Kuid Jakobsoni võitlus talupoja majandusliku tugevnemise eest viis ta otsekohe võitlusele ka õiguslikul alal. Kasvõi sama teoorjuseprobleem - kui näiteks Liivimaa kuberner eesti saadikute deklaratsiooni tõttu saatiski kihelkonnakohtunikele ringkirja keeluga kinnitada teorendilepinguid, ei olnud ju lootust siin midagi saavutada, kuni kohtud olid mõisnike meelevallas. Ja nii asuski Jakobson ründama saksa aadli keskaegseid privileege, Balti erikorda.

---

1) Sakala nr.17, 25. aprill 1881, Omalt maalt, Viliandis.

II.

"SAKALA" VÕITLUS EESTI MAAKODANLUSE POLIITILISTE ÕIGUSTE EEST.

1. Poliitilise võrdsuse nõue "Sakalas".

Võideldes eesti maakodanluse lõpliku väljakujunemise, kapitalistliku formatsiooni võidu eest, oli Jakobsoni ja "Sakala" teiseks põhiülesandeks balti erikorra purustamine õiguslikul alal. Baltimail oli seni püsinud feodalistlik erikord, balti aadli vene tsaaride poolt sanktsioneeritud privileegid ja feodalistlikud institutsioonid, mida kindlustas Nikolai I poolt a. 1845 kinnitatud Balti kohaliku õiguse kodifitseering. Ainuke õrn pragu balti erikorras oli seni uus linnaseadus a. 1877. "Sakala" taotluseks oli esilekerkiva eesti taluperemehe poliitiline võrdsustamine mõisnikega. "Kõik, mis me nõuame, on ... ühesugused õigused,"[1] deklareeris "Sakala", ja nende nõuete realiseerimistaotlustes toetuski "Sakala" suurimal määral Vene keskvõimule.

Selles võitluses eestlaste resp. eesti maakodanluse ja baltisakslaste poliitilise võrdsuse eest ei tunnustanud Jakobson ühtki kompromissi ega pidanud võimalikuks mingeid kokkuleppeid. "Sakalas" rõhutati küll korduvalt, et "meil iseenesest" ei ole midagi ühegi teise seisuse ega rahvuse vastu. Tegelikult ei lootnud aga Jakobson sakslasilt mingisugust vastutulelikkust. Jakobson oli ju ammu veendunud, et "sõbrust Eestlaste ja Sakslaste vahel enne ei ole loota, kunni Eestlaste partei suurem ja nende õigused Sakste õigustest üle käivad: siis on nad sunnitud sõbrust pidama, muidu mitte."[2]

---

1) Sakala nr.48, 23.nov. 1880, Juhtkiri: Vaidlemise ja vaidlemise vahel on vahe.

2) Jakobsoni kiri J.Adamsonile; Kruus, H., C.R.Jakobson võitlejana, Eesti Kirjandus 1932, lk. 170.

Jakobson teadis küllalt hästi, et sakslased ei loobu vabatahtlikult oma võimust ega privileegidest, nii nagu eestlased polnud loovutanud neile vabatahtlikult oma maad ega vabadust. Ja "Sakala" esitaski mõisnikele väljakutse lõplikuks võitluseks: "Selle pärast on meie maal seitse sada aastat järjeste võitlemine edasi kestnud, ja see võitlemine ei saa enne lõppema, kunni Sakslaste ja Eestlaste vahel poliitika õiguse kaalud jälle ühetasa on."[1]

Oma poliitiliste õiguste nõuet eestlasile põhjendas Jakobson ajaloolise arenguga, mis on viinud seniste seisuslike vahede hävimiseni. "Sakala" rääkis: "Vanemal ajal olid kõik seaduse andmised, kohtude pidamised, iseäralised poliitika eesõigused ja rahva valitsuse kord kõik iseäraliste seisuste käes: nimelt rüütlite ja vaimuliku seisuse käes ... Uuem aeg on oma üleüldise vaimuharidusega ja oma kallima edenemisega neid vana-aja vaheseinu kord korralt maha kiskunud... Seadused ja kohtud võivad üksi seal oma täit tulu saata, kus kõik seisused auusal ühemeelelisel isamaa ja riigi kasu nõudmise teel tegevad on..."[2] Aga: "Missugused meie talupoja seisuse ja... Eesti rahva õigused praegu on, seda teab igamees. See olek on meile Eestlastele teutav ja iga auus Eestlane püüab temast välja pääseda..."[3] Ja kui sakslased püüdsid eestlasi alavääristada, nimetades neid ebaküpseks poliitilisteks õigusteks, siis rõhutas "Sakala" vastukaaluks korduvalt, et eestlastel on juba vanal ajal olnud oma riiklik korraldus, oma seadused ja kohtud, ja õiguseармastus ja seaduseaustus on eesti rahvale omased tänapäevani.[4]

---

1) Sakala nr.48, 23.nov. 1880, Juhtkiri: Vaidlemise ja vaidlemise vahel on vahe.

2) Sakala nr.40, 10.okt. 1881, Juhtkiri: Mõni sõna kohtudest, iseäranis rahukohtudest, ja truuduse vandest.

3) Sakala nr.48, 23.nov. 1880, Juhtkiri: Vaidlemise ja vaidlemise vahel on vahe.

4) Sakala nr.40, 10.okt. 1881, Juhtkiri: Mõni sõna kohtudest, iseäranis rahukohtudest, ja truuduse vandest.

Sakslased aga peavad kuldseks vana aega, millal valitses piits seaduse asemel.[1] Niisuguste argumentidega asuski "Sakala" kõige hoogsamalt ründama balti erikorda, asus revideerima seda "kolikambri varandust", milleks olid Kreutzwaldi sõnade järgi "Liivi- ja Eestimaa eraõigused, mis Vene riigi üleüldse õigustest kõrvale jooksevad."[2]

2. Võitlus mõisnike privileegide vastu.

a. Mõisnike privileegid kohtus ja politseis.

Eesti maakodanluse võitlus võrdsete õiguste eest suundus kõigepäält mõisnike eesõigustatud seisundi vastu kohtus. Juba võitlus teoorjuse vastu üksi oli sundinud ka "Sakalat" kritiseerima Liivi- ja Eestimaa kohtusüsteemi. Arendades edasi juba 1864. a. märgukirjas püstitatud nõudeid asus Jakobson teravalt ründama seniseid kohtuid, mis olid täiesti mõisnike meelevallas, ja võimaldasid nii balti aadlile ikka veel rakendada feodalistlikku mittemajanduslikku sundi.

See Eesti- ja Liivimaa kohtusüsteem oli põhjendatud juba 1816/19.a. talurahvaseadustega ja püsinud suuremate muudatusteta "Sakala" päevadeni (- ning püsis ju edasigi kuni a-ni 1889).

Nii Liivi- kui Eestimaa kohtute madalaim üldinstants - vallakohus - oli küll talupoeglik, allus aga otseselt mõisapolitsei kontrollile. Pääle selle kuulusid ta kompetentsi ainult talupoegade asjad talupoegade vastu, talupoja ja mõisniku suhtes ainult "lepitamine". Eestimaa alam kohtuinstants oli olnud enne a.1866 mõnevõrra erinev. Teises instantsis - Eestimaal kreiskohtus ja Liivimaal kihelkonnakohtus, ja kolmandas instantsis kreiskohtus,

---

1) Sakala nr. 42, 18.nov. 1878, Juhtkiri: Uued vallaametnikud...

2) Sakala nr. 37, 24.okt. 1878, Fr.R.Kreutzwaldi juhtkiri: "Pisukesed õiendused...

mille esinikeks olid mõisnikud - olid küll esindatud kaasistnikena ka talupojad, kuid tegelikkuses polnud neil mõju ega tähtsust. Eestimaal kolmas aste, ülemmaakohus, ja Liivimaal neljas - õuekohtu talurahvaasjade departemang - koosnes vaid aadlikest.[1] On üsna loomulik, et niisuguses olukorras eesti talupoeg ei võinud leida mingisugust õigust.

Niisamuti kuulus aadlikele Eesti- ja Liivimaal tegelikult ka politseivõim. 1866.a. vallakogukonnaseadusega olid küll mõisavalitsused kaotanud oma senise politseilise karistamisõiguse talumaal asuvate talude suhtes, piirdudes vaid mõisaga, ja politseivõim valla piires oli läinud vallavanemaile, kõrgemaks politseiinstantsiks jäi aga ikkagi maakonnapolitsei, mis koosnes Eestimaal haagi- ja Liivimaal sillakohtunikest.[2] Jakobsoni kohtualalisi nõudeid hoogustasid kahtlemata ka need kohtuprotsessid, mida balti-saksa mõisnikud ja kirikuõpetajad kohe "Sakala" esimesel ilmumisaastal alustasid Jakobsoni kui selle väljaandja vastu. Ülekuulamiste jooksul veendus Jakobson üha enam eesti ala kohtuasutuste ebaõigluses. Oma kirjades Kölerile rõhutas ta, et tal pole usku küsimuste erapooletusse ja õiglasesse lahendamisesse.[3]

Seepärast võiski "Sakala" öelda, et kõik meie maal igatsesid juba ammu paremaid kohtuid, ja "... kellel meie maa kohtutes tegemist on olnud, see teab ikka ka midagi ime-asja rääkida..." Juba kogu meie kohtusüsteem, ülesehitus, on aegunud.[4] Meie kohtutel on "keskaja kuub seljas", leidis "Sakala".[5]

---

1) Vt. Lihwlandi-ma Tallorahva Seaedus, lk. 31 - 57, ja Eestima Tallorahva Kässo-Ramat, lk. 79 - 106.

2) Landgemeinde-Ordnung für die Ostseegouvernements, lk. 6-8 ja 10.

3) Kruus, H., Ajakirjanduslikud kohtuprotsessid C.R.Jakobsoni vastu. Eesti Kirjandus 1940, nr.6/7, lk. 255 ja 281.

4) Sakala nr.7/8, 15.apr. 1878, Juhtkiri: Kust tuleb, et praegu nii palju varguse pattu meie maal leida on II.

5) Sakala nr.41, 17.okt. 1881, Juhtkiri: Mõni sõna kohtudest...

Kohtute peamise puudusena rõhutas "Sakala" asjaolu, et erinevad seisused pole Eesti- ja Liivimaa kohtu ees võrdsed, et õigus kuulub vaid ülemklassile, et mõisnikest kohtunikud ei pea silmas ega täida üldriiklikke seadusi, mis kuidagi riivavad nende seisuslikke huve. On juba mainitud, kuidas "Sakala" tõstis esile, et seadusvastaste teorendilepingute puhul pole talupojal kuskilt loota õiguslikku kaitset. Illustratsiooniks tõi "Sakala" näiteks loo kolmekümnest taluperemehest, kes esitasid kubernerile kaebuse neid rõhuva teoorjuse suhtes. Kuberner käskis peremehi pöörduda kohaliku kohtuasutuse poole, siin aga hakati neid saatma ühest kohtuasutusest teise, kuni lõpuks öeldi, et mõisnik võib oma maaga teha, mis tahab, seda välja anda, kuidas tahab ja talupoegadel ei ole mingisugust õigust kaevata. Vahepääl muide võeti veel teisi kohtus esindanud peremeestelt nende talukohad ära. "Mingu siis veel seesugusel lool üks vaene talupoeg õigust otsima!" hüüdis Sakala"[1]. "Sakala" antud pilti Baltikumi kohtute ebaõiglusest kinnitab jälle Manasseini aruanne - ka siin kõneldakse Liivimaa seisuslike kohtuasutuste erapoolikusest, mis kaitsevad vaid mõisnike huve.[2]

Oma mahajäämuse tõttu ei ole, väitis "Sakala", meie kohus võimeline võitlema kriminaal-kuritegevusega, avastama tõelisi roimareid: olevat "nagu kogemata asi", kui meil mõni roimar oma teenitud palga leiab.[3]

Jakobson püstitas resoluutselt seisusliku võrdsuse põhimõtte kohtus. Meie maa peaks kord ometi jõudma nii kaugele, et kohtud

---

1) Sakala nr.12, 22.märts 1880, Omalt maalt, Viliandis.

2) Крестьянское дело в Лифляндской губерний, Вестник Европы, 1906, книга 12, стр. 702.

3) Sakala nr. 7/8, 15.apr. 1878, Juhtkiri: Kust tuleb, et praegu nii palju varguse pattu... II.

ei arvestaks, mis seisusest keegi on, vaid üksnes õigust.[1]

Et "meie maal seadusi rohkem peetaks," igatses Jakobson siinse kohtusüsteemi ühtlustamist muu Venega, soovides siin üldinstantsidena rahukohtuid nagu sisekubermangudes.[2] Oli ju rahukohus, sisse seatud a. 1864, üks oma olemuselt kodanlikumaid reforme Vene 19. sajandi II poole kapitalistlikku arengut sanktsioneerivate reformide reas. Kohtunike valitavuse printsiip, kuigi kõrge varandusliku tsensuse alusel, tähendas suurt sammu edasi võrreldes Baltimaade seisusliku kohtuga. Korduvalt rõhutas Jakobson, kuidas kogu meie rahvas rahukohtuid igatseb ja ootab. Näiteks: "Et meie praeguste kohtudega rahul ei olda, seda teab igamees meie maal ... Et ka uusi rahukohtuid suurema usaldusega oodatakse, kui praeguste kohtude pääle vaadatakse, see on ka nii tuttav, et sellest midagi rääkida ei maksa..."[3]

Loomulikult tervitas "Sakala" a. 1880 suurima rõõmuga teadet, et 28. mail kirjutas keiser Aleksander III alla rahukohtute seadusele Eesti-, Liivi- ja Kuramaa suhtes. "Seadus on valmis," hüüdis "Sakala", "ja saab pea meie juures elusse ärkama... See on üks ammugi igatsetud uuendus ..." "Sakala" andis kohe ülevaate ka rahukohtunike valimiskorrast, rõõmustades, et kuigi siinjuures esines kaunis tugev vanuslik ja varanduslik tsensus, ei olnud rõhutatud seisuslikkuse printsiipi - ka suurimate talukohtade omanikele võimaldus passiivne valimisõigus.[4] Seisuste võrdsuse põhimõtet rõhutas Jakobson edaspidigi kui rahukohtu suurimat eelist. Rahukohtud näisid aitavat teostada Jakobsoni kodanlikke unistusi: ta väitis,

---

1) Sakala nr. 14, 15.apr. 1880, Poliitika ringvaatus.
2) Näit. Sakala nr.12, 22.märts 1880, Omalt maalt, Viliandis.
3) Sakala nr. 11, 14.märts 1881, Omalt maalt, Viliandis.
4) Sakala nr.30/31, 2.aug. 1880, Juhtkiri: Rahukohtud tulevad meie maale I.

et nende kaudu "... üksikud seisused ühendatakse üheks riigikodanike seisuseks...". Rahukohtute teise paremusena tõstis Jakobson esile asjaolu, et siin asjaajamine on avalik - kohtunik ei saavat nii "auusat olekut ja seadust" unustada, edasi, asjaajamine rahukohtuis on kiire, pika aja- ja rahakuluta, edasi, apellatsioon Rahukohtu Kogust toimub otsekohe Peterburgi, kus Jakobsoni arvates tuntavat "... seaduse nõudmisi ja seadusi kõige paremini...", see tähendab, kust Jakobson lootis eesti talunikule enne õigust kui balti mõisnikelt.[1]

"Sakala" nõudis ka muudatusi vallakohtuis, nende ühtlustamist rahukohtute seadusega. Eriti rõhutas Jakobson ka siinjuures esiniku ja kohtumeeste valitavuse põhimõtet.[2]

Eesti talupoegade huvide kaitse kindlustamiseks arendas "Sakala" veel üht nõuet - nimelt juba 1864.a. kollektiivmärgukirjas esinenud nõuet eesti keele tarvituselevõtu suhtes kohtulikus asjaajamises, nii suulises kui kirjalikus. "Sakala" nõudis seaduste tõlkimist eesti keelde,[3] ja ironiseeris olukorda, et kohtunikud ei saa aru ülekuulatavaist ega kaebealuseist.[4] Need nõuded viisid kuni eesti juristidekaadri vajaduse rõhutamiseni.

Et rahukohtu nõue oli üks põhilisemaid "Sakala" programmis, seda näitab ka selle esinemine 1881.a. märgukirjas.

Eriti kritiseeris "Sakala" mõisnike politseikohtuid - nii sillakohust Liivimaal ja haagikohust Eestimaal, rõhutades, et neil on liiga suured õigused[5], ja tuues näiteid mõningate vasta-

---

1) Sakala nr. 41, 17.okt. 1881, Juhtkiri: Mõni sõna rahukohtudest...
2) Sakala nr. 51/52, 26.dets. 1881, Omalt maalt, Tartust.
3) Sakala nr. 45, 9.dets. 1878, Omalt maalt, Viliandis.
4) Sakala Lisaleht nr.38, 1880, Nalja Märt ja Kalja Pärt.
5) Näit. Sakala nr.15, 12. aprill 1880, Juhtkiri: Sillakohtud ja rahukohtud.

vate kohtunike ülbest omavolist - nii näiteks ühest haagikohtunik v. Brevernist Rakveres, kes käitus julmalt noorte nekrutitega, neid vangi heites ja peksa lastes.[1]

Nähes kasvavat ohtu tegid mõisnikud plaane oma sunnivahendite laiendamiseks ja kindlustamiseks, eriti just politsei alal. Nii võttis Liivimaal Riia rüütlikonvent a. 1880 vastu uue maakonnapolitsei korralduse kava, mille eesmärk oli mõisnike politseivõimu tugevdamine. Selle kava kohaselt pidi igas maakonnas ametisse seatama ainult mõisnikuseisusest abi-sillakohtunik, kelle käsutusse pidi kuuluma kantselei ja paar sandarmi, see kõik kihelkonna ülalpidamisel. Oma kavatsust motiveerisid sakslased väitega, et vallapolitsei ei jõudvat küllalt korda pidada.

Seda mõisnike võimukindlustamisplaani asus "Sakala" koos läti ajalehtedega teravalt ründama. Ta astus välja vallapolitsei kaitseks väites, et see on kindlasti võimeline korda pidama, kui aga mõnes kohas esineb lohakusi, siis on need peamiselt tingitud kõlbmatuist vallavanemaist, kes "kõrtside abiga on ametisse saanud", ja selle vastu tuleks võidelda kõrtsielu reguleerivate määrustega. Et aga anda politseile vähem tegevust ja vähendada vargust ja kuritegevust, selleks tuleks anda inimesele täielik haridus tema emakeeles, mille suhtes eriti vaeslapse osas olevat meie linna, õigemini agulite noorus. Meie valla omavalitsus on aga küllalt võimeline oma funktsioone täitma ega ole sugugi vaja teda "veel ühe uue valitsuse alla panna."[2]

Mõisnikud ei loobunud oma kavatsusist. A. 1882 võttis Maapäev, ilmselt ajendatuna kavatsusel olevast kohtureformist, vastu

1) Sakala nr. 50, 13. dets. 1880, Omalt maalt, Rakverest.
2) Sakala nr. 17, 16. veebr. 1880, Omalt maalt, Viliandis.

otsuse uue maakonnapolitsei suhtes, nüüd juba kohandatult kohtureformiga. Maapäeva projekti kohaselt pidi igasse maakonnalinna asuma maakohtunik, kellel oleksid abi, sekretär, kirjutajad ja maasandarmid, enamasti ratsa. Sellel maakohtunikul pidi olema õigus karistada "sõnakuulmata olekut" 21-rublalise rahatrahvi või 7-päevase vangistusega ja vallandada kogukonnaametnikke. Ta sandarmite ülesandeks pidi olema oma jaoskondades rahu säilitamine, ja valvamine, et ei teotsetaks ega leviks ka "õpetusi", mis on suunatud riigivalitsuse, seaduse, üldise korra, kommete, omandiõiguse ja seisuste au vastu.

Selle kava vastu astus "Sakala" jälle ägedalt välja, paljastades mõisnike võimusüvendamispüüded. Oli ju selleks ajaks üldiselt baltisaksluse võitlus tõusva eestluse vastu muutunud üpris teravaks. Niisugune uus politseivõim, väitis "Sakala", ei saa me maale olla kuidagi õnnistuseks, meil on ju juba oma vallavalitsus = kogukonnapolitsei, neile tahab aga rüütlite maapäev kaela saata vägevama politsei, kes võib karistada, kogukonnaametnikke vallandada, ja on ratsa nagu sõjavägi maal laiali. Teravasti mõisnike pihta sihtides hüüdis "Sakala": "... Jumal teab, missugust auustamist siis kõik nõudma ja missuguseid õpetusi siis kõik maha suruma hakatakse! Nooremad mehed peavad vist küll aegsaste Eesti meele põlgamist, selja küürutamist ja palja pääga käimist õppima hakkama..." Ja "Sakala" ironiseeris Maapäeva üle, kes seesuguse politsei vajadust põhjendas väitega, et e h k on uued rahukohtunikud väga koormatud, ja e h k väheneks maapolitsei järsul muutumisel maapolitsei prestiiž: "... meie ei mõista ega või ... niisuguse olekule ühtki nime anda, kus Maapäev "ehkide" põhjusel nii imelikuid asju ajab... ja politsei pealikute ja ratsa vägede seadusi teeb..."[1]

---

1) Sakala nr. 11, 13. märts. 1882, Omalt maalt, Viliandist.

Jakobson ei näinud ei kohtureformi tegelikku teostamist ega ka mõisnike politseivõimu kaotamist - see kõik toimus mõningad aastad hiljem, kui vene tsaarivõim tõeliselt asus ründama balti erikorda.

b. Ihunuhtluse küsimus.

Üheks oluliseks mittemajandusliku sunni vahendiks, õieti osaks ta kohtuvõimust, oli läbi sajandite olnud feodalistlikele mõisnikule kodukari. A. 1865 Eesti- ja Liivimaal küll ametlikult kaotatud ja kohtuliku karistusena piiratud, püsis see häbistav feodalismi igand, ihunuhtlus, siiski mõnel juhtumil ja põhjustas "Sakala" ägedaima kallaletungi.

Kuigi eesti rahvas on juba 60 aastat "prii", märkis "Sakala", ei ole ihunuhtlus me maalt siiski veel kadunud.[1] Ja nagu "Sakala" teadis tuua näiteid, ei püsinud ta üksnes kohtuliku karistusena, vaid isegi kodukarina, hoolimata keelavast seadusest. "Sakala" refereeris ajalehte "Голос" , kelle andmeil Lihula parun von Budberg näiteks karistas oma talupoegi ihunuhtlusega ühest ususeltsist osavõtmise pärast.[2] Saaremaal olevat määratud ühele talupojale, kes ei suutnud tasuda mõisale oma võlga, 120 vitsahoopi. Talupoeg aga poos end enne selle karistuse kättesaamist kogu perega.[3]

Ihunuhtluse kritiseerimisele pühendas "Sakala" õige palju ruumi. Ta avaldas isegi terve juhtkirja "Ihunuhtlus ja tema sünnitused."[4] Ta väitis, et antud arenguastmel on niisugune karistus võimatu ja talumatu, olgu siis kodukari või kohtuliku karistusena, see võib esineda vaid arenematute rahvaste juures. Kultuurrahvad

---

1) Sakala nr. 21, 1. juuli 1878, Juhtkiri: Ihunuhtlus ja tema sünnitused.
2) Sakala nr. 38, 20. sept. 1880, Juhtkiri: Võeriti teed.
3) Sakala nr. 41, 11. okt. 1880, Omalt maalt, Saaremaalt.
4) I - Sakala nr.20, 1. juuli 1878; II - Sakala nr.21,8.juuli 1878.

ei kasuta ihunuhtlust, sest see on "auu riisuja ja inimese hinge- ja vaimuelu tapja. Ta sünnitused on vale, kangekaelsus, salalik meel, tuimus, liigjoomine jne. Iialgi ei paranda ta kedagi.[1] Seoses selle küsimusega polemiseeris "Sakala" ruumirohkelt "Eesti Postimehega", kes tihti väitis, rohkem vist küll sümboolselt, et tuima ja rumalat eesti rahvast ei paranda muu kui urvaplaaster. Terves maailmas, väitis "Sakala", võideldakse ihunuhtluse kaotamise eest, üksnes "Eesti Postimees" tahaks, et see uuesti õitsema hakkaks. Teised rahvad peaksid "Eesti Postimehe" järele arvama, et eestlased on metsrahvas, kes veel palju Paapuate all seisavad".[2] On loomulik, et "Sakala", kes taotles eesti noore maakodanluse iseteadvuse tõusu ja uue moraali väljaarendamist, pidi ründama seda orjuslikku igandit.

c. Riiklikud kohustused.

Balti mõisnike üheks vanaks privileegiks oli kõigile feodalistlikele ülemkihtidele omane eesõigustatus avalike maksude ja muude kohustuste suhtes. Sedagi privileegi ründas Jakobson teravalt "Sakalas", üheltpoolt kui tegurit, mis mõnevõrra tõkestas eesti talupoja edasist majanduslikku progressi, teiselt poolt aga seisuste võrdsustamise mõttes.

Jakobson taotles kõigepäält riigimaksude võrdset jaotust. Rõõmuga tervitas ta a. 1879 uut maksu, tulumaksu, mis haaras kõiki seisusi ühtlaselt. "See maks kustutab ka jälle tükk vahet ära, mis üksiku seisuste õiguste vahel on; selle maksu seaduse ees on üks riigikodanik niisama kui tõine...", rõõmustas "Sakala". "Sakala avaldas ka lootust, et kaotatakse pääraha ja maamaks jaotatakse mõisa- ja talumaa vahel ühtlaselt.[3]

---

1) Samas.

2) Sakala nr. 14 ja 15, 27.mai 1878, Juhtkiri: Meie noorte inimeste elust maal.

3) Sakala nr. 31, 16.sept. 1878, Juhtkiri: Uus kroonu liigimaksu seadus.

Kroonu maamaksu ebavõrdne jaotus Liivimaal on esile tõstetud ka Manasseini aruandes, kus rõhutatakse maksu aluseks oleva Liivimaa taalri erinevat suurust ja väärtust ja mõisnike kuritarvitusi maa maksustamisel.[1)]

Nagu teoorjuse puhul, püüdsid ka käesoleva probleemi puhul feodaalkorda kaitsvad sakslased tegelikku olukorda maskeerida, ja väita, et maksukoormus talupojal ja mõisnikul ongi juba tegelikult võrdne. Nii näiteks teatas parun Meyendorff oma kirjas vene ajalehele "Голос" , et avalikke makse tuleb mõisas adramaa kohta keskmiselt 30 rubla, talumaa kohta aga ainult 19 rubla. "Sakala" näitas, et parun Meyendorff arvestas siin vaid nn. kubermangumakse, talupoja kanda olid aga veel kiriku- ja jaamamaksud, kihelkonnakohtunike palk, teede sillutamiskohustus, küüdikohustus jne., neist kirikumaks üksi 20 - 25 rbl. adramaalt.[2)] Kui taludeostuga seoses kerkis probleem, kellelt peavad kirikuõpetajad edaspidi saama endale tasuks mõeldud puud, kas mõisalt või talult, astus "Sakala" hoogsalt talupoegade kaitseks välja, väites, et see talupoegade kohustus mingil juhul ei ole, - talupoegadel polegi paljudel endal metsa. "Sakala" soovitas parem kirikuõpetajaile kirikumõisadesse metsa külida ja arvas, et meie "theologia studendid" peaksid "suurekooli peal" ka veidi põllundust õppima, sest meie mullapind olevat niivõrd kangekaelne, et igaüks palehigis oma patust ihu pidavat elatama.[3)] Näeme siin "Sakalat" lõbusalt ironiseerimas kirikuõpetajate "püha" elukutset.

Eesti talupoegade raskeima kohustusena tõstis "Sakala" esile teedesillutamiskohustuse, rõhutades selle otse ruineerivat mõju

---

1) Крестьянское дело в Лифляндской губернии, Вестник Европы, Книга 12, стр. 696.

2) Sakala nr.50, 13.dets. 1880, Omalt maalt, Viliandis.

3) Sakala nr.19, 24.juuni 1878, Juhtkiri: Kirikumaksu puud.

talumajandusele. "Sakala" läks siin isegi nii kaugele, et nentides näiteks a. 1881 põllunduse allakäiku Viljandimaal, ta väitis selle põhjuse olevat põllumehe aja, tööjõu ja raha raiskamise teedesillutamisele. Näiteks olevat Holstre vald a. 1878 sellele kulutanud 10 213 rubla (tööpäevad rahaks ümber arvestatud).[1] "Sakala" kartis, et teedesillutamiskohustuse tõttu võib langeda "...meie taluniku seisus täiesti nurjatu oleku sisse".[2] "Sakala" soovitas anda teetegemine ettevõtjaile tasu eest, mida kannaksid ühtlaselt nii mõis kui talu. Et see kohustus tõepoolest oli koormavaimaid kohustusi eesti talupojale, seda kinnitavad jälle Manasseini revisjoni andmed.[3] "Sakala" aga ilmselt liialdab selle majanduslikku ruineeruvust. Teedesillutamiskohustus ei võinud muidugi tõeliselt tõkestada eesti ikka jõukamaks muutuva talupoja majanduslikku progressi. Siin oli põhiliselt tegemist talupoja ja mõisniku õigusliku võrdsustamisega, ühe mõisniku keskaegse privileegi kaotamisega, millel muidugi oli suur majanduslik tähtsus. On küllalt iseloomulik, et kõneldes teedesillutamiskohustuse võrdsest teostamisest, ütles "Sakala", et nii "... meie oleks ühest vana-aja orjuse häbist jälle peastetud." [4]

"Sakala" soovis, et teede ülevaatus Liivimaal ei kuuluks enam sillakohtu kompetentsi, vaid erilisele komisjonile.[5] Vaid see võis päästa eesti talupoja mõisnike omavolitsemisest, mille näiteks "Sakala" tõi loo Uue-Vändra vallavanemaist, kes K. klaasivabriku kirjutaja ja kihelkonna vöörmündri poolt käsutati parimal

---

1) Sakala nr.17, 25.aprill 1881, Juhtkiri: Meie teede sillutamisest.

2) Sakala nr.5, 31.jaan. 1881, Omalt maalt, Viliandis.

3) Крестьянское дело в Лифляндской губернии, Вестник Европы, 1906, книга 12, стр. 638.

4) Sakala nr.11, 6.mai 1878, Juhtkiri: Maanteede sillutused.

5) Sakala nr. 5, 31.jaan. 1881, Omalt maalt, Viliandis.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

tööajal vabriku hoovi sillutama. Vallavanemad ei võinud vöörmündrile vastu hakata, sest muidu see teatanuks sillakohtule ja lasknuks vallavanemad vangistada. Üldse leiduvat Liivimaal harva vallavanemaid, kes teede sillutamise pärast poleks vangis istunud.[1] "Sakala" lasi ka oma Nalja Märti ja Kalja Pärti ironiseerida mõisnike hoolimatut tendentsi talupoegade kohustusi üha suurendada - nii kõnelesid Nalja Märt ja Kalja Pärt kevadistest teedest, mis on tükati lumega kaetud, tükati paljad. Kalja Pärdile tuli siinjuures hea idee, et talupojad, kes talvel kaevasid igal nädalal lund, "...võiksid nüüd kevadel sarjaga lund nende kohtade peale kanda, kus tee paljas..." Nalja Märt ütles Kalja Pärdile: "Sa anna oma uus plaan Sillakohtule teada, ehk teenid ühe auuraha selle eest omale!"[2]

Printsipiaalse küsimusena kujunes selle kohustuse küsimus üsna tõsiseks tüliobjektiks "Sakala" ja balti mõisnike vahel. 1882.a. arutas küsimust mõisnike Maapäev, leidis aga ikkagi, et teetegemise vana viis on parim. Näeme niisiis jälle balti mõisnike tardunud kangekaelsust, mis kuidagi ei tahtnud teha mööndusi pääletungivale kapitalismile. Teravalt ironiseeris "Sakala" selle Maapäeva otsuse puhul igasuguseid "armsaid vanu viise" me maa elus.[3] Riiklike kohustuste ühtlase jaotamise nõue oli eesti noore kodanluse elulise nõudena jälle üheks punktiks ka 1881.a. märgukirjas.

d. Mõisniku jahiõigus.

Rünnates aadli keskaegseid privileege astus "Sakala" välja ka mõisnike jahiõiguse vastu talumail. Jälle kujunes siin iseenesest väike küsimus printsipiaalseks, ja Jakobsonil tuli üsna tõsiselt polemiseerida sakslastega.

---

1) Sakala nr.17, 25.aprill 1881, Juhtkiri: Meie teede sillutamisest.
2) Sakala Lisaleht nr. 15, 14.aprill 1879.
3) Sakala nr. 11, 13.märts 1882, Omalt maalt, Viliandis.

Jälle kasutas Sakala argumendina jahiõiguse majanduslikult ruineerivat mõju eesti talupojale - kuigi peamotiiviks oli siin muidugi jälle eesti maakodanluse võrdsusetaotlus. See õigus olevat "looduse majapidamisele kahjulik", väitis "Sakala". Mõisnikud ja nende sakslasist ametnikud - metsnikud - hävitavad talupoegadele vajalikke linde, näiteks põldpüid, lastakse maha isegi talupoegade koduloomi. Nii tekitab jahiõigus ka asjatut vihavaenu mõisnike ja talupoegade vahel.[1] Üldse ei või väikepõllumees sugugi julge olla ei oma metsa ega muu varanduse suhtes - mõisa loomad ja linnud raiskavad talupoja vara, metsas paugutamisega võib süttida mets, heinakuhjad jne., jne.[2] Mõisnikud hävitavad talupoegade vilja, kahjutasu on väike.[3]

Kuid, rõhutas Jakobson edasi, polegi nii oluline siinjuures põllusaak, kui põllumehe rõõm o m a põllu "heast olekust".[4] Me näeme siin Jakobsoni pidevalt rõhutamas talupoja o m a krunti, o m a metsa jne. Siin avalduski tüüpiline kodanlik omandikontseptsioon - iseseisvuval maakodanlusel, kes ostis endale maa päriseks, tekkis ka kodanlik suhtumine "pühasse" eraomandisse. Ta ei võinud taluda, et feodaalne mõisnik oma feodaalsete privileegide alusel tuli tema maa pääle jahile, ükskõik kui minimaalselt rikkus tema eraomandit.

Loomulikult kaitsesid balti-saksa mõisnikud sedagi oma vana privileegi. "Sakala" vastu astus siin eriti välja "Revalsche Zeitung", kellega "Sakalal" tuli üsna tõsiselt võidelda eesti talupoja au eest. "Sakala" artikleil jahiõiguse kohta olevat vaid üks eesmärk, ütles "Revalsche Zeitung", see on eesti rahvast mõisniku

---

1) Sakala nr.49, 6.dets. 1880, Juhtkiri: Jahiõigusest talumaa peal.
2) Sakala nr.4, 24.jaan. 1881, Juhtkiri: Kas oleks tarvis...
3) Sakala nr.49, 6.dets. 1880, Juhtkiri: Jahiõigusest talumaa peal.
4) Samas.

vastu üles ässitada... Selmet mõisnikelt jahiõigus ära võtta, oleks soovitav seda veelgi laiendada. Sest nii metsloomade ja -lindude kui ka metsa enda suurim vaenlane ~~olevat~~ on talupoeg ise: iga eesti karjapoiss, iga eesti talupoiss on noorelt igasuguste loomade kindlaim vaenlane, ja kasvades saab tast hoolimatuim salakütt; eesti talupoisid laasivad ja koorivad puid, kuni need surevad, ja täiskasvanuna armastab eesti talunik metsa vaid niivõrd, kuivõrd tal on õnnestunud seda öösel võõrais piirides oma vankrile laadida. "Revalsche Zeitung" oli oma vaidluses väga detailne ja hästi informeeritud: kui "Sakala" oli kuskil toonud esile fakti, et kellegi mõisniku metsnik, "Saksamaa mees", olevat maha lasknud isegi ühe talupoja kassi, siis teadis "Revalsche Zeitung" täpselt, et see oli peremeheta kass, kes oli juba hiirte söömisest tüdinenud ja ajas linde taga.[1] Ühenduses kassidega võttis "Sakala" vastu sõna ka "Eesti Postimees", kes leidis, et "Sakala" kogu oma ülesastumisega mõisnike jahiõiguse ja teiste privileegide vastu tuleb eesti rahvale "auu ja jõuu kahju". "Eesti Postimees" nimetas "ülihüppa juttudeks", et "... Sakslased Eestlaste kassisid maha paugutavad ja neid praadivad, ja et ühe versta tee sillutamine 400 rubla maksab..."[2] "Sakala" rõhutas (aga vastuvaluks) korduvalt, et "Revalsche Zeitung" laimab eesti talupoega "kõige jõledamal kombel".[3]

3. Võitlus võrdsete õiguste eest maaomavalitsuses.

a. Vallaomavalitsus.

Võitluse kõrval mõisnike mittemajandusliku sunni otseste vahendite ja keskaegsete privileegide vastu ründas Jakobson "Sakalas"

---

1) Revalsche Zeitung nr.295, 18.dets. 1880, Inland, Reval.
2) Eesti Postimees nr.37, 16.sept. 1881.
3) Sakala nr. 2. 10. jaan. 1881, Omalt maalt, Viliandis.

julgelt ja teravalt saksa aadli eesõigustatud seisundit maaomavalitsuses. Eesti tugevnev maakodanlus nõudis täielikku poliitilist võrdsust, taotelles osavõttu maa valitsemisest kubermangu piires. "Sakala" ei saanud aru, "... mikspärast meil eestlastel, kes meie oma maal elame, niisama poliitika õigust ei pea olema, kui Sakslastel, kes meie sekka hiljem elama on asunud..."[1]

Mõnesugused omavalitsuslikud õigused olid eesti talupojal seni ainult valla piires. A. 1816/19 talurahvaseadustega põhjendatud vallakogukonna oli ulatuslikumalt vabastanud mõisnike eestkoste alt uus vallakogukonna seadus a. 1866, vastates nii eesti tärkava maakodanluse taotlustele 60-ndate aastate palvekirjaaktsioones. See omavalitsus oma organitega - täiskogude, vallavolikogude ja vallavanemate[2] näol - oli olnud omal ajal küllalt suureks saavutuseks eesti maakodanlusele, vähendades tunduvalt mõisniku poliitilist võimu eesti talupoja suhtes. Vallas pääses domineerima eesti taluperemeeste kiht. Eesti tugevnenud maakodanlus nõudis aga veel suuremat iseseisvust, ja nende taotlused avaldusidki kõige selgemini "Sakalas".

Nii nagu sakslased sajandite vältel olid põhjendanud eesti rahva brutaalseimat ekspluateerimist väitega, et eestlane oma karakterilt ei kõlbagi muuks kui orjaks, nii nüüd, eesti rahvuse esile kerkides, püüdsid nad väita, et maarahvas, eestlased, on veel ebaküpsed poliitilisiks vabadusiks, on veel võimetu mingisuguseks omavalitsuseks. Siin tuli "Sakalal" võidelda nii liberaalsete mõisnikega, kelle kapitalistlikku arengut möönav seisukoht oli, et eesti rahvas - poliitiliselt veel mitte küps - võib maa omavalitsusest osa võtta teatud kitsais piires, ja konservatiividega, kes

---

1) Sakala nr.48, 29.nov. 1880, Juhtkiri: Vaidlemise ja vaidlemise vahel on vahe.

2) Vt. Landgemeinde-Ordnung für die Ostseegouvernements, lk.3-7.

ei tahtnud anda eestlasile mingisuguseid õigusi.[1] Siin sekundeeris sakslastele hästi ka "Eesti Postimees", kellele samuti eesti rahvas oli veel urvaplaastriealine. Seevastu väitis "Sakala" korduvalt, et eesti rahvas on 1866. a. saadud õigustega vallaomavalitsuses väga hästi toime tulnud. Meie kogukonnad on "oma uut vabadust paremine ja mõistlikumalt... tarvitanud, kui seda keegi ette jõudis arvata...", sellega on "meie maa olek parema järje sisse astunud".[2] Ja "Sakala" tungis sakslastele julgelt ja teravalt kallale, väites, et kui meie valdade omavalitsusele ongi midagi ette heita, siis pole selles süüdi eestlased ise, vaid meie maal on kaks parteid, kellest üks taotleb vabadust ja üldist hüvangut, teine aga "üksi enese ja oma seisuse kasu". See partei tegevat vallavalitsuste teotsemisele igati takistusi, mistõttu need polegi suutnud kõikjal küllalt edukalt funktsioneerida. Niisuguseks puuduseks on näiteks, et kontrollivad organid, kihelkonnakohtud, ei täida oma kohust, ei revideeri vallavalitsuste raamatuid; vallavanemaid pannakse iga tühise eksituse pärast vangi, mistõttu nad ei tunne end iseseisvaina ega saavuta küllaldast moraalset kõrgust oma ametiks, jne.[3] Seepärast tuleb taotella vallaomavalitsuses muudatusi, mis "meie valdadele suuremat priiust peaksivad andma ja meie vallavalitsust nimelt mõisa politsei ülevaatamise alt lahti peastma..."[4]

Siin tuli aga "Sakalal" võidelda mõisnike taotlustega eesti talupoja õigusi vallaomavalitsuses hoopis kitsendada. Eriti teravalt astus "Sakala" välja a. 1880 Liivimaa mõisnike komisjoni ja

---

1) Näiteks Sakala nr.45, 9.dets. 1878, Juhtkiri: On meie talupoja seisus nii kaugel, et oma kodumaa valitsemisest võib osa võtta?

2) Sakala nr.22, 31.mai 1880, Juhtkiri: Meie kogukonna seadus ja tema muudatused I.

3) Sakala nr.42, 18.nov. 1878; nr.43, 25.nov. 1878, Juhtkiri: Uued vallaametnikud... II, III.

4) Sakala nr.22, 31. mai 1880, Juhtkiri: Meie kogukonna seadus...

Liivimaa komisjoni talurahva asjus muudatusteprojekti vastu vallavalitsuses, mille ilmseks eesmärgiks oli mõisnike kontrolli vallavalitsuse suhtes suurendada. Analüüsides seda projekti punktpunktilt paljastas "Sakala" julgelt mõisnike võimusuurendamistaotlused, mis mõnel juhul olid üsna hoolikalt maskeeritud. Nii kavatseti kõnesolevas projektis näiteks anda ka mõisamaarentnikele hääleõigus vallakoosolekuil. "Sakala" näitas, et selle vormiliselt küll demokraatliku punkti tegelikuks eesmärgiks oli mõisa mõju suurendamine, sest olid ju mõisarentnikud, kelle arv valdades oli kaunis suur, mõisnikust olenevad. "Mõisamaa rentnikud on ka rohkem mõisaherra mõju all, ja kui neil on samad õigused vakuperemeestega, võib juhtuda, et kõik kogukonna valitsuse tähtjus nende ja sulaste kätte langeb, nende rentnikute läbi aga ka mõisaherra voli alla, sest mõnes vallas on juba praegu uue mõisamaa kohtade arv peaaegu niisama suur, kui vakukohtade arv." Päälegi ei ole mõisamaa rentnikel valla suhtes mingeid kohustusi.[1] "Sakala" ei soovinud üldse oma kodanlikule karakterile vastavalt laiade kihtide osavõttu omavalitsusest, vaid, vastupidi, selle õiguse kindlustamist peremeestele, peremeeste õiguse igakülgset laiendamist - mida selgesti näitab ta eelnenud tsitaadis avalduv hirm, et vallavalitsuses võiksid liiga suure mõju saavutada ka sulased. Jakobsonile oli ju ikkagi vaid pärisperemees inimene. Edasi ründas "Sakala" ägedalt neid punkte seadusprojektis, mis püüdsid mõisnike mõjuvõimu otseselt suurendada - näiteks seda, et valla volikogu otsused oleksid kehtivad alles 24 tundi pääle nende teatamist mõisapolitseile. See, rõhutas "Sakala", teeks vallavalitsuse asjaajamise äärmiselt keerukaks ja raskeks.

---

1) Sakala nr.23, 7.juuni 1880, Juhtkiri: Meie kogukonna seadus... II.

"... Meie valla tallitustel oleks nagu raske kammits jalgades...", arvas "Sakala". Samuti rikuks volikogude vabadust uue seadusprojektiga kihelkonnakohtuile, vallavalitsuse kontrollorganeile ette nähtud õigus karistada volimehi nende otsuste pärast. Kui, rõhutas "Sakala", volimehed tõesti teevad kuritegelikke otsuseid, langevad nad ju niikuinii tavalise kohtu alla. "Sakala" vaidles ka vallakirjutaja ameti eluaegseks muutmise ja allutamise vastu otse kihelkonnakohtule.[1]

"Sakala" ironiseeris "Neue Dörptsche Zeitungi" üle, kes lootis, et eesti talupojad tervitavad rõõmuga uut seaduseelnõu: "Meie ei või mitte välja arvata, kust "Neue Dörptsche Zeitung" selle imeliku lootuse on võtnud!" hüüdis "Sakala". Ühtlasi taunis "Sakala" teravalt "Eesti Postimeest", et see mainitud projekti küllalt printsipiaalselt ei kritiseeri vastavalt eesti maakodanluse huvidele, vaid isegi tükati kiidab.[2]

Taotelles ~~üldse~~ eesti talupojale suuremaid õigusi vallaomavalitsuses ja võideldes kõnesolnud mõisnike projekti vastu apelleeris "Sakala" ~~suurimal määral~~ oma traditsioonilise taktika kohaselt jälle vene riigivõimule. Meie kogukond, kinnitas "Sakala", ei väärtalle mõisnike poolt osutatud umbusaldust, vastupidi, ta on end näidanud täiesti priiuse väärilisena. Seepärast "meie paneme oma lootust kindlaste oma kõrge Riigivalitsuse peale, kes meie õigusi ennem suurendama saab, aga ei ilmaski vähendama,"[3] kes "meie veikse põllumehe seisust... tema Vene riigiga ühes edasi saab kandma..."[4]

---

1) Sakala nr.22, 23 ja 26, 31.mai - 28.juuni 1880, Juhtkiri: Meie kogukonna seadus ja tema muudatused, I,II,III.

2) Sakala nr. 26, 28.juuni 1880, Juhtkiri: Meie kogukonna seadus... III.

3) Samas.

4) Sakala nr.22, 31. mai, 1880,Juhtkiri: Meie kogukonna seadus...

"On siis sakslased meie maal vähem hoolega suure rahvahulga vaimuharimiseks tööd teinud, kui Türklased Bulgaariamaal? Bulgaarialased on vabaks saanud, ja kohe on ka nende talupoja seisus ühtlasi isevalitsuse ohjad osavaste enese kätte võtnud..."[1] See nõue oli kahtlemata tõsiseks sammuks edasi võrreldes 1864.a. kollektiivmärgukirjaga, kajastades eesti maakodanluse vahepääl toimunud arengut.

Balti kubermangude omavalitsusorganeiks olid seni feodalismi perioodil välja kujunenud arhailised institutsioonid - mõisnike maapäevad. "Sakala" esialgseks nõudluseks oli nende maapäevade reformimine kõikseisuslikuks, eesti talupoegade esindajate osavõtt maapäevast.[2] "Sakalal tuli siin võidelda üheltpoolt selle nõude puhul otse paanikasse sattuvate sakslastega,- nii nimetas näiteks "Rigasche Zeitung" "Sakala" väiteid terve mõistuse vastu käivaks lõvi möirgamiseks[3], ja Eestimaa kindralsuperintendant Schulz süüdistas sellega seoses "Sakalat" nihilismis, nõudes kõrgemailt organeilt ta ässitava tegevuse lõpetamist.[4] Teiseltpoolt astus "Sakala" välja liberaalsete mõisnike plaanide vastu - kes nägid mööndustе paratamatust, püüdsid aga teha võimalikult väikesi mööndusi - anda eesti talupojale teatud õigused esialgu "kreisipäevadena", maakonna esindustena.[5] Ka "Eesti Postimees" oli siin sakslaste teenistuses, propageeris neid maakonnapäevi, väites: "Meie ei usu mitte..., et kõik seda rahva kätte peab antama, mis mõned nõndanimetatud vabatmeelelised tahavad ja püüavad anda, sest et... ütle-

---

1) Samas.

2) Näit. Sakala nr.45, 9.dets. 1878, Juhtkiri: On meie talupoja seisus nii kaugel, ...; Sakala nr.9, 22. aprill 1878, Juhtkiri: Liivimaa mõisnikute viimane maapäev Riias, jm.

3) Refereeritud Sakala nr.2, 13.jaan. 1879, Omalt maalt, Riiast.

4) Kruus, H., Liivimaa rüütelkonna võitlus Eesti rahvusliku trükisõna vastu 1879-83, Looming 1929, nr.4, lk.392.

5) Sakala nr.13, 20.mai 1878, Omalt maalt, Viliandis.

Riigivalitsusele apelleerimise kõrval rõhutas aga "Sakala" siingi, et tuleb ka i s e teotseda olukorra parandamiseks - vastavalt oma kodanlikule initsiatiivipõhimõttele. Nii nõudis "Sakala" hoolikust vallaametnike valimisel, võimelisimate meeste ametisseseadmist. Teiseltpoolt tõstis "Sakala" korduvalt esile ühe meie vallavalitsuste edukat teotsemist soodustava tegurina vallavanemate konverentse, mille protokollid pärast ajalehtedes avaldataks.[1] Nende vahenditega lootis "Sakala" riigivalitsusele tõestada, et eesti iseseisvunud talupoeg täidab küllalt väärikalt oma osa vallaomavalitsuses, ja et ta vajab suuremaid õigusi.

Lõpuks, nagu kohtuiski, nii tahtis "Sakala" näha ka vallaomavalitsuste asjaajamises ~~täielikku~~ eesti keelt,[2] nõudes, et isegi mõisnikest kontrollivad organid kasutaksid kirjavahetuses vallavanematega eesti keelt.[3] Jakobson oli ju ise, vallakirjutajana Vändras, sattunud konflikti võimudega eestikeelsete kirjade pärast. Kuna vallavanemad ei oska saksa keelt, tuleks ka seadused ja patendid eesti keelde tõlkida.[4]

b. Kubermanguomavalitsus.

Näidanud, et "eestlased enne sakslaste seie tulemist ka osavaste iseennast valitsesivad"[5], et eesti talupojad on küllalt väärikalt tõestanud oma poliitilist küpsust vallaomavalitsuses, asus "Sakala" nõudma eestlastele võrdseid õigusi sakslastega ka terve kubermangu omavalitsuse raames. Osavalt ironiseeris "Sakala" siinjuures eesti talupoja poliitilist arenematust jutlustavaid sakslasi:

---

1) Sakala nr.40, 41, 42, 11.-25.nov. 1878, Juhtkiri: Uued vallaametnikud ja nende valitsemisest, I - III.
2) Sakala nr.46/47, 16.dets. 1878, Omalt maalt, Kuuramaalt.
3) Näiteks Sakala nr.3, 17.jaan.1881, Omalt maalt, Tartust.
4) Sakala nr.45, 9.dets. 1878, Omalt maalt, Viliandis.
5) Sakala nr.45, 9.dets. 1878, Juhtkiri: On meie talupoja seisus juba nii kaugel...

me: ehk saaksivad sell enneaegsel viisil tuletikud laste kätte." Rahvast tuleb "poliitika tööle kasvatada", oli "Eesti Postimehe" nagu liberaalsete mõisnikutegi, argument. "Sakala" taunis siin ägedalt "Eesti Postimeest", leides, et sel mingit alust pole väita, nagu see seda tegi, et niisugused maakonnapäevad on kõigi meie seisuste esimene soov. Näidaku "Eesti Postimees", kuidas nendega rahvast õieti kasvatatakse.[1] Maakonnapäevad olid "Sakalale" "paljas nimi ilmasjata" ja ta seisukoht oli: "Mis meie tahame, on see, et kodaniku ja talupoja seisusele mõisniku seisusega ühesugune õigus isevalitsuses tuleks ja nendel maapäeva peal igalühel omast kohast niisamasugune heale õigus oleks, nagu mõisnikutel..."[2] Ilmse tendentsiga tõi "Sakala" ära kirjeldusi Soome kõikseisuslikust maapäevast.[3] Siinjuures otsis Jakobson koostööd baltisaksa kodanlusega, nagu see nähtub eespooltoodud tsitaatidestki, - rõhutab ta ju kodanike ja talupoegade esindust. Kuid balti-saksa kodanlus asus täiesti mõisnike poolele.

Peatselt loobus aga Jakobson üldse arvestamast niisugust arhailist institutsiooni nagu maapäev, ja asus propageerima vene sisekubermangude eeskujul semstvo-süsteemi, milles oleks talupoegadel mõisnikega võrdne esindus. Semstvo, üks reforme vene kodanlike reformide seas 1860-ndaist aastaist, andis seisustele piiratud omavalitsuslikud õigused. Oli loomulik, et Jakobson pooldas ja idealiseeriski seda reformi, mis oli aga tegelikult tsaarivalitsuse poolt vaid ~~osaliseks~~ mööndusekski, taotelles liberaalse kodanluse äraostmist. Semstvo, läbi viidud küll kodanliku valitavuse printsiibil, andis kõrge varandusliku tsensuse tõttu ülem-

---

1) Sakala nr.13, 20.mai 1878, Omalt maalt, Viliandis.

2) Sakala nr.45, 9.dets. 1879, Juhtkiri: On meie talupoja seisus juba nii kaugel...

3) Sakala nr.3, 18.märts 1878, art. Soome maapäeva koosolemiste lõpetus, näiteks.

võimu ikkagi mõisnikele. "Sakala" rõhutas, et eesti rahvas ootab "igatsedes" vastavat seadust,[1] ja võitles sakslaste väidete vastu, et see on meil varajane. "Sakala" teadis riigivalitsuse kavatsusest teha mõisnike maapäevale ettepanek uue maaomavalitsuse projekti väljatöötamiseks, eriti rõõmustas aga "Sakalat" "Новая Время" teade, et niisugune projekt olevat juba valmis ja pandavat Maapäevale ette. Koos ajalehega "Новая Время" ei kiitnud "Sakala" sugugi heaks, et üksnes mõisnike arvamust siin arvestatakse, vaid leidis, et projekti peaksid kaaluma kõik seisused.[2] Korduvalt rõhutas "Sakala", et peaasi on säilitada meie tulevaste omavalitsusasutuste suhtes põhiprintsiip - seisuste võrdsus. Seda osa oma programmist ei teostanud aga eesti kodanlus tsaristliku režiimi kestel, saavutades edaspidigi edu vaid linnaomavalitsuses.

4. "Sakala" võitlus eesti etnograafilisest piirkonnast ühise kubermangu moodustamise eest.

Kujunevale rahvusele on omane taotella rahvuse tunnuste tugevdamist ja lõplikku väljakujunemist. Nii hoolitseb iga kujunev rahvus oma keele eest. Ühe rahvuse olulise tunnuse - nimelt territoriaalse ühtsuse - väljakujundamist, taotles ka Jakobsoni oluline poliitiline nõue - moodustada seni kahte kubermangu lõhestatud eesti etnograafilisest piirkonnast üks kubermang, likvideerida senine ebanormaalne, feodalismi perioodil eesti ala poliitilise jaotamise tõttu erinevate võõrvõimude vahel tekkinud olukord.

Territoriaalse ühtsuse aluseks on kapitalistlik majanduslik ühtsus. Motiveerides ühise kubermangu vajadust kasutas ka Jakobson peamiselt majanduslikku ellu puutuvaid argumente. Nii märkis

---

1) Sakala nr.44, 7.nov. 1881, Juhtkiri: Uus maa eestseisus.
2) Samas.

näiteks Jakobson oma kõnes eespoolmainitud Riia põllutöö kongressil veebruaris 1881 (ära toodud "Sakalas"), et Liivimaa keskpaiga läbib joon, mis tähistab piiri kahe suure majanduslikult isoleeritud ala vahel. See isoleeritus väljendub eriti nende väliskaubanduse kulgemisteedes - nii toimub kauplemine põhjaosas Pärnu, Tartu või Tallinna kaudu, lõunas aga Riia kaudu. Juhuslikult, väitis Jakobson, on see "majandusliku lahutuse joon" ka etnograafiliseks ja keeleliseks piiriks eestlaste ja lätlaste vahel.[1] Neist põhjendusist lähtudes propageeriski "Sakala" Eesti-, Liivi- ja Kuramaa ümberkujundamist kaheks kubermanguks. "Eesti ja Läti rahvas ei taha enam," rõhutati, "Sakslaste kasuks kolmes kubermangus lahutatud olla, vaid tahavad riigi kasuks kahte kubermangu end ühendada.[2]

Seegi nõue polnud sakslastele vastuvõetav, ja seekord astus "Sakala" vastu välja näiteks "Rigasche Zeitung", väites, et kahe kubermangu loomine olevat "isamaale kahjulik". Teravalt vastas siin "Sakala": "Sakslased vaatavad aga üksi selle peale, kuidas nende vanad eesõigused õitsema ja kosuma jäävad, kuna meie kõikide siin maal elavate rahvaste õnnejärge püüame 'kaalu peale saada."[3] Ja selleski küsimuses apelleerib "Sakala" keskvõimudele, avaldades lootust, et "meie tark riigivalitsus" kujundab eesti ja läti alast kaks kubermangu.[4]

---

1) Sakala nr.51/52, 26.dets. 1881, Art. Veel natukene põllutöö kongressist...
2) Samas, Aasta lõpetuseks.
3) Sakala nr.34, 22.aug. 1881, Art. Mis Balti kubermangude uuest jauutamisest räägitakse.
4) Sakala nr.20, 23. mai 1881, Omalt maalt, Viliandis.

III.

"SAKALA" VÕITLUS FEODALISTLIKU IDEOLOOGIA VASTU.

1. Rahvuslik iseteadvus.

Võideldes ~~me~~ eesti maakodanluse majandusliku väljakujunemise ja õigusliku võrdsustamise eest senise balti feodaalse rõhujateklassiga pidi Jakobson paratamatult ründama ka feodalismi ideoloogiat, feodalistlikku kultuuri. Reaktsioonilise feodalistliku ideoloogia abil püüdis senine balti-sakslasist valitsev klass eesti rahvast hoida pimedas allumuses, levitades ise müüti oma kultuuritoomisest, saksa kultuuri viljastavast ja valgustavast mõjust eesti rahvale. Marx on tabavalt iseloomustanud a.1870 balti parunite "kultuuri": "Vanad seisuslikud vaheseinad, ortodoksaalne luteri usk ja mahla väljaimemine talupoegadest - seda nad nimetavad saksa kultuuriks."[1]

On juba rõhutatud, et Jakobson vastandas feodalistlikule mentaliteedile kodanliku ellusuhtumise, kodanliku moraali. Eestlane peab näitama, oli Jakobsoni põhimõtteks, et ta on "... ennast priiks... teinud vanaaja orja meelest ja mõtetest..."[2] On juba kõneldud Jakobsoni kodanlikust omandikontseptsioonist, inimõiguste, seisusliku võrdsuse põhimõttest, kodanliku ettevõtlikkuse propagandast.

Sakslased süüdistasid Jakobsoni kelkimiseni küündivas eesti rahvuse ülistamises, mida ta kasutavat demagoogilise võttena masside mõjutamiseks.[3] Jakobson õhutaski igati eesti rahvuslikku iseteadvust, andes niisiis ilmeka näite klassiideoloogia muutumisest rahvusideoloogiaks. Oli ju Jakobson juba oma esimeses isamaa-

---

1) Маркс,К. и Энгельс,Ф., Сочинения, т. XXVI, lk.42.

2) Sakala Lisaleht nr.2, 17.märts 1878, Jakobsoni Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsis peetud kõne 18.dets. 1877, I.

3) Kruus, H., Liivimaa rüütelkonna võitlus eesti rahvusliku trükisõna vastu 1879-1883, Looming 1929, nr.4, lk.401.

könes a. 1868 revideerinud senist balti-saksa ajalookontseptsiooni ja Kulturträgertumi-teooriat ja väitnud, et eestlased olid kunagi vaba rahvas oma riikliku korralduse ja küllalt kõrge kultuuriga, sakslased on aga vaid röövellikud anastajad.[1] Sedasama käsitust rõhutas Jakobson korduvalt ka "Sakalas". Ta naeruvääristas siingi sakslaste kultuuritoomist,[2] "nõudes, et ei arendataks enam edasi seda lapsikut ja kiusakat mõtet" Baltimaade harimisest sakslaste poolt.[3] "Sakala" ironiseeris "Baltische Monatschrifti" üle, kus krahv Keyserling avaldas soovi, et eestlastele kirjutataks Eesti ajaloo ülevaade balti-saksa vaimus. "Nüüd," arvas "Sakala", "on Baltische Monatschrift" "vist paha und näinud vana Baltia Hiinamüüri lagunemisest, sest ta soovib, et eesti rahvale kirjutataks üks ajalooraamat "Baltische Monatschrifti" vaimus, kus Eestlased nii rumalad ja pimedad oleksivad, et Baltia kultuura piits neid seitsesada aastat pidi puhastama, enne kui niisuguste vahva meeste väärilisekс võisivad arvatud saada, nagu "Baltische Monatschrifti" sulevägimehed."[4] Ta ironiseeris üldse alandlikku saksa keele ja kultuuri austust, vastandas sellele idaorientatsiooni - orientatsiooni Vene riigile, vene tsaarivõimule. Kui sakslased pidasid end Baltimaade päriselanike seostajaiks Euroopa kultuuriga, siis ütles selle vastu "Sakala", et Eesti ja Läti tulevik on vaid Vene riigi küljes, kes on siia toonud tegelikult kultuuri - sest talurahva vabastamiseta polekski Baltimail kultuuri![5]

Siin pidi Jakobson paratamatult sattuma teravasse vastuollu eesti kodanluse reaktsioonilise tiivaga, kelle juhtivam tegelane

---

1) Jakobson, C.R., Kolm isamaa kõnet, Tartu, 1882, lk.16 - 30.
2) Näit.Sakala nr.24, 15.juuni 1881, Omalt maalt, Riiast.
3) Sakala nr.26, 27.juuni 1881, Omalt maalt, Riiast.
4) Sakala nr.24, 15.juuni 1881, Omalt maalt, Riiast.
5) Sakala nr.24, 15.juuni 1881, Omalt maalt, Riiast.

Jakob Hurt ju rõhutas, et ta "rahvuslik seisukoht" pole teda iialgi takistanud elamast intiimseimas sõpruses oma saksa sõpradega, ja kes arvas, et "germaaniline kultuurielu" peab muutuma eestlastele "in succum et sanguinem".[1] Eestlased, arvas Hurt, on oma karakteri, religiooni ja kultuuri poolest õhtumaalased.[2]

Jakobson pidas aga just idaorientatsiooni eesti rahvusliku arengu baasiks, ja arendas sellest lähtudes eesti rahvuse propagandat. Eesti rahvas pole kaduv rahvakild, deklareeris Jakobson, vaid veel oleme eestlased, ja "tahame selleks ka kui kõige truuimad vene alamad jääda".[3] Kui aga väidetakse, et eesti rahvas on liiga väike püsimaks, siis tuleb silmas pidada, et pole enam endine barbaarne aeg, millal võidi terveid rahvaid hävitada - nagu rüütlid näiteks hävitasid vanapreislased. Eesti rahvas on igati elujõuline, sest ta on "700 aastat imelise jõuuga ka vägevama võimu ja meelevalla all oma iseloomu, keele ja kombed muutmata hoidnud, see tunnistab suurest elu jõuust, mis rahva sees elab."[4]

Sellega seoses taunis "Sakala" teravalt eestlaste saksastumist. "Sakslaseks tükkimine" oli talle orjapõlve igand.[5] Eriti aga kurvastas Jakobsoni, et eesti õpetatud mehed "suuremalt jaolt eesti rahvale surnud on", kui ärkav eesti rahvas just vajaks töötegijaid ja juhtijaid.[6] "Sakala" lasi kadakasakslust ironiseerida ka oma Nalja Märdil ja Kalja Pärdil. Kalja Pärt kõneleb näiteks Nalja Märdile, et ta teinepool, kes õpib saksa keelt, olevat talle teinud suurt rõõmu. Eelmisel hommikul olevat tulnud üleõue eit

---

1) Kruus, H., Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad, lk. 170.
2) Samas, lk. 62.
3) Sakala nr.38, 28.okt. 1878, Omalt maalt, Viliandis.
4) Sakala nr.24, 15.juuni 1881, Juhtkiri: Natukene meie soontes tuksuvast elust. IV.
5) Näit. Sakala nr.21/22, 30.mai 1881, Juhtkiri: Natukene meie soontes tuksuvast elust. II.
6) Sakala nr.20, 23.mai 1881, Natukene meie soontes tuksuvast elust.

Kalja Pärdi teisepoole juure, ja küsinud selges saksa keeles: "Kuut morjen, astu mein kalp-vasikat seehen?", mille pääle Kalja Pärdi abikaasa kohe viisakalt vastanud: "Jah, ih aab seehen Liiva kõrtsi taga - kleine kell oli kaelas, maht till-till..."[1]

2. Kirik kui feodalismi ideoloogide olulisim relv.

Taotelles rahvahulkade vabanemist feodalistliku ideoloogia mõjust pidi Jakobson esijoones võitlema kiriku kui feodalismi ideoloogide tähtsaima relva vastu.

Luteri kirik oli ideoloogilise relvana balti mõisnikele oluliseks toeks masside vaoshoidmisel ja ekspluateerimisel. Sajandite vältel oli ta omandanud teatud mõju eesti talurahvasse. 1840-ndate aastate usuvahetuslikus liikumises oli ta oma mõju osaliselt jälle kaotanud, kuivõrd see aga säilis, pidi eesti radikaalne kodanlus ta vastu võitlema.

Täis protesti feodaalse luteri kiriku vastu kuulutas Jakobson enda kohta, et ta pole "vaga lammas", vaid "ilmalaps", ja deklareeris vastavalt oma kodanlikule moraalile ja ellusuhtumisele: "... inimene võib väga palju omast jõuust teha, ja ta võib ka omast jõuust jo siin maailmas õnnis olla..."[2] Kuid Jakobsoni väiteis polnud - nagu ta seda ise kinnitas - tõesti midagi ristiusu põhiõpetuste vastast. Ta ei tahtnud hävitada usku kui niisugust, vaid võitles usu vastu sellises vormis, nagu seda kasutas balti feodaalne luterlik kirik masside vaimseks orjastamiseks. On küllalt ilmekas, et vastukaaluks balti luterlusele astus "Sakala" innukalt välja vene-õigeusu kaitseks.[3]

---

1) Sakala nr.16, 19.apr. 1880.
2) Sakala Lisaleht nr.4, 25.märts 1878, Art. Kuda inimene kaua võib elada. I.
3) Näiteks Sakala nr.32, 9.aug. 1880, Juhtkiri: Võera usulised... II.

Kallaletung luteri kiriku autoriteedile tekitas äärmise kohkumuse feodalistlike ideoloogide - nii balti-saksa kui eesti reaktsiooni - leeris. Otsekohe asuti "Sakalat" süüdistama usu halvutamises, kasutades seda võitlusargumendina "Sakala" kompromiteerimiseks.

"Sakala" jõudis ju ilmuda vaevalt neli kuud, kui reaktsioonilise kodanluse juhte, J.Hurt, loobus kaastööst sellele ajalehele, esitades Jakobsonile oma tuntud süüdistuse: "Teie kipute avalikult usu põhja alt ära kaevama ja kiriku müürisid maha kiskuma",ja et "teie hää meelega ristiusule ja kristlikule kirikule liiga teete".[1] "Sakala" esimesed numbrid olid küll usu- ja kirikuasjus küllaltki tagasihoidlikud. Võime öelda koos Tuglasega: "... "Sakala 10 esimest numbrit... ei ole seal mõnitatud usku sellisena ega ka eesti vaimulikke. Küll on aga seal selgunud "Sakala" tendents balti-saksa eesõigustatud kihtide ja neid oma autoriteediga toetava tagurliku kiriku vastu..."[2] Jakobson ise vastas Hurdale, et ta pole midagi väitnud ristiusu vastu, on ainult nimetanud halvaks, mis halb on.

Hurt aga vastas: "... Aga teie viis ja kombe, vaim ja tuum, kuidas teie usu ja kiriku asjadest seletust teete ehk neisse puudute, on minu aru saamise ja südame tunnistuse järele õigelt teelt ära eksind..."[3]

Eriti uskuriivav oli Hurda arvates Jakobsoni artikkel "Kuda inimene kaua võib elada" ühes "Sakala" lisalehes. Selles artiklis kahetses Jakobson, et koolides ei õpetata "ihu oleku ja seaduste

---

1) Sakala nr.27, 19.august 1878, Sakala väljaandja avalik vastus õpetaja J.Hurti avaliku kirja pääle.

2) Tuglas, Fr., Eesti Kirjameeste Selts, lk. 74.

3) Sakala nr.33, 30. sept. 1878, J.Hurti Tõine kiri...

tundmist" ja ütles: "... Aga kes seesugusi asju meie juures koolidesse tahab lasta? Kes seesugusel õpetusel enam rumal ebausk jääks valitsema, kes rõhutatud näul kõike seda kaksipidi mõtlemata vastu võtab, mis targad körditohtred temale elutoiduks pakuvad? Ei, jäägu see õpetus eemale meist! Jäägem vagaks lammasteks nagu meie vanemad vagad lambad olivad! - Aga kõik inimesed ei ole mitte vagad lambad, ilmalapsi on ka ikka nende seas. Seesugune ilmalaps olen ka mina täna, kes ma teile sest tahan rääkida, kuidas inimene oma patust ihu peab harima..."[1] On üsna loomulik, et Hurt küsis: "... Kes on lugija ja ei märka mitte, mis see "rumal ebausk", see "rõhutatud nägu", need "kördi tohtrid", see elutoit, need vagad lambad on? See on usuõpetuse, tema kuulutajate ja kirikliku vagaduse teutamine ja pilkamine." Samasuguseks usuteotamiseks nimetas Hurt ka Kalja Pärdi väljendust "piiblisalmide orjusest" ühes "Sakala" lisalehes.[2]

Võideldes feodalistliku ideoloogia ja luteri kiriku vastu tuli "Sakalal" algusest pääle polemiseerida saksa kirikuõpetajate propagandalehe "Ristirahva Pühapäeva lehega". "Sakala" toon muutus siin üha sarkastilisemaks. Siin astus J.Hurt jälle välja feodalistliku ideoloogia nimel "Ristirahva Pühapäeva lehe" kaitseks.

Mitmes numbris naeruvääristas "Sakala" "Ristirahva Pühapäeva lehe", saksa kirikuõpetajate eestikeelse ajalehe, keelt, mis oli äärmiselt kohmakas ja täis germanisme. "Sakala" ütles, et kuigi kogu leht on kirjutatud keeles, nagu "... äästaks mõni imelik talumees raud äkkega linna kivist uulitsat...", ta siiski selle lehe keelest rohkem rääkida ei taha, sest tee taevariiki peab olema raske, ja seepärast võivad "Ristirahva Pühapäeva lehe" lu-

---

1) Sakala Lisaleht nr.4, 25.märts 1878, Kuda inimene kaua võib elada I.

2) Sakala nr.33, 30.sept. 1878, J.Hurti Tõine kiri...

gejad ära kannatada "oma hinge õnnistuseks ka natukene keelepiina..."[1] See oli jälle Hurdale "paha naljaheitmine, mis sugugi ei sünni, ja neid pahandab, kes usku ja usu tõutusi kalliks peavad..." Ja Hurt heitis Jakobsonile ette, et "Jo sõna usk näikse teile vasta meelt ja läila olevat..."[2]

Hurt avaldas siiski lootust, et "Sakala" ehk muudab meelt, - tema rõõm oleks suur, kui "Sakala" süütaks oma kirjutuslaual "selge heleda evangeliumi küündla!"[3] Kuid Jakobson vastas teravalt, et see pole tema asi evangeeliumi kuulutada, ja et ta ei mõtlegi maha jätta oma "üleüldist poliitika seisukohta". Et Hurt aga julges talle seesuguseid asju soovitada, päälegi näiteks väitega "minu rõõm oleks... suur...", siis tituleeris Jakobson Hurda "veikseks paapstikeseks" ja isegi viitsejumalaks."[4]

"Sakala" võitlust feodalistliku kiriku mõju vastu iseloomustab ka näiteks ta võitlus rahvakoolide õppekavade ülekuhjamise vastu usuõpetusega. Üsna ilmekaks ja kaugeleminevaks näiteks on aga ka "Sakala" vana rahvakultuuri vastandamine ristiusule. Nii näiteks tõi "Sakala" ära sõnumi Hallistest, kus olevat ühes pulmas lauldud vanu rahvalaule. Siinjuures olevat keegi vana naine öelnud, et jumala sõna on küll vägev, ei jõua aga nii sügavale südamesse tungida, kui meie rahvalaulud.[5]

Oma ideoloogilise mõju pärast hirmul olevad feodaalid kasutasid "Sakala" vastu mitmesuguseid argumente. Nii näiteks süüdistati Jakobsoni, et see olevat muutnud jumala abstraktseks mõisteks, mis võib-olla rahuldaks mõnd "moodsat idealisti", ei andvat

---

1) Sakala nr.17, 10.juuni 1878, Mõni sõna Eesti keele sõnavalajaile.
2) Sakala nr.33, 30.sept. 1878, J.Hurti Tõine kiri...
3) Sakala nr.33, 30.sept. 1878, J.Hurti Tõine kiri...
4) Sakala nr.34/35, 7.okt. 1878, Sakala väljaandja avalik vastus Kirikla-Hurti tõise kirja peale.
5) Sakala nr.13, 20.mai 1878, Omalt maalt, Pärnu maakonnast.

aga midagi "jämedakoelisele maamehele". Jakobson argumenteerib maailma loomise ja muude probleemide üle, võttes nii rahvalt usu midagi vastu andmata.[1]

Teravaimat võitlust arendas Jakobson "Sakalas" luteri kirikuõpetajate vastu. Oli ju Jakobson juba enne "Sakala" ilmuma hakkamist kirjas J.Kölerile formuleerinud ühe oma missiooni olulise osana - õõnestada igapidi lugupidamist kirikuõpetajate, selle inimsoo katku vastu.[2] Ja oma vastuses Hurda esimesele kirjale kuulutas ta "Sakalas" lõpliku sõja balti pastoreile, asetades ühte rubriiki nii eesti kui saksa soost kirikuõpetajad. "... Mind oli mitmelt poolt", ütles Jakobson, "ja pealegi õige ähvardava sõnadega noomitud, õpetaja tegudest midagi laita... Aga mina arvan iga ajalehe pühaks kohuseks, et seisuste peale vaatamata halvaks peab nimetatama, mis halb on..."[3]

Kirikul ja kirikuõpetajail, väitis Jakobson, ei tohi olla ilmlikku võimu. Ajaloolise arenguga on likvideerunud kirikuõpetajate poliitiline tähtsus - nad pole enam "vahemehed mõisnike ja talupoegade vahel" nagu vanasti. Kuid kirikuõpetajad ei taha anda käest "oma seisuse voli ilmlikes asjades". Nii on meiegi maal juba kujunenud eriline kirikhärrade partei, kelle eesmärgiks on "paljalt üksiku seisuse kasu" jälgimine.[4] Juhtimaks tähelepanu eesti kiriklastele kui igasuguse arengu tõkestajaile tõi "Sakala" pidevat informatsiooni teiste Euroopa maade klerikaalsete parteide reaktsioonilisest tegevusest - nii kirjeldatakse näiteks Saksamaa

---

1) Revalsche Zeitung nr.243, 19.okt. 1878, Juhtkiri: Etwas über die ehstnische... Tagespresse II.

2) C.R.Jakobson - J.Kölerile 4.okt. 1877, Eesti Kirjandus 1912, lk. 231.

3) Sakala nr.27, 19.aug. 1878, Sakala väljaandja avalik vastus...

4) Sakala nr.11, 17.märts 1879, Juhtkiri: Kahjulikud liikumised II.

elu "tagurpidi vedamist" konservatiivide ja kiriklaste ühinemise tõttu,[1] kiriklaste võitlust valitsusega Prantsusmaal,[2] jne.

Neid "Sakala" paljastusi püüdsid sakslased muidugi igati tõrjuda. Nii näiteks naeruvääristas "Revalsche Zeitung" "Sakalat", et see katsub meil kunstlikult teha mingit "Kulturkampfi", imiteerides Lääne-Euroopa maid.[3] "Tallinna Sõber" väitis, et kirik pole Eestis kunagi olnud ilmlik võim, ja "kiriklikke võitlemisi" siin ei ole olnud ega ole.[4] "Sakala" nimetas niisuguseid väiteid "jaanalinnu arvamiseks". Kuivõrd siinne kirik on praegugi ilmlik võim, ütles "Sakala", seda võivad näiteks väga hästi tunnistada meie kirikuvaldade talupojad, kellel "ühtepuhku rendi suurendamise ja talupoegade kohtadest väljaajamise pärast tüli on"[5].

Et purustada feodaalse luteri kiriku autoriteeti ja kiskuda lõplikult maha "kirikuõpetajate vale auupaistust",paljastas "Sakala" seda seisust kogu ta reaktsioonilisuses, omavolitsemises ja ahnuses. Ta näitas kirikuõpetajate omavolitsemist näiteks koolivalitsuses, tuues esile nende ülbust, ebainimlikkust ja brutaalsust. Kasvõi näide Kõpu kirikuõpetajast, kes kutsus kogu kihelkonna eelkoolieealised lapsed kuskile mõisakeldrisse katsumisele päeval, millal laste vanemad olid kõik Viljandis laadal. Mõned 8 - 10-aastased lapsed, kes tulid teisest kihelkonna äärest, pidid kuni 20 km ära käima poris ja vihmas. "Sakala" küsib, kas poleks siiski rohkem "haritud rahva auuks", kui "koolikatsuja" ise igasse koolimajja läheks.[6] Või näide Suure-Jaani kirikhärrast, kes lõi üht

---

1) Näit. Sakala nr.1, 7.jaan. 1881, Poliitika ringvaatus.
2) Näit. Sakala nr.47, 22.nov. 1880, Poliitika ringvaatus.
3) Revalsche Zeitung nr.243, 13.okt. 1878, Juhtkiri: Etwas über die ehstnische... Tagespresse II.
4) Tallinna Sõber nr.10, 26.märts 1880, Juhtkiri: Koolide asjust.
5) Sakala nr.44, 1.nov. 1880, Omalt maalt, Tallinnast.
6) Sakala nr.13, 25.nov. 1878, Omalt maalt, Viliandi maakonnast.

koolipoissi neli korda rusikaga pähe selle eest, et poiss näitas ette teise poisi tahvli. Poiss olevat haigestunud.[1] On iseloomulikud ka juba varasemas seoses toodud näited leerilaste töölesundimisest, "nagu oleksid need teolised".[2]

"Sakala" näitas, kuidas kirikuõpetajad igati insinueerisid eesti rahvuslikke üritusi, takistades laulukooride, ja Eesti Aleksandri Kooli abikomiteede tööd.[3]

Kirikuõpetajate tugevaid maisi huve ja ahnust illustreeris "Sakala" näiteks väikese naljaga ühes lisalehes:

"Jaan: Auus õpetaja, miu punu om Tede esmuga pusklema minnu ja esmu mao maha lasken. Ei täh, mis nüüd saab?

Õpetaja: Noh, mis muud, Jaanike, kui härg härja asemel!

Jaan: Oh antke andse, mina essusi! Esmu om iki punu ära pusken!

Õpetaja: Ai, Jaanike, see on t e i n e asi!"[4]

Jakobson taotles kiriku, selle feodalistliku ideoloogia peakantsi, alistamist rahvale, väites, et kirik on vaid osakond rahva üleüldises elus."[5] Objektiivselt võitles Jakobson siin muidugi kiriku alistamise eest eesti kodanlusele, mis ta muutnuks omakorda kodanluse ideoloogiliseks relvaks.

Kiriku ilmliku võimu vähendamist taotles Jakobson juba varasemas seoses märgitud nõudega, müüa talupoegadele päriseks ka kirikumõisade maa. Ta peamiseks printsiibiks oli siin aga patronaadiõiguse andmine kogudustele,[6] - taotlus, mis oli esinenud

---

1) Sakala nr.20, 17.mai 1880, Omalt maalt, Viliandi maakonnast.
2) Näiteks Sakala nr.9, 28.veebr. 1881, Omalt maalt, Tallinnast.
3) Näiteks Sakala nr.48, 29.nov. 1880, Omalt maalt, Järvamaalt.
4) Sakala Lisaleht nr.5, 2.veebr. 1880, Nalja tilgad.
5) Sakala nr.18, 29.nov. 1880, Juhtkiri: Vaidlemise ja vaidlemise vahel on vahe.
6) Näiteks Sakala nr.10, 7.märts 1881, Omalt maalt, Tallinnast.

juba eesti maakodanluse märgukirjas a. 1864, ja kordus uuesti a. 1881. Nii valiks rahvas kantslisse sobivamad isikud, kes, saanud võimu rahvalt, peaksid ka enam arvestama selle vajadusi ja soove. On loomulik, et Liivimaa mõisnike maapäev a.1882 teatas vastuseks sellele ka 1881.a. märgukirjaga keisrile esitatud nõudele, et ta patronaadiõigusest ei loobu.[1]

Seesama mõisnike maapäev muide pidas soovitavaks suurendada Liivimaal kirikute ja kirikuõpetajate arvu. Seda plaani ründas "Sakala" teravalt, näidates, et iga uue kiriku ja kirikumõisa asutamine läheks rahvale maksma ca 100·000 rbl., edaspidine aastane ülalpidamine ca 10 000 rbl. Seetõttu, arvas "Sakala", tuleks niisuguses asjas nõu küsida rahvalt, kelle kanda on kulud. Ja "Sakala" ei uskunudki, et meie maal oleks puudus kirikutest, kirikuõpetajatest ja kirikumõisadest.[2]

Jakobsoni kiriku ja kirikuõpetajate vastu sihitud võitluse hoogsust näitas kirikuõpetajate vasturünnaku intensiivsus. Peamiselt ägeda agitatsiooniga kantsleist ja vastavas ajakirjanduses, ent ka mitmesuguste muude meetoditega - näiteks kohtulike kaebustega Jakobsoni vastu - püüti pidurdada "Sakala" mõju levikut laiades rahvahulkades. Koos mõisnikega tegi luteri pastorkond kõik "Sakala" teotsemise lõpetamiseks.

3. Jakobsoni võitlus rahvakoolide vabastamiseks feodalistliku ideoloogia mõjust.

a. Võitlus mõisnike ja kirikuõpetajate ülemvõimu vastu koolivalitsuses.

Võitluses feodalistliku ideoloogia mõju vastu massides taotles Jakobson eesti rahvakooli vabastamist kiriku mõjuvõimust.

---

1) Sakala nr.11, 13.märts 1882, Omalt maalt, Viliandis.
2) Samas.

Selleks tuli taotella rahvakooli päästmist kirikuõpetajate ja mõisnike tegelikust ülemvõimust. Koosnes ju senine koolivalitsus kihelkonna piires neljast liikmest: kihelkonna vöörmündrist, kirikuõpetajast, kihelkonna kooliõpetajast ja ühest talupoegade seast valitud koolivanemast. Tegelikult otsustasid mõisnikust vöörmünder ja kirikuõpetaja kõik küsimused kaht viimast konsulteerimata. Säärase koolivalitsuse vastu suundus "Sakala" julgeim ja teravaim kriitika, ja ta üheks olulisimaks nõudeks sai eesti koolide allutamine otseselt haridusministeeriumile. See nõue, jälle üks põhilisemaid punkte "Sakala" programmis, oli olnud eesti maakodanluse nõudeks juba 1860-ndail aastail ja kajastus ka 1881.a. märgukirjas.

"Mitte rahvas pole süüdlane", oli "Sakala" seisukoht, "et meie rahvakoolid mõnes kohas edasi ei lähe, vaid koolivalitsus".[1] "Sakala" näitas, kuidas see mõisnikest ja kirikuõpetajaist koosnev koolivalitsus takistab igasuguseid uuendusi ja avardumisi õppekavade alal ja hoiab kramplikult kinni vanast piiblisalmide tuupimisest, et rahvas ei õpiks iseseisvalt mõtlema ega omandaks liiga laia silmaringi. Reaktsioonilised kirikuõpetajad keelavad endale alluvais koolides õpetada uut kirjaviisigi, keelavad kasutada uuemaid õpikuid, nii näiteks Jakobsoni lugemisraamatut, mis ometi on kõrgemate organite poolt läbi kaalutud ja lubatud.[2] Seevastu sunnitakse valla- ja kihelkonnakooliõpetajaid lastele piibliloo kõrval õpetama saksa keelt, mida need mõnikord isegi ei oskavat, vaid alles laupäeviti kirikuõpetaja juures õpivad.[3] On küllalt näiteid koolidest, kus lastele on keelatud omavahelinegi eesti keele rääkimine ja eksimuse puhuks on määratud mitmesugused

---

1) Sakala nr.14, 4.aprill 1881, Juhtkiri: Mõnda meie kihelkonna koolivalitsusest I.

2) Sakala nr.15, 15.märts 1880, Omalt maalt, Võrumaalt; nr.15, 11.aprill 1881, Juhtkiri: Mõnda meie kihelkonna koolivalitsusest II, jm.

3) Sakala nr.22, 15.juuni 1878, Omalt maalt, Võru maakonnast.

karistused.[1]

"Sakala" tõi esile, et mõisnikud ja kirikuõpetajad kiusavad hoolimatult ja omavoliliselt taga kooliõpetajaid, kes taotlevad laialdasemat vaimuharimistööd ja võtavad osa rahvuslikust liikumisest.[2] Siin avaneski saksa mõisnikel ja kirikuõpetajail üsna soodus pind eesti rahvusliku liikumise vastu teotsemiseks: just rahvakooliõpetajad, maakodanluse hulgast võrsunud intelligents, olid selle esimesiks organiseerijaiks ja juhtideks, moodustades ühe olulise teguri feodaalkorra-vastases võitluses. Seepärast polegi ime, kui me näeme, et kooliõpetajad ei tohtinud teha vallandamisehirmul rahvuslikele ajalehtedele kaastööd,[3] ei tohtinud töötada Eesti Aleksandri Kooli kasuks,[4] et neid jälitati kahtlase rahvusliku värvinguga kõnede pidamise pärast.[5] Ei arvestatud üldse vallarahva soove ja arvamusi kooliõpetajate suhtes - kelle lapsi, rõhutas "Sakala", tegelikult ju õpetati, ja kes maksid kooliõpetajaile nende palga.[6] Vastupidi - peeti ametis täiesti väärituid mehi, kui nad oskasid oma küllaldase reaktsioonilisusega kirikuõpetajaile meeltmööda olla. "Nurjatumad koolmeistrid," kirjutas "Sakala", kes on "vargad, joodikud ja riigivalitsuse avalikud teutajad," on "enamiste kõik oma eestseisjate armsad sõbrad ja tööriistad, keda sellepärast ametist lahti ei lasta, mingu

---

1) Sakala nr.28, 19. juuli 1880, Omalt maalt, Viliandis.

2) Näiteks Sakala nr.14, 4.aprill 1881, Juhtkiri: Mõnda meie kihelkonna koolivalitsusest I.

3) Sakala nr.15, 11. aprill 1881, Juhtkiri: Mõnda meie kihelkonna koolivalitsusest II.

4) Sakala nr.12, 13. mai 1878, Omalt maalt, Viljandi maakonnast.

5) Sakala nr.15, 11. aprill 1881, Juhtkiri: Mõnda meie kihelkonna koolivalitsusest II.

6) Samas.

seal juures meie noor sugu küll hukka..."[1]

"Sellest kõigest", arvas "Sakala", "näeme aga... selgeste, kui halvas kätes... meie koolivalitsused on,"[2] ja seepärast pole ime, et rahva seas levib tõsine soov, "... et küla ja kihelkonnakoolid läheksid üle kiriku võimu alt haridusministeeriumi ja kuraatori alla... See arvamine on kindel, et üksi siis meie kooliasjad õitsema hakkavad, kui see soov on täide läinud..."[3] Seesugust seisukohta avaldas "Sakala" lugematuid kordi.

Võideldes koolivalitsuse vabastamise eest apelleeris "Sakala" traditsiooniliselt riigivõimule. Ta üheks võitlusvõtteks oli siinjuures tähelepanu juhtimine oma vastaste, mõisnike ja kirikuõpetajate, loiule või isegi vaenlikkusele kalduvale suhtumisele riigivõimu - üldiselt sakslastele omane taktika Jakobsoni-vastases võitluses -, kõneldakse kirikuõpetajaist, kes ei lubanud korraldada pidu Aleksander II juubeli puhul; või näiteks tõi "Sakala" sõnumi Kanapää kooliõpetaja M.Varese vallandamisest, kes ütles oma kõnes, et kõik Eesti parimad seadused on annud Aleksander II arm ega kõnelnud mõisnike armust.[4] Kuid "Sakala" niisugused väited olid üsna tagasihoidlikud ta vastaste taotluste kõrval teha "Sakala" riiklikult ohtlikuks.

"Sakala" niisuguse propaganda vastu astusid oma ideoloogilist mõjuvõimu igati säilitada püüdvad sakslased ägedasti välja. Saksa ajalehed väitsid, et just senise koolivalitsuse all, mõisnike ja talupoegade, vaimulike ja ilmlike "sõbralikus koostöös" on eesti kool õnnistusrohkelt edasi arenenud.[5] Mindi aga palju kaugemalegi.

---

1) Sakala nr.51, 20.dets. 1880, Omalt maalt, Järva maakonnast.
2) Samas.
3) Sakala nr.6, 9.veebr. 1880, Omalt maalt, Tartust.
4) Sakala nr.5, 30.jaan. 1882, Omalt maalt, Viljandist.
5) Näiteks Neue Dörptsche Zeitung nr.36, 2.veebr. 1880, Inland, Dorpat.

"Rigasche Zeitung" näiteks rõhutas, et "Sakala" koolide ministeeriumile allutamise taotlus pole rahva soov, vaid mässajate, kes tahavad hävitada usku ja kirikut, valmistamaks pinda nihilistide ja sotsialistide õpetusele.[1] "Rigasche Zeitung"'iga sekundeeris siin edukalt "Tallinna Sõber", kes süüdistas "Sakalat", et see oma suurusehullustuses tahab ka "rahvakoolisi omaenese juhtimise all pidada."[2]

Kuid sakslased olid siin ise asunud väga kahtlasele pinnale. On päris loomulik, et "Sakala" oma vastuses küsis, kas "Rigasche Zeitung" tõesti julgeb väita, et koolide allutamine ministeeriumile tähendab usu ja kiriku hävitamist, nihilismi ja sotsialismi levimisvõimalusi. Enne on siis "Rigasche Zeitung" i s e nihilist, julgedes nii väljenduda; enne on nihilistid näiteks need kirikuõpetajad, kes käsivad riiklikel pühadel lapsi koolitada ja vallandavad kooliõpetajaid keisrit austavate ürituste pärast, jne.[3] Nii pareeris Jakobson suure osavusega talle ohtlikud etteheited.

"Sakala" jäi väite juure, et "... Lutheruse kirik seda suurt õigust, mis talle koolide valitsemisega on usaldatud, mitte õigel kombel pole tarvitanud... Muidu poleks vaen vana koolivalitsuse vastu nii suur..."[4] Et see vaen oli tõesti suur, ja et koolivalitsuse küsimus oli üheks olulisemaks momendiks "Sakala" võitluses, seda näitab selle nõude esinemine 1881.a. märgukirjas.

Kuivõrd teravasti Jakobsoni esinemine koolivalitsuse küsimuses riivas mõisnike ja pastorite huve, seda tõestab fakt, et

---

1) Sakala nr.11, 15. märts 1880, Omalt maalt, Viliandist.
2) Tallinna Sõber nr.10, 7.märts 1880, Juhtkiri: Koolide asjust.
3) Sakala nr.11, 15. märts 1880, Omalt maalt, Viliandis.
4) Sakala nr.14, 15. aprill 1880, Omalt maalt, Põltsamaalt.

Jakobsoni kriitika koolide ja koolivalitsuse osas sai ajendiks tervelt kolmele ajakirjanduslikule kohtuprotsessile ta vastu. Esimese seesuguse protsessi põhjustas üks "Sakala" juhtkiri 1878, kus kirjasaatja taunis Halliste koolivalitsust, kes ei usaldavat koolimajade ehitamist vallavalitsustele; teiseks õhutas see Halliste koolivalitsuses saksa keele õpetamist külakoolides argumendiga, et saksa keelt lugedes saavat selgemaks ka "maakeele" lugemine. Selle juhtkirja põhjal esitas Halliste kirikueestseisja von Bock "Sakala" pääle kaebuse Viljandi magistraadile, süüdistades teda laimamises, teotamises ja põhjendamata kahtlustusis.

Teine kohtuprotsess tekkis "Sakala" teate tõttu Kärstna koolmeistri vallandamisest Helme kihelkonna koolivalitsuse poolt vastu kohalike elanike tahtmist selle teotsemise pärast Aleksandri kooli hääks. Siin tekkis poleemika Helme kirikueestseisja von Strykiga, kes samuti lõpuks kaebas "Sakala" väljaandja laimamise pärast kohtusse.

Kolmanda koolivalitsuse küsimusega seotud protsessi lähteks oli Jakobson-Hurda konflikt. Nimelt teatas Jakobson oma teise kirja puhul Hurdale, et talle on tulnud rahva hulgast 29 pooldavat kirja, neist osa Paistu koolmeistreilt. Paistu koolikonvendil oktoobris 1878 tunnistasid aga Paistu koolmeistrid, et keegi neist pole "Sakalale" kirjutanud, ja andsid allkirja lugupidamisavaldusele Hurdale. Kui nüüd "Sakala" väitis, et Paistu koolmeistreid sunniti sellele kirjale alla kirjutama ja et "sunnitud tunnistus pole kellegi tunnistus", siis esitas Paistu kirikueestseisja von Bock Paistu kihelkonnakoolivalitsuse nimel Viljandi magistraadile kaebuse. "Sakala", rõhutati siin, on Paistu kihelkonnakoolivalitsust

solvanud ja teotanud, ta autoriteeti õõnestanud. Kõik need protsessid läksid Viljandi maakohtust edasi Pärnu maakohtusse.[1]

Vdl. lk. 2

b. Eestikeelne algharidus ja rahvakoolide õppekavade laiendamine.

Koolide vabanemisest mõisnike ja kirikuõpetajate eestkoste alt lootis Jakobson ka parandusi rahvakoolide õppekavades. Jakobsoni peamotiiviks oli siin emakeelse alghariduse vajaduse rõhutamine.

Jakobsonile oli tüüpiline üldse haridusele määratu tähtsuse osutamine. Haridus oli talle see, mis teeb inimese tõeliselt vabaks - see tähendab, Jakobson mõtles vabanemist feodalistlikust mõtteviisist. Tõelise hariduse põhjendajaks on aga igal juhul ja alati emakeelne algharidus. Ütles ju Jakobson: "Kas oma lapsele tema esimest kooliõpetust võeras keeles laseb anda, see surmab oma last ihu ja hinge poolest..."[2] Vaid emakeeles on võimalik "sügavam vaimuharimine"[3], sest "mis võib laps õpetusest mõista, kui see võeras keeles sünnib?"[4] Kui kõneldi, et eesti rahva seas on palju vargust, siis tõstis "Sakala" selle peapõhjusena esile eestikeelsete koolide puudumise me linnades. Võõrkeelse õpetusega "... on nende laste vaim koolis täitsa harimata jäänud," töömehe amet on niisugustele liiga "prostoi", harimatus ei luba aga "ülemat ametit pidada" ja "hobusevaras ongi valmis"[5].

Eesti rahva haritusega arenev teadlikkus tekitas balti-saksluses loomulikult vaid hirmu. Nad püüdsid hoida niikaua kui võima-

---

1) Kruus, H., Ajakirjanduslikud kohtuprotsessid C.R.Jakobsoni vastu, Eesti Kirjandus 1940, nr.6/7, lk.56-267.

3) Sakala nr.8, 24.veebr. 1879, Omalt maalt, Viliandis.

2) Sakala nr.4, 25.märts, 1878, Juhtkiri: Kust tuleb, et nii palju varguse pattu meie maal leida on.

4) Sakala Lisaleht nr.41, 11. nov. 1878, Art. Natuke kooli põllult.

5) Sakala nr.4, 25.märts 1878, Juhtkiri: Kust tuleb, et praegu nii palju varguse pattu meie maal leida on.

lik oma endisi pärisorje edasi vaimses pimeduses, ja kujundada neist renegaate ja saksa reaktsioonilise kultuuri alandlikke austajaid. Nad tahtsid, et eesti rahvas jääks vagadeks lammasteks, kellele nad võivad sisendada kõike, mis neile kui ekspluataatoritele on kasulik. Seda taipas Jakobson küllalt hästi, ja ründas teravalt feodalistliku pimeduse säilitajaid. Näiteks kõnelesid ta Nalja Mart ja Kalja Pärt:

"... Nalja Mart: Aga kuule, mis siin üks tark mees kirjutab: "Emakeeles mõtleb inimene ja emakeelt harides õpib ta korralikult mõtlema...

Kalja Pärt: Vaata, just sellepärast me tema juures emakeele harimist ei taha, sest tema ei pea mitte korralikult mõtlema hakkama, vaid aegsaste uskuma..." [1]

Süstemaatiliselt paljastas Jakobson saksastamistendentsidega koole,[2] tuues eriti esile drastilisemaid juhtumeid. Nii näiteks pidavat Rõngus saksa mamslid kooli eesti tütarlastele, kus tütarlapsi iga eestikeelse sõna eest karistatakse. Koolis korraldatavat "palle", kus eesti tütarlapsi sunnitavat saksa "hantvärkidega" kesköönі tantsima.[3] "Revalsche Zeitung" nimetas niisuguseid andmeid täiesti ebatõenäoseks liialduseks.[4] Halliste koolivalitsus näiteks olevat väitnud, et saksa keelt õppides saavat ka maakeele lugemine selgemaks[5] - paljastus, mis, nagu mainitud, tõi "Sakalale"

---

1) Sakala nr.23, 2. sept. 1878.

2) Näiteks Sakala nr.6, 6.veebr. 1882, Omalt maalt, Tartumaalt;
Sakala nr.52, 31.dets.1880, Omalt maalt, Virumaalt;
Sakala nr.28, 26.aug. 1878, Juhtkiri: Eks ep ole suured teod, jne.

3) Sakala nr.49. 6.dets. 1880, Omalt maalt, Tartumaalt.

4) Revalsche Zeitung nr.293, 16.dets. 1880, Inland, Reval.

5) Sakala nr.28, 26.aug. 1878, Juhtkiri: Eks ep ole suured teud?

kaasa kohtuprotsessi.

Paljastanud balti-sakslaste taotlusi hoida üheltpoolt eestlasi vaimses pimeduses ja teiseltpoolt neid saksastada, ei piisanud Jakobsonile eestikeelse a l g hariduse nõudest. Nagu nõudis üks "Sakala" kirjasaatja, tulnuks ka gümnaasiumide programmi võtta eesti keel, mille vajadus selguks, kui tehtaks kindlaks gümnaasiumiõpilaste rahvuslik koosseis.[1] Ja "Sakala" nõudis lõpuks ka eesti keele professuuri Tartu ülikooli, lastes Nalja Märti ja Kalja Pärti pilgata kirikhärrasid, kes räägivad kanget kilplaste keelt, kohtusaksu, kes ei saa aru kaebealuseist, ja tohtreid, kes ei saa aru oma patsientidest.[2] Võideldes emakeelse hariduse eest oli "Sakala" loomulikult ka Eesti Aleksandri Kooli innukaim propageerija. Võitlus Aleksandri Kooli mõtte eest läbis peagu kõik "Sakala" numbrid, oli see siis informatsioon korjandusist, rahakorjamispropaganda või võitlus Aleksandri Kooli vastastega. Eriti naeruvääristas "Sakala" sakslaste tööriista Aleksandri Kooli vastu - Pärt Suijat.[3]

Taotelles igati rahvahariduse edenemist oli "Sakala" olulisemaks nõudeks pääle emakeelse alghariduse rahvakoolide õppekavade laiendamine mitmesuguste aladega usuõpetuse arvel. Ägedalt taunis Jakobson usuõpetuse ülemäärasust, "piiblisalmide orjust", seades sellele vastu "ilmaliku tarkuse". See ilmalik tarkus oli alles väga hiljuti asunud eesti rahvakoolidesse. Alles 1850-ndais aastais oli ju võetud vallakoolide õppekavadesse kirjutamine ja arvutamine, ja 70-ndais aastais määratu uuendusena maateadus. Alles hiljuti oli alanud ka koolikirjanduse soetamine. Nüüd nõudis "Sakala", et

---

1) Sakala nr.19, 16. mai 1881.

2) Sakala Lisaleht nr.39, 27. sept. 1880.

3) Üks näide Sakala Lisaleht nr.3, 25. märts 1878, Nalja Märt ja Kalja Pärt, jm.

kooli õppekavadesse võetaks rohkem maateadust, samuti loodusteadust, ka ajalugu. "Mis kasu on," küsis "Sakala", "kui... meil küll Mooses ja kõik prohvetid kõige oma vooruste ja pattudega tuttavad on, aga isamaa sündmustest, looduse teadusest... ei ole juttugi?"[1] Soovitav oleks õppeprogrammi võtta ka võimlemine ja käsitöö,[2] ja tuleks õpetada ka "ihu oleku ja seaduste tundmist.[3] Lõpuks rõhutas "Sakala" ka vene keele õpetust eesti külakoolides - mis nekruteile oleks hädatarvilik.[4]

Jakobsoni usuõpetuse-vastase tendentsi parimaks näiteks on see Nalja Mardi ja Kalja Pärdi ironiseerimine piiblisalmide orjuse üle, mis Hurtagi nii väga ärritas. Siin vestlesid Nalja Mart ja Kalja Pärt järgnevalt:

"Nalja Mart: Täna võin sinule jälle uudist kuulutada...

Kalja Pärt: Vist jälle ilmalapsed mõne jõleda tüki teinud?

Nalja Mart: Tuleval suvel tuleb Daani mees Clausson-Claus Tartu, kus koolmeistrid välja õpetatakse, ja siis hakatakse rahvakoolides ka käsitööd õpetatama.

Kalja Pärt: No jah, seda ma arvasin! Enne kooli lugemise raamat, siis geografia, siis looduse õpetus ja nüüd ka veel käsitöö! Mõne aasta eest tagasi õppis minu poeg 50 piibli salmi nädalas pähä, viimaste uuenduste järele sai ta paljalt 25 tükki, ja kui ka veel käsitöö tuleb, siis ta vist enam 5 salmi nädalas pähe ei õpi! Ei! Seesuguse kooli mina oma poega küll ei saada! On nüüd jo

---

1) Sakala nr.5, 1.aprill 1878, Art. Meie tütarlaste kasvatamine III.
2) Sakala nr.3, 18.märts 1878, Juhtkiri: Käsitöö koolides.
3) Sakala nr.13, 28.märts 1881, Omalt maalt, Pärnumaalt.
4) Sakala nr.2, 10. jaan. 1881, Omalt maalt, Tallinnast.

üleannetu küll, mis ta siis alles teeb, kui enam piiblisalmide orjust ei ole!"[1]

Jakobsoni ilmliku hariduse nõue ei kohutanud mitte üksnes sakslasi - näiteks nurises "Revalsche Zeitung" "Sakala" üldse palju pahandust tekitanud artikli puhul "Kuda inimene kaua võib elada", et Jakobson tahtvat füsioloogiliste ettekannetega asendada usuõpetust, mis peab südant ülendama, puhastama ja harima, ja anda selle asemel ilmliku tarkuse lünklikke algeid.[2]

Usuõpetuse kaitseks astus välja ka "Eesti Postimees" reaktsioonilise eestluse leerist. Usuõpetus on parim südame kasvataja ja meele harija, väitis "Eesti Postimees"[3], ainuke päästerõngas patusele inimsoole on jumala sõna.[4] Selle vastu seadis aga Jakobson resoluutselt oma veende, et "meie rahva suurim hool peab praegu olema, omi koolisi maal võimalikult edendada, ja just ilmliku tarkuse õpetamise poolest..."[5]

---

1) Sakala Lisaleht nr.6, 8. aprill 1878.

2) Revalsche Zeitung nr.243, 19. okt. 1878, Juhtkiri: Etwas über die ehstnische Literatur und Tagespresse II.

3) Eesti Postimees nr.38, 17. sept. 1880, lk. 159.

4) Eesti Postimees nr. 33, 13. aug. 1880, lk. 140.

5) Sakala nr.43, 25. nov. 1878, Omalt maalt, Pärnu maakonnast.

IV.

FEODALISTLIKU REAKTSIOONI VASTURÜNNAK.

1. Balti-saksluse püüdlused "Sakala" teotsemise tõkestamiseks.

Kuigi eesti maakodanlus oli alles lõplikult välja kujunemata, oli veel kaunis nõrk ja arg; kuigi balti mõisnikele kuulus veel majanduslik ja õiguslik ülemvõim, oli "Sakala" neile "üks hirmus suur ja üks hirmus vihane lendav madu", nagu väljendus üks pastor.[1] Eesti maakodanlus ründas oma võitluses siiski üsna otsustavalt balti aadli positsioone, kes hoolimata kodanlikust arengust ei tahtnud loobuda oma feodaalsest võimust. Seepärast sattuski siinne mõisnik- ja pastorkond (eriti Liivimaa rüütelkond, sest eesti rahvusliku liikumise pinnaks oli tollal just edenenum Lõuna-Eesti) H. Kruusi formuleeringu järgi harukordselt suurde ärevusse ja asus kogu rindel võitlusse radikaliseeruva eesti rahvusliku liikumise vastu.[2] Et aga selle parunite meeleheitliku vasturünnaku teravik oli sihitud just "Sakala" vastu, tõestab omalt poolt "Sakala" võitlushoo intensiivsust, tõestab, et "Sakala" tähistas kulminatsiooni eesti maakodanluse feodalismivastases võitluses.

Nagu rõhutatud, oli Jakobson "Sakala" kaudu eesti noorkodanluse juhiks, kui see veel progressiivsena suutis mobiliseerida laiu rahvamasse. Saksa feodalistlik reaktsioon vaatas kohkunult "Sakala" mõju rahvahulkadesse, ta aktiviseerivat toimet, seistes koos konservatiivse eestlusega probleemi ees: miks tormab nii palju inimesi "Sakala" järele - nagu "Eesti Postimees" pealkirjastas ühe oma juhtkirjagi.[3] Ja tõstes üheltpoolt enda lohutuseks, teiselt-

---

1) Sakala nr.17, 26.apr. 1880, Omalt maalt, Viliandi maakonnast.

2) Kruus, H., Liivimaa rüütelkonna võitlus Eesti rahvusliku trükisõna vastu 1879 - 1883.a. Looming 1929, nr.4, lk.412.

3) Eesti Postimees nr.39, 30.sept. 1880, lk. 153.

poolt "Sakala" kompromiteerimiseks kära Jakobsoni demagoogiast asus reaktsioon kõigi vahenditega taotlema ta edasise tegevuse paralüseerimist.

On korduvalt kõneldud Jakobsoni orientatsioonist vene keskvõimule, samuti aga ka balti mõisnike taotlusest kasutada omaltpoolt riigivõimu eesti maakodanluse liikumise halvamiseks. Kui "Sakala" taktikaks oli toetuseotsimine riigivõimult, siis oli sakslaste peamiseks taktiliseks võtteks püüe tembeldada eesti rahvuslikud, s.o. maakodanluse, taotlused valitsuse silmis ohtlikeks.

Teiseks sakslaste tendentsiks võitluses "Sakala" vastu oli kompromiteerida teda ka eesti rahva enda silmis. Katsuti kõigiti pidurdada "Sakala" mõju massidesse, kasutades siinjuures ära eesti kodanluse reaktsioonilist tiiba.

Nende eesmärkide teostamiseks rakendasid sakslased nii propaganda oma ajalehtede kaudu, kuid samuti veeretasid nad tegelikke takistusi Jakobsoni võitlusteele. Ohtlikem oli aga see intensiivne "Sakala"-vastane aktsioon, mida mõisnikud arendasid otseselt riiklike võimukandjate juures.

Seoses üksikprobleemidega on juba toodud mõningaid näiteid saksa ajalehtede võitlusest "Sakala" vastu. "Sakalal" tuli taluda kõigi eesti ala saksa ajalehtede pääletunge ja nende tagasilöömiseks väsimatult polemiseerida. "Sakala" ründajad olid eriti "Revalsche Zeitung", "Neue Dörptsche Zeitung", "Rigasche Zeitung", "Zeitung für Stadt und Land" ja teised.

Kõigi nende ajalehtede ühiseks üldiseloomustuseks "Sakala" tegevusele oli - õõnestav kihutamine.[1] Nii nagu kirikuõpetajad

---

1) Vrdl. H.Kruus, Liivimaa rüütelkonna võitlus..., Looming 1929, nr.4, lk. 331.

kuulutasid Jakobsoni sotsiaal-demokraadiks ja nihilistiks, nii taoteldi seda teha ka saksa ajakirjanduses. Nagu kogu sakslaste eesti rahvusliku liikumise vastu suunatud sõjaretk, nii hoogustus ka parunite ajakirjanduslik kampaania eriti aastal 1881, millal süüdistus nihilismis muutus seoses Aleksander II tapmisega veelgi ohtlikumaks. Jakobson ise konstateeris 1881.a. sügisel saksa ajalehtede suurt pääletungi "Eesti rahva püüdmistele".[1]

"Sakala" ässitava tegevuse peamise sisuna tõsteti esile, et ta õhutab vihavaenu üksikute seisuste vahel meie maal. Selles lõpmatult korratud süüdistuses väljendub selgesti feodaalide hirm oma ülemvõimu pärast. Alati on laguneva formatsiooni reaktsioonilised klassid sulgenud silmad tõelikkuse ees ja ühiskonna progressiivsete elementide nende vastu suunatud võitlust käsitanud üksikute kuritahtlike "ässitajate" ja "mässajate" tegevuse viljana. "Mida me "Sakalale" andestada ei või," kirjutas näiteks "Revalsche Zeitung", "on ta kirglik vihkamine meie mitte-eestlasist kaaskodanike suhtes, ta ässitused kunagiste pärishärrade vastu, nagu tahaks ta tekitada tagantjärgi tormi ja teha end juba ammu saabunud vabaduse lipukandjaks..."[2] Samasuguseid süüdistusi korrutasid väsimatult ka Riia "Zeitung für Stadt und Land" ja "Neue Dörptsche Zeitung". "Sakala" ässitab ja lõhestab, väideti, nemad aga, sakslased, taotlevad seisuste sõbralikku koostööd. "Sakala" püüab kõikjale külvata rahulolematust,[3] õõnestada igasugust autoriteeti me maal.[4] Sääljuures pole tal muid printsiipe ega eesmärke, kui vaid olla ise eesti rahva juht.[5] Ja sakslased väitsid,

---

1) Sakala nr.35, 5.sept. 1881, Juhtkiri: Enam ühendust...

2) Revalsche Zeitung Nr.293, 19.okt. 1878, Juhtkiri: Etwas über die ehstnische... Tagespresse II.

3) Näiteks Neue Dörptsche Zeitung Nr.70, 25.märts 1880, Inland, Dorpat.

4) Näiteks Neue Dörptsche Zeitung, Nr.120, 12.mai 188[illegible], Inland, Dorpat.

5) Neue Dörptsche Zeitung, Nr.70, 25.märts 1880, Inland,Dorpat.

et kõigi oma ässitustega, kogu oma meeletu edasitormamisega, mis on sihitu ja plaanitu, kõike tallates, mida tundmus ja mõistus pühaks peavad, jõuab "Sakala" tühjusse, kus võimutsevad vaid nihilism ja sotsialism, ajavaimu räpaseimad teenrid.[1] Tõsteti ka esile keisri nime kurjasti pruukimist "Sakala" poolt.[2] Jakobsoni pooldajaile omistati saksa ajakirjanduse poolt nimetus "noor-eestlased" poliitiliselt diskrediteeriva nimetusena - tahtes sellega meenutada revolutsioonilist Jungdeutschlandi või Noor-Itaalia ja Noor-Poola liikumist.[3]

"Sakala" kompromiteerimise kõrval riigivõimu silmis taotlesid saksa ajalehed oma propagandaga ka, nagu mainitud, igati õõnestada "Sakala" mõju massides. Selleks katsetati igasuguseid võimalikke võtteid. "Sakalat" püüti näiteks rahva silmis kõigiti naeruvääristada, tõstes esile suurusehullustust - ta pidavat end "ainukeseks tõeliseks ja täielikuks rahvavaimu ja -elu väljendajaks"[4]; ta mängib kõikteadjat ja ilmeksimatut, tegelikult levitab aga üpris poolikut vaimuharidust[5]. Väideti, et "Sakala" norib tüli teiste eesti ajalehtedega.[6] Lõpuks tungiti Jakobsonile isiklikult kallale ja süüdistati teda oma lehe tellimisteta laialisaatmises inimestele, kes seda sugugi ei taha.[7]

Jakobson tõrjus niisugused kallaletungid kas asjaliku ja tõsise seletusega (näiteks lugemiseraamatu puhul), või terava

---

1) Revalsche Zeitung nr.243, 19.okt. 1878, Juhtkiri: Etwas über die ehstnische Literatur und Tagespresse II.

2) Samas.

3) Vrdl. Tuglas, Fr., Eesti Kirjameeste Selts, lk.72 - 73.

4) Neue Dörptsche Zeitung, nr.45, 23.veebr. 1880, Inland, Dorpat.

5) Revalsche Zeitung, nr.243, 19.okt. 1878, Juhtkiri. Etwas über... II.

6) Revalsche Zeitung nr.232, 6.okt. 1878, Inland, Reval.

7) Sakala nr.1, 6.jaan. 1879, Omalt maalt, Viliandis.

irooniaga - nii näiteks "Revalsche Zeitungi" süüdistused "poolikus vaimuhariduses". Ta lasi sel puhul oma Nalja Marti seletada, et igasugune vaimuharidus peab jääma poolikuks, kuna keegi iial ei jõua omandada kõiki olemasolevaid teadusi, ja targimad on need, kes möönavad, et nad veel palju ei tea. Ja kui Kalja Pärt selle pääle küsis, et missugusel harituse astmel on siis "Revalsche Zeitung", et ta sedagi ei taipa, siis vastas Nalja Mart: "... nende aru järele on see mees ülema vaimuharimise pulga peal, kes mõnes suurekooli linnas nii kaua Baieri õlut jõi ja raamatu lehti pähä õppis, kuni kraadi klaas teda õpetatud mehe auunime sisse tõstis..."[1] Nii ründas siin Jakobson sakslaste ülikõrget arvamust oma kultuursusest, mille nad vastandasid oma monopolina eesti "maarahva" harimatusele ja jämedakoelisusele.

Saksa ajakirjandus suhtus loomulikult äärmiselt vaenulikult ka Jakobsoni ja "Sakala" seosesse vene ajakirjandusega. "Sakalaga" kontaktis olevaid vene ajalehti "Голос" ja "Новая Время" süüdistati sihilikus vaenus ja ässitamises Baltimaade suhtes.[2] "Голос" näiteks teostavat otse tormijooksu balti korralduste vastu.[3] Siinjuures pahandas sakslasi eriti, et vene ajalehed kasutavad ära "Sakala" "kuritahtlikku" informatsiooni balti provintside kohta.[4] Ja lõpuks vihjati vene lehtede venestamistendentsile[5], kahtlustades ka "Sakalat" eesti rahva venestamises.[6]

"Sakala" vastu suunatud opositsiooni kandjaks ei olnud üksnes saksa ajakirjandus, vaid, nagu juba varem rõhutatud, suurimal

---

1) Sakala Lisaleht nr.14, 27.mai 1878.
2) Näiteks Revalsche Zeitung nr.214, 15.sept. 1878, Inland.
3) Neue Dörptsche Zeitung nr.21, 26.jaan. 1881, Inland,Dorpat.
4) Näiteks Neue Dörptsche Zeitung nr.241, 17.okt. 1881, Inland, Dorpat.
5) Näiteks Neue Dörptsche Zeitung nr.152, 23.mai 1880, Inland, Dorpat.
6) Näiteks Revalsche Zeitung nr.243, 19.okt. 1878, Juhtkiri: Etwas über die ehstnische... Tagespresse II.

määral kirikute kantslid. Oli ju saksa pastorkond küllalt olulise lüliks reaktsiooni üldises rindes. Kantsleist üle kogu maa kõneldi Jakobsonist kui mässajast ja sotsiaaldemokraadist. "Sakala"oli kirikuõpetajaile "riiu ja tülileheks", kes oma "rojast kätt juba püha asja külge on sirutanud"[1] ja kelle väljaandja tuleks ära põletada igaveses põrgutules.[2] Sinodid kuulutasid eesti rahvuslikud taotlused taunitavaiks ja kahjulikeks.[3]

Sakslased ei piirdunud aga kaugeltki oma "Sakala"-vastases teotsemises ainult propagandaga. Polnud ime, et "Sakalat" mõnes kohas ei lubatud tellida pastori või mõisniku poolt,[4] et "Sakala" numbrid mõnes maakonnas saladuslikult kadusid,[5] et sillakohtu ametnikud purjus peaga "Sakala" korrektuurpoognaid varastasid.[6]

Üheks tõsisemaks katseks "Sakala" võitlushoogu halvata kujunesid aga saksa mõisnike ja kirikuõpetajate poolt kohe "Sakala" esimesel ilmumisaastal alustatud kohtuprotsessid selle väljaandja vastu. Need protsessid olid, nagu on märkinud H.Kruus, üheks osaks ~~sellest~~ reaktsiooni ulatuslikust ja süstemaatilisest sõjakäigust eesti kodanluse rahvusliku liikumise radikaalse suuna vastu. Nad teenindasid balti-sakslastele õieti kolme eesmärki: nad tõkestasid, esiteks, tegelikult ja praktiliselt Jakobsoni teotsemist. Ülekuulamised, vastulausete koostamine, tunnistajate ja täiendava informatsiooni hankimine, - kõik see oli Jakobsonile tõepoolest küllalt aegaviitev ja koormav. Teiseks võisid nad kompromiteerida Jakobsoni riigivõimu silmis, ja kolmandaks, ka rahva silmis.

Neid protsesse - mille peamiseks ajendiks sai "Sakala" mõisnikest ja kirikuõpetajaist koosneva reaktsioonilise koolivalitsuse

---

1) Sakala nr.12, 24.märts 1879, Omalt maalt, Tartumaalt.
2) Sakala nr.39, 3.okt. 1881, Omalt maalt, Pärnu maakonnast.
3) Sakala nr.10, 7.märts 1881, Omalt maalt, Tallinnast.
4) Sakala nr.11, 17.märts 1879, Omalt maalt, Tallinnamaalt.
5) Sakala nr.7, 17.veebr. 1879, Nalja Märt ja Kalja Pärt.
6) Sakala nr.27, 19.aug. 1878, Omalt maalt, Viliandis.

kriitika, millest eespool on juba kõneldud (kolme puhul) - kogunes kohe 1878.a. jooksul tervelt kuus. "Pool tosinat täis!" teatas Jakobson ise oma kohtuprotsessidest "Sakalas" kevadel 1879.[1] Juba olulisematena iseloomustatud protsesse alustasid, nagu mainitud, Halliste kirikuvöörmünder von Bock, Helme vöörmünder von Stryk ja Paistu vöörmünder von Bock kohalike kihelkonnakoolivalitsuste nimel. Üheks tähtsamaks protsessiks oli aga ka praost Kentmanni protsess Jakobsoni vastu, mis oli seotud "Sakala" ja "Ristirahva pühapäeva lehe" võitlusega. "Ristirahva pühapäeva lehes" tauniti nimelt seniilmunud eesti kalendreid, kus sees olevat lugejaid õigest usust eksitavaid asju ja hoiatati rahvast valeprohvetite eest, "kes teie jure tullevad lamba ridis, agga seestpiddi on nemad kiskjad hundid". On loomulik, et "Sakala" seda artiklit kommenteeris üsna tugevate väljendustega. Seniseid kalendreid, kirjutas "Sakala", on välja annud "Sakala" ise ja "Eesti Postimees". Põhjendagu Kentmann, kes neist on kiskja hunt ja miks, muidu on ta sõnad mudane laim ja ta enda tööd rahva hulgas tuleb pidada pettuse tööks. Seepääle esitaski praost Kentmanni solvamise pärast kaebuse Viljandi magistraadile.

Vähemolulistena lisandusid veel kaks protsessi - üks Viljandi sillakohtu ametniku Hanseni kaebuse tõttu, kes oli varastanud Feldti trükikoja jooksupoisilt "Sakala" korrektuurpoognad, asja avalikkusesse toomist nimetas aga oma au haavamiseks, kuna see olevat olnud vaid purjus pääga tehtud süütu nali. Kuuendat protsessi Jakobsoni vastu alustas Tõstamaa köster Lorenzsohn, keda "Sakala" süüdistas, et ta kirikuõpetajat asendades on teinud kiriku "ilmaliku asjade vaidlemise kohaks", tehes "Sakala"-vastast propagandat.

---

1) Sakala nr.9, 3.märts 1879, Omalt maalt, Viliandis.

Seda nimetas Lorenzsohn laimuks. Protsess aga vaibus Lorenzsohni surma tõttu.

Need protsessid, mis pääle viimase olid esitatud Viljandi magistraadile, läksid siit edasi Pärnu maakohtusse. Siinne maakohtunik oli muide üks Jakobsoni aktiivsemaid ja teadlikumaid vastaseid sakslaste seas - nimelt sama Paul de Colonque, kes hiljem, a.1880, koostas Liivimaa rüütelkonna esinduse jaoks süstemaatilise süüdistava ülevaate "Sakala" ässitavast tegevusest. Nii koges Jakobson isiklikult teravasti mõisnike seisuslikku ülemvõimu balti kohtuis.

Pärnu maakohus mõistiski Jakobsoni süüdi peamistes protsessides - pääle Paistu juhtumi, kus tunnistajate tõttu ei saadud Jakobsoni siiski otseselt süüdistada. Jakobson oli sihilikult protsesse venitanud, viivitades vastulausetega jne. Pärnu maakohtu otsuse motiveeringust oli selgesti näha, kuidas see ei arvestanud Jakobsoni vastulauseid, vaid toetudes vastaste kaebustele, taunis "Sakala" kirjutiste ja isegi Jakobsoni vastulausete tooni, mis polevat küllalt autoriteetiaustav. Liivimaa õuekohus, kes Pärnu maakohtu otsuse kinnitas, määras Jakobsoni lõplikuks karistuseks 2 kuud vangistust ja 100 rbl. rahatrahvi.[1)]

Kuid need protsessid olid vaid väikeseks ja tagasihoidlikuks sektoriks mõisnike ja pastorite "Sakala" vastu suunatud kampaanias. Nad olid vaid esimeseks katsetuseks "Sakala" ohjeldamisel. Palju ohtlikum "Sakalale" oli balti-sakslaste juba mainitud teotsemine riigivõimu esindajate juures - nii kohalike võimukandjate juures kui ka Peterburis. Sakslased tegid kõik, et õhutada valitsevaid võime võtma "Sakala" vastu tarvitusele otsustavaid survevahendeid. Ent vene keskvõim, kellele, nagu mainitud, muutus balti provintside eriasend ja balti mõisnike feodalistlikud privi-

---

1) Kruus, H., Ajakirjanduslikud kohtuprotsessid C.R.Jakobsoni vastu, Eesti Kirjandus 1940, nr.6/7, lk. 254-279.

leegid kapitalismi arengu tõttu ikka vähem vastuvõetavaks, ei täitnud siin mõisnikkonna lootusi. Aktsioon "Sakala" vastu algas kohe a. 1878, ja ta peamiseks kandjaks kujunes Liivimaa rüütelkond. Kasutades süüdistusmaterjalina "Sakala" eespoolkirjeldatud konflikti praost Kentmanniga ja "Sakala" nõuet talupoegade esinduse suhtes Maapäeval nõudis Eestimaa kindralsuperintendent Schulz Liivimaa kubernerilt Uexküll-Güldenbrandt'ilt "Sakala" tegevuse tõkestamist. Kuberner oli aga väga passiivne. Saanud "Sakala" kohta sellele soodsat informatsiooni Riia tsensor Suigusaarelt, samuti Liivimaa Sandarmivalitsuse ülemalt kindralmajor Laksilt, kes kinnitasid, et "Sakala" pole ei poliitiliselt ega usuliselt riigi huvidega vastuolus, jäi kuberner äraootavale seisukohale. Näeme, et "Sakala" pidev ja innukas truualamlikkuse rõhutamine polnud asjatu - kindlasti mõjutas see Suigusaare ja Laksi hinnangut "Sakala" suhtes.

Teotsedes aga paralleelselt ka otse tsentraalvõimude juures saavutasid mõisnikud oma sidemete tõttu siiski "Sakala" sulgemise kaheksaks kuuks, alates 30. aprillist 1879. See oli ka õieti mõisnike suurimaks saavutuseks nende "Sakala" vastu suunatud aktsioonis.

Kohe pääle "Sakala" taasilmumist jätkus rüütelkondade teotsemine. Et senised tsensorid "Sakalat" kaitsesid, sai parunite taotluseks revideerida tsensuuri. Seda kajastaski juba veebruaris 1880 Liivimaa maamarssali ja teiste rüütelkondade esindajate poolt keisrile esitatud märgukiri, milles juhiti tähelepanu eesti ja läti ajakirjanduse kahjulikele suundadele, nõuti "Sakala" sulgemist ja tsensuuri ümberkorraldamist.

Ka Liivimaa kuberneri juures muutusid sakslased ikka aktiivsemaks. Juba mainitud P. de Colongue koostas aruande "Sakala" kohta, milles käsiteldi üksikasjaliselt "Sakala" kallaletunge kohalikele autoriteetidele. Selle põhjal esitaski resideeriv maanõunik ettekande kubernerile. See aga, nõudes vaid "Sakala" hoolsamat vaatlust, jäi endiselt passiivseks, ja sakslased pidid ikka hüsteerilisemalt nõudma survevahendite tarvituselevõttu. Eriti kasvas sakslaste pahameel ja erutumus seoses eesti saadikute poolt juunis 1881 keisrile esitatud märgukirjaga. Juuli alul 1881 kaebaski maamarssal v. Bock siseministrile kuberneri pääle, kes ei astu samme poliitiliselt ohtliku eesti rahvusliku liikumise vastu, eriti aga ei ohjelda rahvast mõisnike ja kirikuõpetajate vastu ässitavat ajakirjandust. Samal aastal koostati Colongue'i aruande põhjal eriline märgukiri resideeriva maanõuniku poolt eesti ajakirjanduse, eriti aga "Sakala" kohta. Nõuti jälle riigivõimu kiireimat vahelesegamist ta ässitustööle ja iseloomustati C.R.Jakobsoni kui demagoogi, kelle tegevust soodustab ta küllalt tüse üldharidus ja rahva iseloomu hea tundmine. See oli osa aktsioonist, millega eesti seltse püüti kujutada poliitilise opositsiooni koldeina - rünnak seltside vastu algas muide seoses eesti põllumeeste seltside saadikute eespoolkirjeldatud esinemisega Riias põllutöö kongressil veebruaris 1889. Eesti rahvusliku liikumise lõppeesmärgina püüti näidata Eesti-Soome ühisriiki, püstitati oletus, et eksisteerib eesti rahvategelaste salaselts, mis teeb põrandaalust kihutustööd, jne.jne.

See oli ulatuslik sõjakäik. Tulekahjud ja kuritööd maal tembeldati poliitilisiks ja atentaadi puhul Kanepi kirikuõpetaja Holstile nõuti isegi kubermangu võtmist erilise sõjalise kaitse alla. Ja ikka tõsteti esile ühe olulisema rahutusi põhjustava

tegurina ässitav ajakirjandus, ja selle peamine esindaja, "Sakala". Mats Tõnissoni Rahva Tähtraamatu puhul näiteks leidis Liivimaa resideeriv maanõunik, et siin on tegemist sotsialistliku revolutsioonilise propagandaga. Ja "Sakala", väideti", on selle kalendri täielik hingesugulane, kelle ühise hädaohtliku propaganda tulemuseks olevatki poliitiliste kuritegude tihenemine maal.

Kuid kogu sellel innukal kampaanial polnud valitsusvõimude eespoolkirjeldatud hoiaku tõttu siiski küllaldasi tulemusi. Õieti kõik, mis sakslased saavutasid, oli uus tsensuurikord Liivimaal 20. märtsil 1882. Ent selleks ajaks oli "Sakala" võitluse intensiivseim faas niikuinii möödunud.[1)]

2. "Sakala" ja eesti kodanluse reaktsiooniline tiib.

Nii nagu parunid ja pastorid arendasid meeleheitlikku rünnakut "Sakala" taotluste vastu meie maakodanluse tugevdamiseks ja feodalismi elementide likvideerimiseks, nii asus "Sakala" vastu võitlema ka eesti kodanluse reaktsiooniline osa. Olles üheltpoolt, nagu rõhutatud, veel mitte vabanenud feodalistlikest igandeist oma teadvuses ja hakates teiseltpoolt hirmu tundma masside ees võttis see kiht aktiivselt osa "Sakala" vastu suunatud rünnakust, asudes nii objektiivselt balti-saksa feodaalhärrade teenistusse - ükskõik, mida ta i s e oma teotsemisest mõtles. Eestlaste endi seesugune teotsemine oli sakslastele loomulikult teretulnud, kes osutasid ka omapoolset aktiivsust eesti konservatiivide ärakasutamiseks. Jakobsoni "Sakala" üheks oluliseks ülesandeks kujuneski paljastada eesti reaktsionääre teenindamas balti-saksa rõhujate huve. Ta pidi paratamatult võitlema nii eesti reaktsiooni otsese rünnakuga "Sakala" enda vastu, kuid samuti pidi ta olema valvel selle reaktsiooni poolt levitatava ideoloogia

---

1) Kruus, H., Liivimaa Rüütelkonna võitlus Eesti rahvusliku trükisõna vastu 1879-83, Looming nr.4 - 1929, lk.388-411.

ja põhimõtete suhtes, mis tõkestas eesti rahva teadlikkuse arengut ja juhtis ta tähelepanu kõrvale otseseilt võitlusülesandeilt.

Üheks selle reaktsiooni "Sakala" vastu suunatud teotsemise näiteks oli J.Hurda, reaktsioonilise tiiva väljapaistvaima juhi, lahkulöömine "Sakalast". Hurt oli "kiriklane päälaest jalatallani", kes "Sakala" väljendusele vastavalt seadis oma seisuse kasu kõrgemale rahva kasust, teotsedes kirikhärrade, s.o. feodaalse ülemklassi, aga mitte eesti tõusva maakodanluse huvidele vastavalt. Ja nagu "Sakala" rõhutas, oli Hurt üsna tegelikult sakslaste teenistuses - arvatavasti avaldati talle Võru sinodi poolt otsest survet "Sakalast" loobumiseks.[1]

Hurda-Jakobsoni konflikt väljendas kõige selgemini eesti maakodanluse kahe voolu vastuolu. Jakobson ristis Hurda pooldajaskonna "kirikherrade parteiks", seostades neid saksa kirikuõpetajatega. Paljastades ja taunides Hurta "Sakalas" paljastas ja taunis Jakobson kogu reaktsioonilist eestlust. "Sakala" taunis Hurda kõikuvat ja reetlikku seisukohta. "... Üks tõsine rahva eestvedaja ei tohi kõikuda, tulgu ka kõik vanaaja inkvisiitsiad tema vastu välja."[2] Oma kõikumistega on Hurt vaenlaste teenistuses, on tööriistaks neile, kelle eesmärgiks on eesti rahvast lõhestada ja üksteise vastu ässitada.[3] Eriti rõhutas aga "Sakala" Hurda käitumise reetlikkust seoses 1881.a. keisrile esitatud eesti seltside märgukirjaga. See märgukiri oli eesti maakodanlusele küllalt tähtsaks aktsiooniks, aktiviseerunud maakodanlus formuleeris sellega oma arenenud nõudmised ja esitas need keisrile.

---

1) Vrdl. Tuglas, Fr., Eesti Kirjameeste Selts, lk. 75.

2) Sakala nr.27, 19.aug. 1878, "Sakala" väljaandja avalik vastus...

3) Sakala Lisaleht nr.51, 30.dets. 1878, Art. Kes on kiriku müüride lõhkujad... II.

"Sakala" paljastas täie teravusega Hurda, kes oli keeldunud alla kirjutamast märgukirjale. Alul oli Hurt keeldunud ainult ühele punktile alla kirjutamast, hiljem aga öelnud, et ta on üldse kogu asjast kaugel seisnud, ja et kõik eesti seltsid kirjutavad siia alla sama vähe, kui tema. "Sakala" taunis Hurta eriti selle eest, et ta ütles niisugust asja ajal, kui sakslased kõigiti püüdsid näidata, et märgukiri ei väljenda meie rahva soove, vaid on ainult üksikute aktsiooniks.[1]

Eesti maakodanluse erinevate voolude vastuolu , mida sümboliseeris Hurda ja Jakobsoni konflikt, avaldus erilise selgusega kahes eesti suuremas rahvuslikus ürituses - Eesti Kirjameeste Seltsis ja Eesti Aleksandri Kooli pea- ja abikomiteedes. Siinne võitlus kajastus küllalt selgesti ka "Sakalas". "Sakala" tõi pidevat informatsiooni vastavate kommentaaridega sündmuste kulgemisest mõlemas organisatsioonis.[2]

Kuid selles eesti maakodanluse organisatsioonide kulgevas võitluses oli "Sakala" vaid abivahendiks. "Sakala" otseseks võitlusülesandeks kujunes ~~aga~~ võitlus reaktsioonilise eesti ajakirjandusega, mis kujunes küllalt laiaulatuslikuks sektoriks "Sakala" tegevuses. Poleemika kõrval saksa ajalehtedega võttis "Sakala" veergudel veelgi enam ruumi poleemika reaktsiooniliste eesti ajalehtedega, eriti "Eesti Postimehega".

"Sakalat" toetasid ideoloogiliselt kaks eesti ajalehte - "Pärnu Postimees" ja "Tartu Eesti Seitung", mis aga samuti hiljem sattusid reaktsionääride kätte. Intensiivset rünnakut "Sakala" vastu arendasid aga eestikeelsest ajakirjandusest "Ristirahva Pühapäeva Leht", "Tallinna Sõber", "Eesti Postimees" ja hiljem "Valgus".

---

1) Sakala nr.48, 5.dets.1881, Omalt maalt, Tartust.

2) Vrdl. Kruus, H., Eesti Aleksandri Kool, lk. 102 jj., ja Tuglas, Fr., Eesti Kirjameeste Selts, lk. 68-97.

Neist olid "Ristirahva Pühapäeva Leht" ja "Tallinna Sõber" mõisnike ja kirikuõpetajate otsesed käsikajalehed. Oli ju näiteks "Ristirahva Pühapäeva Leht" otseselt Eestimaa konsistooriumi häälekandjaks, ta toimetaja oli "Sakala" perioodil praost Kentmann. "Tallinna Sõber" kuulus Lindforsi pärijatele ja ilmus Eestimaa rüütelkonna toetusel.

Mõlema ajalehe kallaletungid "Sakalale" olid niivõrd sagedased, niivõrd absurdselt motiveeritud ja niivõrd ilmselt feodaalse ülemklassi huvidest kantud, et "Sakala" selle permanentse "teutuse ja laimuga" ei saanudki õieti argumenteerida, vaid kasutas enamasti irooniat ja sarkasmi, jättes mainitud ajalehed rohkem oma Nalja Mardi ja Kalja Pärdi hooleks.

"Ristirahva Pühapäeva Lehest" innukam oli "Tallinna Sõber". Ta toetas kõiki sakslaste argumente "Sakala" vastu. Ta astus "Sakala" vastu välja - selle feodalismivastase võitluse olulisis sektoreis - nii teoorjuse küsimuses, koolivalitsuse probleemi puhul, talumaade mõisastamise puhul, - millest eespool on olnud juba juttu. Ta refereeris saksa ajalehti, nimetades nagu nemadki "Sakalat" vaenuõhutajaks, ässitajaks, nihilistiks.[1] Nagu sakslasedki, süüdistas ta "Sakalat" suurusehullustuses, see ütlevat "riik, see olen mina" analoogial: "rahvas, see olen mina"[2], nimetas Jakobsoni"paapst Karolus I-seks"ja püüdis teda isiklikult kompromiteerida, väites, et ta poliitika on taskupoliitika[3] jne.jne. Ja laimanud "Sakalat" ikka edasi veelgi absurdsemalt nurises ta,lõpuks, et "Sakala" temaga ei argumenteeri. Formuleerinud oma arvamuse

1) Näiteks Tallinna Sõber nr.14, 4.apr.1880, Omalt maalt, Tartust.
2) Tallinna Sõber nr.10, 7.märts 1880, Juhtkiri: Koolide asjust.
3) Sakala nr.18, 3.mai 1880, Omalt maalt, Tallinnast.

"Tallinna Sõbrast" ja ta toimetaja Eichhornist väljendusega "palgatud ülejooksik"[1], tüdines "Sakala" "sellest pudrust, mis Tallinna Sõber keedab" ega pidanud tõesti võimalikuks vaielda selle "Jeeriku-pasunamehega"[2]

"Ristirahva Pühapäeva Lehe" ja "Tallinna Sõbra" küsimus oli kõrvalprobleem "Sakala" ülesandeis. Peaülesandeks oli "Sakalale" võitlus "Eesti Postimehega". "Ristirahva Pühapäeva Lehe" ja "Tallinna Sõbra" mõju massidesse ei saanud olla kuigi suur. Seevastu oli "Eesti Postimees" siiski eestlaste endi auväärse staažiga ja küllalt laia levikuga leht, kelle mõju massidesse "Sakalal" tuli paratamatult karta. Selle ajalehe kaudu võisid avaneda feodalistlikule reaktsioonile parimad võimalused oma ideoloogia levitamiseks. Ja nii nagu Jakobson Hurda puhul näitas, kuidas see eesti konservatiivide juht on feodaalse ülemklassi teenistuses, nii paljastas ta ka "Eesti Postimehe" kui parunite ja pastorite huve teenindava ajalehe.

Jakobson oli ammu veendunud, et "Eesti Postimees" on ka üsna tegelikult ja otseselt saksluse teenistuses, et Jannsen on ära ostetud rüütelkondade poolt. Ja tal oli ka õigus. On dokumentaalselt tõestatud, et alates a. 1870, millal Jannsen keelas Jakobsonile kirjutamise "Eesti Postimehes", sai ta 9 aasta jooksul rüütelkondadelt toetust. Nende üheksa aasta jooksul maksti Jannsenile igal aastal mai- ja oktoobrikuus Eestimaa rüütelkonna kassast välja 300 rbl.[3] Sellele vastas Jakobson kohe a. 1871-72 satiirilise värssnäidendiga "Neljas Apokriiva raamat Mulgi rahvale",

---

1) Sakala nr.10, 8.märts 1880, Juhtkiri: Tallinna Sõber ja tema püüdmised.

2) Sakala nr.38, 20. sept. 1881, Omalt maalt, Viliandist.

3) Miller, V., Eesti ajakirjandus balti-saksluse teenistuses. Eesti Kirjandus 1940, nr.8, lk. 324.

milles kujutati Jannseni tehingut v. Wahli ja v. Samsoniga, ja mis rahva hulgas omandas üsna laia leviku. Von Samsoni käsul pidi Jannsen selles draamas

"... Eesti rahvast karastama
Me Saksameeste vaimuga,
Ja, Eesti põllul äästama,
Me vana rittri äglaga..." [1]

"Sakala" ilmumisperioodil jäi olukord endiseks. Kuigi Jannseni otsesed suhted rüütelkondadega katkesid ta poja Harry Jannseni tööleasumisega "Eesti Postimehe" juure, jäid nii Jannsen sen. kui Jannsen jun. feodalistliku ideoloogia kammitsaisse ja feodalistliku reaktsiooni teenreiks. Korduvalt rõhutas Jakobson "Sakalas", et see kiriklaste partei poolt oma häälekandjaks valitud leht e i o l e eesti rahva ajaleht, vihjates siingi Jannseni äraostetusele - nii näiteks lauludes "Eesti poja ja Balti papa": "Kuldrahasid ma pailo vasta võtse/ Ja paar kõrd sala Sandimaale tõtse..." laulab Baltipapa.[2] Jannsen on koos "oma sopase "Eesti Postimehega" meie rahva vastaliste teenistuses", oli "Sakala" veene.[3]

"Sakala" näitas üksikasjaliselt, k u i d a s "Eesti Postimees" baltisaksluse huve teenis. Ta paljastas "Eesti Postimehes" levitatavad põhimõtted, mis olid kahjulikud eestluse resp. eesti maakodanluse huvidele, astudes nii vastu nende võimalikule mõjule rahvahulkades.

Eesti maakodanluse ja samuti kogu eesti rahva elulistele

---

1) Samas, lk. 63.

2) Sakala Lisaleht nr.36, 6. sept. 1880, Nalja tilgad.

3) Sakala nr.25, 21. juuni 1880, Omalt maalt, Viliandis.

huvidele oli kardetavaim "Eesti Postimehe" kokkuleplus balti parunitega ja sellele vastavalt levitatav "rahu kosutab, vaen kautab" printsiip. Selle printsiibi kardetavust rõhutaski eriliselt "Sakala".[1] Oli ju Jakobson juba a. 1869 kirjutanud J.Adamsonile: "Aga süda läheb mul täis, kui selle peale mõtlen, kuidas Jannsen iga päev rahvale ühest meelest rüütlidega ette räägib... kõik meie eesti asju tallatakse jalgega... ja meie noomime rahvast oma aealehtedes sõbrust pidada nende meie sõpradega, nendega ühelmeelel (see on üksi meie poolt) elada..."[2] Niisugused olid nüüdki Jakobsoni seisukohad "Sakalas". "Eesti Postimees" ründas teravalt omaltpoolt "Sakalat", süüdistades teda täiesti saksa ajakirjanduse eeskujul tülitsemises ja lõhestamises. "Katsugem leppida ja lepitada", on õige parool,[3] "Sakala" aga tülitseb, riidleb, kiusab, püüab omakasu.[4] "Sakala" teotsemine on "nooreestlaste... arutu edasitormamine"[5]. Ja väga meenutades näiteks "Revalsche Zeitungi" samalaadseid mõtteavaldusi, küsis "Eesti Postimees", k u h u siis "Sakala" õieti tahab vedada oma järelkäijaid - keda iseloomustati "Eesti Postimehe" poolt lammastena.[6] "Sakala" võitlusel pole mingit mõtet. "Meie rahva sisemise elu parandamine" pole "Sakala" asi, "sest meie rahva poliitika käekäigu eest saab meie armuline keiser muretsema ikka ja alati, ka siis, kui ajalehti olemaski ei oleks..."[7]

---

1) Näiteks Sakala Lisaleht nr.10, 29.aprill 1878, Nalja Mart ja Kalja Pärt.

2) Kruus, H., C.R.Jakobson võitlejana. Eesti Kirjandus 1932, nr.4, lk. 166.

3) Eesti Postimees nr.16, 22. apr. 1881, lk. 62.

4) Eesti Postimees nr.38, 23. sept. 1881, lk. 150.

5) Eesti Postimees nr. 12, 25. märts 1881, lk. 45.

6) Eesti Postimees nr.8, 1878, lk. 30.

7) Eesti Postimees nr.42, 21.okt. 1881, lk. 166.

Nii nagu saksa ajalehed, väitis ka "Eesti Postimees", et "Sakala" teotsemine pole eestlastele kasuks, vaid kahjuks; et "Sakalal" polegi midagi ühist eestlusega, vaid temas "norskab otse võeraloomuline vaim, kes eesti elujuuri närib".[1] Kahtlemata oli "Eesti Postimees" niisuguse küll naiivse argumentatsiooniga ülimal määral reaktsiooni teenistuses, kes ei tahtnud näha eesti rahva mingisugust aktiviseerumist. Sellele vastu rõhutas "Sakala" võitleva hoiaku tähtsust ja rahva poliitilise silmaringi avardumise vajadust, leides, et eesti ajalehtede vaidlused ongi selles mõttes tulnud eesti rahvale kasuks, õpetades teda "käima oma enese jalgade peal".[2]

Üheks komponendiks "Eesti Postimehe" reaktsioonilisest kokkuleplusepoliitikast ja -teooriast oli ka Harry Jannseni poolt levitatav baltluse-filosoofia. Ka selle vastu asus "Sakala" suurima aktiivsusega võitlema.

Harry Jansen, kes 1880.a. asus "Eesti Postimehe" kaastoimetajaks, ei olnud vast teadlikult feodalistliku reaktsiooni teenistuses. Ta oli lihtsalt naiivne kosmopoliit, kes sageli astus välja ka saksluse vastu, kuid objektiivselt kasvas ta baltluseteooria välja feodalistliku reaktsiooni pinnalt ja oli edasi sobivaks relvaks sellele reaktsioonile.

Oma naiivses teoorias rõhutas Harry Jannsen "kõrgemat olekut" - "baltia olekut", "kus kõik ühevääriliset kodumaa liikmed seisavad... käsi käes ..., valitseb vastastikune auupakkumine, osavõtmine, lahkus, mehelik meel. Inimene tuleb vabastada "määratumast rahvuse isetundmusest",[3] sest "rahvus on kogemata juhtunud

---

1) Eesti Postimees nr.39, 1881, lk. 153.

2) Näit. Sakala nr.42, 24. okt. 1881, Juhtkiri: Avalik vastusekiri meie lauluisa Dr. Kreutzwaldile.

3) Eesti Postimees nr.24, 11. juuni 1880, lk. 103.

olek"[1]. Kõik Baltimaadel sündinud inimesed peaksid kokku sulama üheks Balti rahvaks ühesuguste õigustega. Ja Harry Jannsen deklareeris, et ta on igal ajal ja kõigepäält baltlane.[2] Selles teoorias püüdis ta toetuda mõnevõrra balti liberaalseile mõisnikele. Jakobsoni nimetas Harry Jannsen "haigliku rahvuse kangelaseks", väites, et rahvuse kummardamine toob tüli, riidu, õnnetust.[3]

See naiivne ja udune filosoofitsev teooria oli kahtlemata ohtlik ajal, millal eesti maakodanlus ja kogu rahvas vajas julgustust ja innustamist võitluses feodalismi iganditega. "See on see kõige kahjulikum unelaul, mida praegu Eestirahvale laulda võib," ütleski Jakobson. Praegu, kus sakslased nii intensiivselt võitlevad oma eraõiguste ja saksa keele eest, pole aeg ilusateks sõnadeks.[4] Ja deklareerides, et: "esite, igal ajal ja kõige pealt oleme Eestlased, sest seeläbi alles oleme Baltialased..."[5] alustas Jakobson halastamatut rünnakut Harry Jannseni "kahjuliku unelaulu vastu". Kuigi sakslased üldiselt polnud rahul baltluse-teooriaga, kuna nad ei tahtnud end sugugi näha "samaväärseina" pärismaalastega, nägid nad lõpuks, et see on siiski neile kasulik. Nii näiteks avaldas saksa ajakirjandus oma pooldavat suhtumist Harry Jannsenisse, võrreldes teda Jakobsoniga: "Sakala" deviis olevat "kõigi võitlus kõikide vastu", "Eesti Postimehe" printsiip aga "kõigi koostöö kõigiga kõigi hüvanguks"[6] Poleemika Jakobsoni ja Harry Jannseni vahel võttis üsna äärmise kuju.

---

1) Eesti Postimees nr.23, 4. juuni 1880, lk. 99.

2) Eesti Postimees nr.21, 21. mai 1880, lk. 92.

3) Eesti Postimees nr.24, 11. juuni 1880, lk. 103.

4) Sakala nr.28, 13. juuli 1880, Juhtkiri: Eesti Postimees ja Baltialasteus.

5) Sakala nr.16, 19. aprill 1880, Juhtkiri: Eesti Postimehele vastus ja seletus.

6) Neue Dörptsche Zeitung nr.99, 30. aprill 1880, Inland,Dorpat.

Jakobson taunis Harry Jannsenit, et see pole ei kala ega liha, et ta sõnades küll sageli astub välja sakslaste vastu, teiselt poolt on aga kõigi oma teooriatega nende teenistuses. Ja ta ironiseeris kogu Jannsenite perekonda oma lauluga "Eestipoiga ja Baltipapa":

"Eestipoiga: Meh oled sina, Baltipapa, tennü,
Et sinu poig om nõnda lollis lännü?
Tõest rasse õnnetus see küll om ollu,
kust see om tullu?

Baltipapa: Ta värske õlle tõrre sisse satte,
kos pää tal põhjan pärmi sisse putte,
sääl käärind õlle lõhn tal pähä löönü,
Tost narris jäänü!

Eestipoiga: Nüüd pole ta ei kala ega lihä,
Mis täna magus, see on homme viha,
Nii abiraha mass ka jäässe maha,
Küll see om paha!
. . . . . " 1)

Näeme, Jakobson vihjabki siin faktile, et just Harry Jannseni tõttu loobusid mõisnikud Jannsenit toetamast. Seda kirikulaulu rütmis laulu - koos talle järgneva uue variandiga - kasutasidki sakslased "Sakala"-vastase süüdistusmaterjalina valitsevate võimude juures, nimetades seda lubamatuks usuprofanatsiooniks.[2)]

"Eesti Postimehe" reaktsiooniliste kokkulepluse-põhimõtete ja sellega seotud rünnaku kõrval "Sakalale" tuleks ühe silmatorkavama momendina mainitud ajalehtede võitluses esile tuua veel

---

1) Sakala Lisaleht nr.43, 25. okt. 1880, Nalja tilgad.

2) Kruus, H., Liivimaa rüütelkonna võitlus... Looming 1929, nr.4, lk. 396 - 398.

rahvusliku iseteadvuse probleemi. Ilmnes ju Jakobsoni puhul kõige selgemini klassiideoloogia muutumine rahvusideoloogiaks, ja ta eestlusepropagandat on juba iseloomustatud. "Eesti Postimehes" ilmnes aga eesti rahva alavääristamist, - nii nagu feodalismiperioodil olid mõisnikud püüdnud õigustada eesti rahva pärisorjuses hoidmist väitega, et eesti rahvas oma pahelise karakteri tõttu ei kõlbagi muuks kui orjaks. On juba teises seoses mainitud, kuidas "Eesti Postimees" poliitilise võrdsuse puhul rõhutas eesti rahva alaealisust, rääkides vitstest ja urvaplaastrist. Eriti teravalt astus aga "Sakala" vastu ta väiteile, et meie maal on liiga palju roimareid ja vargaid ja valitseb "jõle ja uskmata meel" jne.[1] "Eesti Postimees" on eesti rahva laimaja, rõhutas "Sakala". Meil pole rohkem roimareid, kui teistel maadel, ja kui neid leidub, siis on selles süüdi haridusepuudus.[2] "Eesti Postimees" omaltpoolt süüdistas "Sakalat", et see kaitseb "kurjategijaid ja hobusevargaid".[3]

Oma rünnakus "Sakala" vastu kasutas "Eesti Postimees" kõiki juba sakslaste ja "Tallinna Sõbra" arsenalist tuntud diskrediteerivaid väiteid - "Sakala" tahab olla ainus rahvajuht, ta tahab, et kõik "tema torupilli järele tantsiksid"[4], tal ei ole tõsist poliitika "põhja", vaid ta taotleb ainult "erakasu" ja "punga paisutust"[5] jne.

See esiletoodud momentidega mõnevõrra iseloomustatud poleemika "Sakala" ja "Eesti Postimehe" vahel paisus äärmiselt inten-

---

1) Näit. Eesti Postimees nr.33, 13.aug. 1880, lk. 140.
2) Sakala nr.36, 6.sept. 1880, Juhtkiri: Üleliia palju.
3) Näit. Eesti Postimees nr.8, 21. veebr. 1878, Juhtkiri: Kiri Eesti Postimehe redaktorile.
4) Näit. Eesti Postimees nr.44, 29. okt. 1880, lk. 183.
5) Näit. Eesti Postimees nr.37, 10. sept. 1880, lk. 155.

siivseks ja laiaks, eriti a. 1880. Üks saksa ajalehtki näiteks konstateeris 1880.a. sügisel: "Nii elavale ja intensiivsele poleemikale, nagu seda praegu harrastavad eesti mõlemad laiema levikuga ajalehed "Eesti Postimees" ja "Sakala", pole eesti rahvas kunagi varem olnud tunnistajaks."[1)]

Poleemikas kasutati kõiki võimalikke võtteid ja vahendeid. "Sakala" tülitseb, sõimab, laimab, möllab, valetab, süüdistas "Eesti Postimees", "tal pole auu ehk häbi tundmist"[2)]. Loomulikult pidi Jakobson ka omaltpoolt süüdistama "Eesti Postimeest" laimus, teotamises, ja sõimamises.[3)]

Kasutati pilget, satiiri, vastavaid värsse. Nii näiteks ironiseeris "Eesti Postimees" "Sakala" üle:

"... Kes tunneks Saksa Eestlasest,
Kui Sakalat ei oleks?
Kes võtaks mütsi tema eest,
Kui temal tinti poleks?
Ta hulgub perest peresse
ja kutsub raha kukrusse..." [4)]

Sellele vastas aga "Sakala", iseloomustades vana Jannsenit järgmisel viisil:

"Üks jäme papa olen ma,
Ja jäme on mo nägu,
Ma sõdin tindipotiga
Ja kisendan kui kägu.
Ka lonkan mõisast mõisasse
ja kardan minna talusse;

---

1) Neue Dörptsche Zeitung nr.225, 29.sept. 1880, Inland,Dorpat.

2) Eesti Postimees nr.33, 13. aug. 1880, Juhtkiri: Jakobsoni vastus.

3) Näit. Sakala nr.13, 31.märts 1879, Omalt maalt, Viliandist; Sakala nr.47, 22.nov. 1880, Omalt maalt, Viliandis; jm.

4) Eesti Postimees nr.31, 30. juuli 1880, Mäe Miku ja Nälja Mart.

Jalg kõpsutab ja käsi lööb,
Suu viltu mõisa maiust sööb..." [1]

Kui a. 1881 Grenzstein sai "Eesti Postimehe" toimetajaks, lootis "Sakala" alul mõnesugust suunamuutust selle ajalehe poliitikas, tegelikult osutus Grenzstein "Eesti Postimehes" samasuguseks reaktsiooni teenriks, kui selle varasemad toimetajad. Ja a. 1881 arenes "Eesti Postimehe" - "Sakala" poleemika endise hooga, vaibudes alles 1882.

See poleemika kasvatas kahtlemata eesti rahvast poliitiliselt. Selle vältel kasvas "Sakala" mõju rahvahulkades, ja nii mõjus seegi sektor "Sakala" üldisest võitlusest oluliselt kaasa eesti maakodanluse teadlikkuse tõusule ja aktiviseerumisele. Ühes sellega aktiviseerusid aga ka laiemad rahvahulgad, keda see kodanlus tollal veel suutis juhtida.

---

[1] Sakala Lisaleht nr.41, 11. okt. 1880, Nalja Märt ja Kalja Pärt.

LÕPPSÕNA.

Eesti maakodanluse feodaalkorra igandite vastu suunatud võitluse kulminatsiooniks 1870-ndate aastate lõpul ja 80-ndate alul oli eesti seltside saadikute poolt Aleksander III-le 17. juunil 1881 esitatud märgukiri. Nagu aastal 1864, nii esitas eesti maakodanluse radikaalne tiib ka nüüd tsaarile oma konkreetsest tegelikkusest välja kasvanud nõudeд, taotelles nii seaduslikul teel feodalistliku balti erikorra likvideerimist ja endale vabamate arenemistingimuste loomist.

See aktsioon oli ühtlasi kulminatsiooniks "Sakala" võitlusele, olles suures osas just "Sakala" poolt organiseeritud ja ette valmistatud. Ühe saadikuna Peterburis oli C.R.Jakobson ise Viljandi ja Pärnu põllumeeste seltside esindajana. 1881.a. märgukirjas esinevad taotlused olid need, mille eest "Sakala" juba kolm aastat oli oma veergudel võidelnud. Siin olid kokku võetud põhilisimad ja olulisimad momendid "Sakala" feodaalkorra vastu suunatud võitlusest.

Seoses üksikprobleemidega on juba juhitud tähelepanu "Sakala" vastavate nõuete kajastumisele 1881.a. märgukirjas. Ei oleks aga ülearune veelkord põgusalt käsitella seda märgukirja kui "Sakala" põhiprogrammi formulatsiooni.

Majanduslikul alal nõudis eesti maakodanlus siin kõigepäält talude päriseksmüügi reguleerimist valitsuse poolt, esijoones sundusliku talude päriseksmüüki kindlaksmääratud maahinnaga. Märgukirjas tõsteti esile, et seni on eesti talupoeg täiesti mõisnike meelevallas, kes võib tõsta renti oma tahtmise järgi ja määrab maahinna. Edasi nõuti seniste ostu-müügi-lepingute läbivaatamist valitsuse poolt määratud ametnike poolt. Senised lepingud, rõhutati, pole täiesti seaduslikud - mõisnik jätab endale teatud õigused talu-

poja omandile, säilitatakse teoorjus, jne.

Poliitilisel alal nõuti rahukohtuid sisekubermangude eeskujul kohtunike kandidaatide ja kohtunike endi kinnitamisega siseministri poolt. Samuti nõuti politsei ümberkorraldamist üldriiklike seaduste alusel. Nõuti ka eesti keele tarvituselevõttu kohtulikus asjaajamises. Märgukiri rõhutas, edasi, kroonumaksude ja muude kohustuste ühtlase jaotuse vajadust mõisa ja talumaa vahel. Eesti maakodanlus nõudis siin endale ka omavalitsuslikke õigusi - nimelt semstvo-süsteemi nagu sisekubermangudes.

Kultuurilisel alal taoteldi rahvakoolide allutamist haridusministeeriumile. Nii kaua kuni rahvakoolid on mõisnike ja kirikuõpetajate meelevallas, öeldi märgukirjas, pole loota edu "ilmliku teaduse" ja vene keele õppimises. Kirikute suhtes nõuti patronaadiõigust kogudustele.[1)]

Need momendid kajastavad "Sakala" taotluste peasuundi. Muidugi olid "Sakala" nõudlused, nagu nägime, palju üksikasjalisemad. Võiks esile tõsta ta võitlust vanade servituutide vastu, nagu mõisnike jahiõigus, ta nõuet laiendada talupoegade omavalitsuslikke õigusi vallas, ta nõudeid eestikeelse alghariduse ja õppekavade laiendamise suhtes.

1881. a. märgukiri oli ka "Sakala" võitlustaktika kulminatsiooniks. "Armulise riigi-isa" kaasabi lootvale eesti maakodanlusele oli suureks saavutuseks, et ta esindajad võeti vastu keisri poolt. Ja kuigi eesti maakodanlus ise ülehindas selle sündmuse tähtsust, oli see ka tegelikult üsna oluline - arvestades saksalaste üha hoogustuvat rünnakut eesti maakodanluse liikumise vastu,

---

1) Sakala nr.33, 15. aug. 1881, Juhtkiri: Eestirahva saadikute märgukiri.

mis püüdis ju, nagu küllalt rõhutatud, kasutada just riigivõimu selle liikumise mahasurumiseks. Tsaarivalitsuse mõnevõrra laveeriva hoiaku tõttu võisid eesti maakodanlus ja balti-saksa mõisnikud olla võistlejad valitsuse soosingu pärast. Märgukirja esitamine eesti saadikute poolt oli aga omakorda sakslastele ajendiks veel tõsisemaks ja intensiivsemaks teotsemiseks kogu eesti rahvusliku liikumise ja "Sakala" vastu. Nii eesti saadikute märgukiri kui ka sakslaste rünnak tõmbasid valitsuse tähelepanu suuremas ulatuses Baltimaadele, kiirendades nii teatud määral tsarismi kapitalistliku arenguga seotud pääletungi balti erikorrale. Kuigi teostatud süveneva koloniaalse surve olukorras, soodustas järgnev balti erikorra lammutamine kapitalistlike suhete edasist arengut Eestis.

Tsaarivalitsuse tegelikku aktsiooni Baltimaade suhtes Jakobson ei näinud. Ta suri märtsis 1882.

Ta suri õieti pöördelisel ajal. Süveneva diferentseerumise tõttu jõudis eesti kodanlus oma arengus peatselt nii kaugele, et ta kartis rohkem o m a rahvamasse kui mõisnikke. Nivelleerus vahe kodanluse erinevate suundade vahel ja eesti kodanlus muutus võimetuks edasi juhtima rahvamasse võitluses feodalismi iganditega, muutus reaktsiooniliseks.

Hinnates C.R.Jakobsoni "Sakala" kaudu arendatud võitlust tuleb näha selle kaht palet.

Üheltpoolt: võideldes vanade tootmissuhetega, feodalismi iganditega, oli Jakobson progressiivne. Toetudes selles võitluses laiadele rahvamassidele, suutes neid aktiviseerida ja mobiliseerida, oli ta demokraat. "Sakala" rünnakust feodaalkorra igandite

vastu tuleks eriti tõsta esile ta intensiivset võitlust teo-
orjuse vastu, ta teravat kriitikat Eesti- ja Liivimaa seisusli-
ku kohtusüsteemi ja mõisnike politseivõimu suhtes, ta võitlust
feodaalse luteri kiriku ja kirikuõpetajatega, ta taotlust vabas-
tada eesti rahvakool parunite ja pastorite meelevallast. Kuigi
ta võitlus ei läinud kaugemale legaalseist raamest, ei tunnusta-
nud ta kompromisse ega pidanud võimalikuks mingisugust kokkulepet
mõisnikega kui feodaalsete ekspluateerijatega. Ta paljastas ha-
lastamatult selle osa eestlusest, kes kammitsetuna feodalismi igan-
deist oma teadvuses, o l i valmis kompromissideks, reetes selle-
ga kogu rahva ühised huvid. Võideldes parunite ja pastoritega ja
paljastades eesti reaktsionääre andis "Sakala" eesti rahvale tõ-
husa poliitilise kasvatuse kooli. Kogu Jakobsoni ideoloogia oli
sedavõrd progressiivne, kuivõrd see oli suunatud feodalistliku
ideoloogia vastu, ja aitas rahvamasse vabaneda feodalistliku ideo-
loogia mõjust.

Jakobson aga ei võidelnud üksnes vana vastu. Ta võitles ka
uue eest - ja see uus oli kapitalistlik formatsioon, kodanluse
klassivõim. Nii suundusidki Jakobsoni taotlused teiseltpoolt ko-
danluse kui uue ekspluataatorliku klassi väljakujundamisele ja
kindlustamisele. Sellest seisukohast ei olnud ta teotsemine enam
kooskõlas laiade rahvamasside huvidega. Jakobson oli, nagu küllal-
daselt rõhutatud, esijoones maakodanluse ideoloog, kelle maailma-
vaate tsentrumiks oli pärisperemees, kes kaitses ühe kitsa osa
huve me talupoegkonnast. Ta ei tahtnud näha talupoegkonna dife-
rentseerumist ega tekkivat töölisklassi, teda ei huvitanud sulas-
te olukord, nende erihuvid jne. jne. Ta taotles kodanluse kui
klassi väljakujundamist.

Need kaks poolust Jakobsoni teotsemiseks on jälgitavad läbi kogu "Sakala". Jakobsoni tuleb hinnata üheltpoolt kui "talurahvalikku demokraati" - niiyõrd, kui säilisid pärisorjuslikud suhted; teiseltpoolt kui kodanluse klassijuhti ja ideoloogi. "Sakala" jääb aga ikka hinnatavaks dokumendiks Jakobsoni hoogsast rünnakust feodaalse balti erikorra vastu, mille likvideerimine oli k o g u eesti rahva eluliseks huviks.

KASUTATUD KIRJANDUS.

A. 1. Маркс, К. и Энгелсъ, Ф., Сочинения, т.XXVI. Партиздат ЦК ВКП/б/, 1935.

2. Ленин, В.И., Сочинения, т.V, Издание третье. Партиздат ЦК ВКП/б/, 1936.

3. Stalin, J.V., Teosed, 2. k., Tallinn, 1947.

B. 1. Jakobson, C.R., Kolm isamaa kõnet. Tartu, 1882.

2. " Teadus ja seadus põllul. Tartu,

3. Jordan, P., Ergebnisse der ehstländischen Volkszählung, III Band, Lieferung I. Reval, 1885.

4. Jung-Stilling, Fr., Ergebnisse der livländischen Volkszählung, III Band, Lieferung I. Riga, 1884.

5. " Statistisches Material zur Beleuchtung livländischer Bauer-Verhältnisse. St.-Petersburg, 1868.

6. Eestimaa Tallorahva Kässo-Ramat. Tallinnas, 1816.

7. Eesti Postimees 1878 - 1882.

8. Kruus, H., Ajakirjanduslikud kohtuprotsessid C.R.Jakobsoni vastu. Eesti kirjandus 1940, nr.6/7.

9. " Carl Robert Jakobson võitlejana. Eesti Kirjandus 1932, nr.4.

10. " Eesti ajalugu kõige uuemal ajal II. Tartu, 1928.

11. " Eesti Aleksandri Kool. Tartu, 1939.

12. " Eesti rahvusliku liikumise algupäevilt. Tartu, 1934.

13. " Eesti rahvuslik ärkamisliikumine Venele lähenemist taotlemas. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Teaduslik Sessioon 14.-17. aprillini 1948.a. Tartu, 1949.

14. " Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad. Tartu, 1939.

15. " Liivimaa rüütelkonna rünnak Eesti seltsi de vastu. Ajalooline Ajakiri 1930, nr.4.

16. Kruus, H., Liivimaa rüütelkonna võitlus Eesti rahvusliku trükisõna vastu 1879 - 1883. Looming 1929, nr.4.

17. Landgemeinde-Ordnung für die Ostseeprovinzen. Reval, 1866.

18. Lihwlandi-ma Tallorahva-Seadus. I jagu. Tarto-linnas, 1820.

19. Miller, V., Eesti ajakirjandus balti-saksluse teenistuses. Eesti Kirjandus 1940, nr.8.

20. Naan, G., Eesti kodanlike natsionalistide ideoloogia reaktsiooniline olemus, Tallinn, 1947.

21. Neue Dörptsche Zeitung 1880 - 1881.

22. Palm, A., Eesti esimene poliitiline näidend. C.R.Jakobsoni satiir: Neljas Appokriiva raamat Mulgi rahvale. Eesti Kirjandus 1930, nr. 1, 2 jj.

23. Revalsche Zeitung 1878 - 1881.

24. Sakala 1878 - 1882.

25. Tallinna Sõber 1880.

26. Tobien, A., Die Agrarverfassung des livländischen Festlandes. Baltische Monatschrift 1906, nr. 15.

27. Tuglas, Fr., Eesti Kirjameeste Selts. Tartu, 193.

28. Крестьянское дело Лифляндской губерний. Вестник Европы, 1906, книга 12.